

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

**URBANISTICKÝ ROZVOJ LOKALITY PLZEŇ - BORY
(V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ)**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jan Zeman

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor Dě-Ov

Vedoucí práce: Mgr. Mušková Eva, Ph.D.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 12. července 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucí mé práce Mgr. Evě Muškové za pomoc, rady a připomínky, které mi byly v průběhu zpracování následující diplomové práce poskytnuty. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za podporu, kterou mi poskytli.

Obsah

Kapitola	strana
1. Úvod	5
2. Urbanistický vývoj	8
3.1 Obytné budovy	13
3.1.1 Zahradní čtvrť Bezovka	13
3.1.2 Máchova 1 – 15	16
3.1.3 Majerova 1828	19
3.1.4 Mánesova 1602	21
3.1.5 Čermákova 1765	24
3.1.6 Zikmunda Wintra 1223	29
3.1.7 Dobrovského 1551	34
3.2 Veřejné budovy	38
3.2.1 Klatovská 1892	38
3.2.2 Klatovská 1736	47
3.2.3 Nádraží	57
3.2.3.1 Plzeň - Jižní předměstí	57
3.2.3.2 Plzeň – Zastávka	60
4. Závěr	63
5. Resume	65
6. Slovník architektonických pojmů použitých v práci	66
7. Seznam použité literatury a pramenů	69
8. Přílohy	74

1. Úvod

Již ve své bakalářské práci jsem se věnoval architektuře v plzeňské městské části Bory v první polovině dvacátého století.¹ V ní jsem popsal nejvýraznější objekty, které se na tehdejším jižním předměstí nalézají. Byly to sanatorium doktora Mulače, Štechova vila na Klatovské třídě, dům číslo 1204 také na Klatovské třídě, kostel sv. Jana Nepomuckého, Husův chrám a budova Střední průmyslové školy stavební. Těmto stavbám tedy již v obsahu svojí práce nebudu dávat pozornost. Zpracovávání takto velké a hustě zastavěné oblasti je běh na velmi dlouhou trať. Proto jsem se rozhodl v tomto tématu pokračovat i ve své diplomové práci. To byl jeden důvod. Druhým důvodem, proč jsem si toto téma vybral, je moje snaha ukázat, že dobrá architektura je všude kolem nás a nestahuje se pouze do prostoru hlavního náměstí a jeho okolí. Proto jsem záměrně vybral i několik na první pohled nezajímavých objektů. Tím chci dokázat, že se stačí podívat kolem sebe a ta krásná, kvalitní architektura tady stojí již sto let a čeká, až bude objevena.

Je to asi rys naší doby, ale není to nic nového. Lidé se ve městě nedívají kolem sebe. Každý hledí před sebe a čeká, zpoza jakého rohu se na něj vyřítí automobil, motocykl či zda mu náhodou zrovna nejede tramvaj. Z budov vidí jen ozdob prosté sokly a maximálně skončí u parapetní římsy. Dál ke krásně řemeslně vyvedeným štítům už běžný chodec nedohlédne. Město dnes není příliš určeno k obývání. Klasický jeho obyvatel při sebemenší příležitosti mizí z města pryč. Ano, takto se zrodila ta česká chalupářská tradice a tak se dnes rodí tradice festivalová, kdy každý letní víkend tisíce mladých pouštějí pomyslné brány města, aby se mohli nadechnout.

U nás bohužel nemáme široké bulváry s kavárnami na chodníku, odkud bychom mohli pozorovat řemeslné snažení našich předků. Proto musíme my, kteří máme rádi a ctíme architekturu, přinést toto poznání k lidem.

Bohužel literatury k tématu není mnoho a tak je člověk, který by se o vybraných stavbách chtěl dovědět více, odkázán na archiv. Konkrétně na archiv Odboru stavebně správního Magistrátu města Plzně. Ovšem představa, že by tam člověk přišel a listoval by starými plány je poněkud mylná. Nejprve si musí zjistit adresu, což je maličkost. Poté ovšem pro zapůjčení dokumentů musí mít souhlas majitele nemovitosti. A zde je první problém. Ten se dá také ještě vyřešit. Pak konečně badatel drží vytouženou složku v ruce a zjistí, že dokumenty v ní nejsou absolutně nijak řazeny, takže následuje fotoaparát a noci ve společnosti počítače. Proto v poznámkovém aparátu uvádím tento archiv, poté číslo

¹ Zeman, Jan Mušková, Eva : Architektura první poloviny 20. století v lokalitě Bory [bakalářská práce] /Plzeň : 2010.

složky a následně nějaký krátký popis, podle kterého by se dal daný dokument případně znovu vyhledat. Některé složky mají dvojí značení a objevuje se zde označení ve tvaru xxxx Jih, kdy xxxx je číslo popisné domu. Já, vzhledem k tomu, že jsem čerpal hlavně ze starších pramenů, tak odkazuji ve tvaru xxxx Ř, kdy Ř je zkratka pro původní název Říšské předměstí.

Ovšem největším problémem, který může nastat, je buď úplná absence složky, jako se mi to stalo v případě popisovaných nádraží, nebo absence části dokumentace, která v ní má být obsažena. To se mi stalo u bývalé tovární budovy v Kozinově ulici, která je postavena v novorenesančním slohu a pomalu, ale jistě se rozpadá. Bohužel je vlastněna podivnou neprůhlednou společností, takže jsem neměl šanci najít si prameny jinde a dostupná literatura o ní nikde nehovoří.

Začal jsem tedy terénním průzkumem, který měl za úkol vytipovat vhodné objekty, které by bylo dobré zpracovat. Také jsem provedl vlastní fotodokumentaci staveb a na konci práce je příkládám jako obrazovou přílohu, společně s vybranými plány některých ze staveb.

Zpracované objekty jsem rozdělil do dvou kategorií. Ta první se zabývá obytnými domy. Nejprve zevrubně na příkladu vybrané skupiny domů v zahradní čtvrti v Bezovce a na řadě domů v Máchově ulici. Podrobněji potom rozebírám dvojici vlastních domů významných plzeňských rodáků – architekta Chvojky a historika Lábka. Jako poslední tuto část doplňují dva domy s nájemními byty.

Druhá část nese název Veřejné budovy. Zde jsem nemohl minout budovu dnešní Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni na Klatovské třídě 51. Druhá je ústavní budova, která měla za úkol starat se o tělesně postižené děti. Ta mne zaujala již na první pohled tím, jak je na jednu stranu velká, ale na druhou stranu má velmi střídmou fasádu a tak jsem se přirozeně chtěl také dovědět víc. Druhým důvodem bylo, že jsem věděl o tom, že do stavby byl zapojen známý architekt Hanuš Zápal. Petr Domanický² to před lety na jedné z jeho přednášek zmínil s tím, že dům by určitě někdy stál za prozkoumání.

Poslední dvojice budov je spojena železničními pražci, neboť se jedná o dvojici nádražních budov. Ty jsem také nemohl opomenout, protože železnice byla na počátku dvacátého století jedním z hybatelů pokroku a těšila se velkému využití veřejnosti.

² Ing. arch., architekt, památkář. V l. 1991-1997 studoval Fakultu architektury Českého vysokého učení technického v Praze. Pracoval v Národním památkovém ústavu v Plzni jako odborný referent pro Plzeň, v letech 1997-2002 pro Manětínsko a 2003-09 pro Sušici. Podílel se na přípravě návrhů na prohlášení řady staveb za kulturní památky a prohlášení vilové čtvrti Plzeň-Bezovka za městskou památkovou zónu. Od října 2009 působí v Západočeské galerii v Plzni jako kurátor sbírky architektury.

V první části každé kapitoly se snažím popsat historický a stavební vývoj dané budovy. U těch staveb, u kterých jsem měl možnost sáhnout do archivních materiálů, je toho samozřejmě více. Další nedílnou součástí mé práce je také popis vzhledu budovy a také zhodnocení jejích současného stavu. Při popisu jsem používal obecně používané architektonické výrazy. Při prvním výskytu v textu jsou v poznámce pod čarou vysvětleny a také jsem na samý konec textové části přiložil krátký slovník výrazů používaných v práci. Také je na samotném konci uveden seznam literatury a pramenů, ze kterých jsem při své práci čerpal.

2. Urbanistický vývoj

Od poloviny devatenáctého století, se Plzeň stává významným průmyslovým centrem. Vývoji pomohla především její výhodná poloha na železniční křižovatce. Díky spojení s Vídní, Prahou a Německem přichází do Plzně početná skupina dělnictva i inteligence. Vznikají proto předměstí, ale mění se i tvář vnitřního města. Břehy Radbuzy a Mže postupně obklopile průmyslové komplexy. Na konci devatenáctého století je také vystavěn rozsáhlý komplex dnešního hlavního vlakového nádraží. Emil Škoda přesouvá svůj závod ze středu města na jeho tehdejší okraj mezi tratě do Domažlic a Chebu. A tak se jediným místem, kde by se dala zbudovat kvalitní obytná zástavba, stal prostor kolem dnešní Klatovské³ třídy.⁴

Počet obyvatel rostl již od počátku devatenáctého století, největší nárůst ovšem zaznamenáváme na je ho konci. Kdy se Plzeň stává čtvrtým nejlidnatějším městem na území dnešní České republiky.⁵ Počet obyvatel se poměrně rychle zvyšuje ještě v prvních třiceti letech století dvacátého. Po druhé světové válce dochází k logickému poklesu počtu obyvatel. Ovšem i v poválečných letech narůstají čísla ze statistik sčítání lidu a to až do osmdesátých let, kdy začala stagnace, trvající až do současnosti. Pro porovnání měla Plzeň v roce 1869 25 000 obyvatel, na přelomu století to bylo zhruba 68 tisíc obyvatel a v roce 1930 114 000 obyvatel. Tedy za šedesát let se počet lidí žijících v Plzni zčtyřnásobil. Další početnou skupinu tvořili dělníci, kteří do průmyslových zájezdů dojížděli vlaky z okolí města.

V šedesátých letech devatenáctého století vznikají továrny a dílny na předměstí Plzně,⁶ vedle nich přirozeně rostou i činžovní domy. To je základ dnešní podoby města, která se v zásadě udržela až do padesátých let minulého století. Zastavěna byla oblast mezi dnešními Smetanovými a Kopeckého sady, vznikají základy Doudlevecké a Skvrňanské třídy. Velký stavební rozmach si vynutil roku 1878 rozdělení města na 5 správních okrsků:

³ Od roku 1872 se používal název Klatovská třída (Klattauerstrasse) pro část od Smetanových sadů k Hálkově ulici a a dále ve směru na Bory se užívalo označení Klatovská silnice. V letech 1878 až 1918 se označení Klatovské třídy změnilo na Ferdinandovu a pro bývalou Klatovskou silnici se používalo označení Klatovská třída. Jinak tomu bylo později mezi lety 1918 a 1940, kdy byla Ferdinandova třída přejmenována na Třidu československých legionářů. V roce 1940 byly obě části sloučeny do Klatovské třídy. Její název byl opět změněn v roce 1943, nyní na Reinhard Heydrihstraße. Po Druhé světové válce byla ulice opět rozdělena. Od centra k náměstí Míru na Benešovu a v opačném směru na Klatovskou. Od roku 1951 se používal název třída 1. máje. Dnešní název Klatovská třída je užíván od roku 1991.

⁴ Čepelák, Václav et al. *Dějiny Plzně. II, Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 296 s.

⁵ Čada, Václav et al. *Geografie města Plzně. 3., přeprac. vyd.* Plzeň: Západočeská univerzita, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7043-558-8.

⁶ Bělohávek, Miloslav, ed. *Plzeňská předměstí. 1. vyd.* Plzeň: Nava, 1997. 134 s. ISBN 80-7211-003-9.

I. vnitřní město, II. východní část Jižního (Říšského) předměstí, III. západní část Jižního předměstí⁷, IV. dnešní Severní (Saské) předměstí a V. dnešní Východní (Pražské předměstí).

V padesátých letech devatenáctého století položil stavitel Jan Unger základ modelu, který počítal s pravoúhlými domovními bloky, položenými podél hlavních cest. Tento plán mu ovšem přeškrtl železniční koridor. První takové bloky budov samozřejmě vznikaly nejprve v blízkosti centra za původními hradbami města. Ještě před nimi, tedy těsně za hradbami, vznikl prstenec zahrad. Vznikají i velké reprezentativní domy pro místní podnikatele. Nejznámější je dle mého názoru dům naproti křižovatce dnešních ulic Americká a Klatovská. Ten nechala v roce 1866 vystavět Marie Hahnenkammová, manželka majitele povoznictví. Její dceru si v roce 1871 bere Emil Škoda,⁸ vlastník nedaleké strojírny. Ten nechal dům upravit na přepychové sídlo s velkou zahradou a orientálním pavilonem.⁹ Nedaleko tohoto domu vznikla, na budoucí hlavní třídě, také budova nové Synagogy.¹⁰

Regulační plány pro plzeňská předměstí vznikají v letech 1891 až 1895.¹¹ Jeho účelem byla regulace řek, vytvoření nábřeží a velkých rozvojových ploch s centry dalších nových náměstí. Plán opět počítá s pravoúhlou sítí ulic, vyplněnou domovními bloky s nezastavěnými vnitrobloky. Někdy kolem roku 1910 dochází k novému přepracování regulačních plánů. Dosavadní šachovnicové rozvržení předměstí je v něm vynecháno. Nahrazuje ho síť ulic, sbíhajících se do nových náměstí kruhového, čtvercového nebo šestiúhelníkového půdorysu. Bohužel je již v této době značná část dnešního Jižního a Východního předměstí zastavena. Stejně jako je ukončen stavební rozvoj středu města, jež si svůj historizující nádech drží od roku 1900 až dodnes. Skvěle je vyřešena také Hálkova ulice u nádraží při trati na Domažlice, která spojila Klatovskou třídu se Škodovými závody.

Na počátku století je kladen větší důraz na úpravu veřejného prostoru města.

⁷ dělicí linii mezi II. a III. okresem tvořila dnešní Klatovská třída

⁸ Inženýr a průmyslník, narozený 18. listopadu 1839 v Plzni, zemřel 8. srpna 1900 v rakouském Selzhalu. Pocházel z rakouské rodiny. Střední školu vystudoval v Praze a zde také absolvoval techniku. V dalších studiích pokračoval ve Stuttgartu a Magdeburku. V roce 1866 vrchním inženýrem ve Valdštejnově strojírně v Plzni a o tři roky později ji od něj odkoupil. Za devatenáct let vybudoval z neznámé malé továrny s 33 dělníky významný podnik se 4000 dělníky, 200 úředníky a především světovou pověstí. Postavil novou slévárnu, strojírnu, ocelárnu, kovárnu, vlastní dráhu a zbrojovku. Za zásluhy o rozvoj českého průmyslu získal řadu vyznamenání, stal se doživotním členem panské sněmovny a mnoha průmyslových institucí a společností. Busta v životní velikosti, kterou vytvořil vídeňský sochař Karl Hackstock v r. 1910, je umístěna před I. bránou firmy Škoda.

⁹ Domanický, Pavel a Urlich, Petr, ed. *Slavné vily Plzeňského kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 212 s. Slavné vily. ISBN 978-80-87073-17-9.

¹⁰ Postavena v letech 1888 až 1892 v novorománském slohu s maurskými prvky Je druhou největší synagogální stavbou v Evropě.

¹¹ Šimůnek, Robert, *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 21 – Plzeň* – Praha, 2009 s 19-25.

Parkově jsou upraveny náměstí Míru, Chodské náměstí i dnešní Masarykovo náměstí. V roce 1915 byl na samotném konci klatovské třídy vybudován rozsáhlý park.¹² S centrem byl od roku 1899 spojen tramvajovou tratí, která procházela dosud nezastavěnými částmi města.¹³ Nejen na parky a náměstí ovšem bylo myšleno. Kolem této stávající trati vznikly dlážděné ulice, členěné ostrůvky se stromořadím. Od Chodského náměstí k Borům lemovala ulici dokonce čtyřřadá alej. V neposlední řadě vyrůstá nedaleko Klatovské třídy zahradní čtvrť zvaná V Bezovce.

Tehdejší Říšské předměstí s hlavní Klatovskou třídou bylo hlavně čtvrtí movitějších Plzeňanů. Ti nejmajetnější z nich si budovali svá sídla v prostoru od Husovy ulice k Plachého ulici. Tedy v blízkosti reprezentativních budov městského divadla, bankovních a pojišťovacích úřadů a také parků určených zábavě a odpočinku.

Nahlédnout do začátku století můžeme pomocí vzpomínek Marie Tauerové. „Po obou stranách Ferdinadovy třídy byl při chodníku vyasfaltován pruh vozovky, oddělený od ní v určitých vzdálenostech stromy rostoucími v malých podlouhých trávničcích, lemovaných kamennou obrubou. Po těchto pásech, v horkých letních dnech příjemně stíněných korunami stromů, pěkně se chodilo. Hlavně v podvečerní době procházeli se zde mužští obyvatelé Říšského předměstí: úředníci, učitelé, profesori, inženýři. Bylo to jakési pánské korzo. Skoro všichni se znali, prošli se spolu, popovídali“¹⁴

Ze starých plánů si můžeme udělat poměrně dobrou představu, jak šel rozvoj města i jeho předměstí. Na té z let 1895 až 1896¹⁵ můžeme vidět navrhovanou uliční síť. Na místě dnešních činžovních domů v lokalitě „Na Belánce“ ještě stojí továrna na výrobu strojů a vagónů. Zakreslena už je zde vojenská nemocnice, stejně jako na sever od ní umístěné baráky a skladiště zemské obrany. Vynechán je prostor pro náměstí Míru. Kolem budoucího Chodského náměstí již vznikají domy a bloky. Domovní blok ležící na rohu Borské a Klatovské ulice, již je kompletně hotový, stejně jako blok domů jižně od něj v Havířské ulici. Dalších několik volně stojících domů najdeme kolem nic a dále na jihu ještě areál Rolnické školy. Směrem od dnešní Dobrovského ulice k Závodišti českých velocipedistů „Plzeň“ a Borské věznici je zatím stavební prostor nevyužitý.

¹² Rous, Josef. *Kniha o Plzni*. II. vyd. V Plzni: Theodor Mareš, 1946. 130 s. Západní Čechy; Sv. 3.

¹³ *100 let městské hromadné dopravy v Plzni: 1899 - 1999*. 1. vyd. Plzeň: Plzeňské městské dopravní podniky, 1999. 127 s. ISBN 80-85884-95-X.

¹⁴ Bělohávek, Miloslav, ed. *Vzpomínky na starou Plzeň*. Vyd. 1. Plzeň: Nava, 2000. 248 s. ISBN 80-7211-082-9. , s. 201

¹⁵ *Plán královského města Plzně upravený stavebním úřadem* In.: *Plzeň na historických plánech* [kartografický dokument]. Plzeň: Starý most, 2008. 1 atlas ([12] s., 9 mapových listů). ISBN 978-80-254-4215-9.

Na další plánu, který zachycuje stav okolo roku 1908,¹⁶ vidíme hlavně zahuštění zástavby. Celé průčelí domů otočených do Hálkovy ulice je již dokončeno. Vyznačena je i nedaleká budova vlakové zastávky. Další téměř dokončená řada domů je právě od zastávky k hlavní třídě v Borské ulici. Stavební ruch pokračuje i kolem ulice Litické, souběžné s Klatovskou třídou. Na Chodském náměstí již vidíme školní budovu a zakreslena je také stavební parcela vyhrazená pro c.k. českou vyšší průmyslovou školu.¹⁷

Další plán, vytvořený stavebním úřadem, nás přenáší do roku 1926.¹⁸ Zde máme už zakreslené obě železniční stanice, tedy jak Plzeň-Jižní předměstí (obě budovy) i Plzeň-zastávka. Osamocena je zatím budova evangelického Husova chrámu, která bude obklopena blokem domů až v budoucnosti. Naznačeny jsou zde již zastavěné bloky domů lemující Klatovskou třídu od železniční tratě na Domažlice až Dobrovského ulici. Stejně tak domky „V Bezovce“. Zaznamenána je také parková úprava náměstí Míru a Borského parku. Zástavba kolem náměstí Míru zatím ještě postavená není. Zatím zde z plánu svítí jen obrys nedaleké průmyslové školy a budovy jejích dílen. Nejjižnější zástavba, když nepočítáme věznici, je umístěna kolem Dvořákovy a Máchovy ulice. Místo, kde se nacházel oblíbený zábavní podnik Tivoli, či funkcionalistická Pášmova vila. Naproti Borskému parku vidíme ještě starou budovu ústavu pro zmrzačené děti.

Další mapový podklad z roku 1940¹⁹ je zajímavým zdrojem informací o vzhledu města v době okupace a také o nových názvech ulic a tříd. Zajímavé je, že vzhledem k válečné situaci byly v mapě vynechány největší průmyslové podniky města – například celá Škodovka a pivovary. Dokončená je zde zahradní čtvrť „V Bezovce“ a většina ostatních budov až ke Kaplířově ulici. Chodské náměstí bylo přejmenováno na Švehla Platz, stejně jako náměstí Míru změnilo název na Schiller Platz. Změny názvů ulic se nejvíce dotkly právě zmiňované Bezovky.

Průmyslové podniky se na mapu vrací opět v roce 1947.²⁰ Můžeme zde vidět, jak byl areál Škodovky poškozený náletem. Ostatní místa, kam dopadaly bomby zde poznat nejsou, tedy kromě těch míst na kterých byly zničeny celé bloky domů. Červeně jsou zvýrazněny veřejné budovy. Tramvajová točna na Borech, je dle vyznačení, již na stejném

¹⁶ Nejnovější a nejuplněnější plán královského města Plzně In.: *Plzeň na historických plánech* [kartografický dokument]. Plzeň: Starý most, 2008. 1 atlas ([12] s., 9 mapových listů). ISBN 978-80-254-4215-9.

¹⁷ dnes Průmyslová škola stavební v Plzni

¹⁸ Město Plzeň In.: *Plzeň na historických plánech* [kartografický dokument]. Plzeň: Starý most, 2008. 1 atlas ([12] s., 9 mapových listů). ISBN 978-80-254-4215-9.

¹⁹ Plan von Pilsen In.: *Plzeň na historických plánech* [kartografický dokument]. Plzeň: Starý most, 2008. 1 atlas ([12] s., 9 mapových listů). ISBN 978-80-254-4215-9.

²⁰ Orientační plán města Plzně In.: *Plzeň na historických plánech* [kartografický dokument]. Plzeň: Starý most, 2008. 1 atlas ([12] s., 9 mapových listů). ISBN 978-80-254-4215-9.

místě jako dnes.²¹ Cenným historickým podkladem je také seznam přejmenovaných plzeňských ulic. Ve sledované lokalitě Bory je zde vidět v podstatě dokončený stavební vývoj, který začal na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Prostor kolem Klatovské třídy je již zastaven v celé délce. Výjimku tvoří pouze malá lokalita umístěná naproti strojní průmyslovce v Majerově ulici.

²¹ Původně zajížděly tramvajové vozy až k věžnici na Borech.

3.1 Obytné budovy

3.1.1 Zahradní čtvrť Bezovka

Stranou od ruchu dopravou přeplněné Klatovské třídy nalezneme klidnou zahradní čtvrť nazývanou Bezovka.²² Tato čtvrť vznikala západně od Klatovské třídy od devadesátých let devatenáctého století a je příkladem radiálně se sbíhající uliční sítě. Ulice se zde sbíhají do kruhového náměstí Na Hvězdě, čtvercového náměstí „Malá hvězda“ (Hruškova, Mánesova, Družstevní, U Svěpomoci) a oválné křižovatky (Schwarzova, Žižkova, Družstevní). Uliční síť byla realizována pouze částečně, neboť výstavba po 2. světové válce již byla realizována podle nového směrného plánu.

Mezi místními vilkami najdeme zástupce snad všech architektonických stylů, které se objevili na přelomu století. Všechny tyto neklasicistní, renesanční i neogotické stavby bych ponechal stranou. Dále se budu věnovat, dnes bychom řekli, standardizovanému typu domu. Tyto domky určené pro ne zas tak majetnou klientelu nemají potřebu vykrádat předešlé architektonické vzory a jdou se svojí dobou více než nabubřelé neklasicistní vilky plzeňských zbohatlíků.

Většina z nich byla postavena za podpory stavebních a bytových družstev. Na fasádách mnoha z nich ještě dnes najdeme v reliéfu²³ vyvedený nápis, který praví, že vznikla díky firmě J. a V. Pašek. Právě tato společnost stojí za souborem domů projektovaných v roce 1922. Celkem šestnáct domů zde bylo postaveno podle tří typových projektů.²⁴

Typ číslo 1 byl projekt jedné poloviny volně stojícího jednopatrového dvojdomku. Podle něj vznikla trojice dvojdomků. Typ číslo 2 byl projekt volně stojícího jednopatrového domu. Podle něj bylo postaveno pět domů. Poslední typ, číslo 3, byl projekt poloviny střední části čtyřdomu, využitý ve dvou případech.

Typ číslo 1

Dvojdomky postavené podle tohoto typu můžeme najít v Hruškově ulici č.p. 12, 14,

²² Někdy také V Bezovce

²³ sochařské dílo v ploše, více či méně vystouplé, vyvolávající dojem trojrozměrnosti objemu, hloubky, prostoru atd. Plochý, nízký reliéf se jmenuje basreliéf, vysoký, dokonce některými částmi téměř volnými se nazývá hautrelief.

²⁴ *Ohlasy kubismu v Plzni: Galerie města Plzně, 25. října - 2. prosince 2001*. Plzeň: Galerie města Plzně, 2001. 59 s. ISBN 80-238-7748-8. s. 49

24 a 26 a dále v Mánesově ulici č.p. 56 a 58.²⁵ Domky zdánlivě tvoří jeden celek, ale na svém boku má každý svůj vchod. K sobě jsou obráceny zrcadlově. Uliční průčelí²⁶ je osazeno štíty a směrem z domu vystupuje do předzahrádky trojboký arkýř²⁷ prostupující oběma podlažimi. V arkýři je vsazena šestice na výšku posazených obdélníkových oken. V prvním patře je prostor mezi okny ozvláštněn dekorem z režných cihel. Motiv obdélníku postaveného na jeho kratší stranu se objevuje i na dalších místech fasády, ať už mezi okny nebo na bocích domků. Na bok umístěné vchodové dveře jsou zasazeny do bočních rizalitů²⁸ tvořících předsíní domu. Zakončen je kopulovitou plechovou stříškou, umístěnou na trojúhelníkovém tympanonu.²⁹

Typ číslo 2

Dva jeho zástupce najdeme v Čermákově ulici č.p. 1³⁰ a 9 a dále například na rohu ulice Hruškovy, který je adresně připsán ulici/náměstí Na Hvězdě č. p. 5. Domy na nárožích Čermákovy ulice jsou laděny do tmavě šedého tónování fasády. Na první pohled je od sebe nejlépe odlišíme secesně laděnou malbou zobrazující Lešetínského kováře, která je umístěna na fasádě domu při Čermákově ulici.

Charakteristickým rysem všech těchto domků je trojúhelníkový štít umístěný nad hlavním vchodem ve středu s malým oknem. Pod ním obíhá dům výrazná střešní římsa.³¹ Z ní nad každé okno vybíhají lichoběžníky, které se směrem vzhůru rozvírají, lemovány jsou šambránou³² a podokenní římsou, která opět běží kolem domu. Ze strany jsou fasády všech domů děleny na tři části předsazenými římsami. V přízemí jsou dva velké okenní otvory, lemované úzkými páskami. Dále je fasáda mezi okny zdobena kruhovými motivy. Prostřední část na úrovni prvního patra je zvýrazněna šestiúhelníkovým arkýřem, který

²⁵ Obrazová příloha číslo 2

²⁶ nebo také fasáda je vnější strana budovy, která je prolomena okny a vchody, členěna římsami, pilastry a podobně, předstupuje rizality, vystupují z ní arkýře či balkony, bývá ukončena štítem, nebo atikou. Průčelní fasáda s hlavním vchodem je obvykle obrácena do ulice

²⁷ vysunutý výběžek vnitřního prostoru v poschodí, zevně vystupující z nároží nebo z líce stavby jako čtyřboký, polygonální nebo válcový útvar, mnohdy architektonicky ztvárněný, vysazený buď na konzole, krakorcích, nebo spočívající na noze.

²⁸ část architektury, vystupující po celé výšce z líce průčelí, někdy jen zcela nepatrně, jindy až na hloubku jedné osy (při více osách je to již křídlo), zdůrazňující střed, nebo kraje fasády, a proto je často odlišen v bohatosti členění, tvarech oken apod.

²⁹ vnitřní plocha plasticky orámovaného nízkého trojúhelníku, segmentového nebo stlačeného štítu, nebo plocha v horní části portálu, ohraničená přímým nadpražním předkladem a půlkruhovým, lomeným, nebo jiným obloukem. Tympanon bývá buď prázdný, nebo ho vyplňuje malba, kamenný nebo štukový reliéf, erb, nápis, letopočet atd.

³⁰ Obrazová příloha číslo 3

³¹ vodorovný architektonický článek, pás zdíva, který má funkci členicí i konstruktivní.

³² profilované a různě zdobené orámování okenních a dveřních otvorů, zpravidla štukové, na rozdíl od kamenného ostění. Její ozdobou po obvodu je archivolta.

obsahuje trojici úzkých oken a jedno větší, které je zvýrazněno římsami. Samozřejmě nejsou všechny domy naprosto totožné.

Velmi podobná je i dvojice krajních domů v Hruškově ulici č.p. 16 a 22,³³ které se také označují jako typ 2a.³⁴ Umístěny jsou k sobě zrcadlově. Celý čtyřdům je osově souměrný, dalo by se říci, že v půli dělený. Štítů, které jsou shodné s předešlými domy, směřují do Hruškovy ulice. Mají shodný typ arkýře s domem v Čermákově ulici jedna. Z boku nad vchodem do domu č.p. 22 je přistaven balkon opatřený kovovým zábradlím. Vchod je lemován režnými cihlami a dekor v přízemí je tvořen stylizovanými kruhy.

Typ číslo 3

Posledně popisovaná dvojice domků mezi sebou svírá dvojici domků, které náleží k poslednímu, třetímu typu staveb. Jedná se tedy o domy s popisným číslem 18 a 20.³⁵ Ve středu jsou domy srostlé vstupním rizalitem, na jehož vrcholu je umístěn trojúhelníkový štít. On i okna v prvním patře domu jsou doplněny nadokenními římsami. Rozdílná jsou okna v přízemí každého z domků. Vchody jsou opět zvýrazněny režným zdivem a dekorovány motivem půlkruhu, jejich zastřešení je řešeno předsazeným architrávem³⁶ se zkosenou červenou plechovou střechou. Dům číslo dvacet má sokl³⁷ zdobený menšími kameny a v suterénu zbudovanou garáž pro osobní automobil. Fasáda domu s číslem 18 je v době sepisování této práce podrobena rekonstrukci, zbývá jen doufat, že bude provedena pečlivě a s náležitým citem.

Domky jsou ve většině případů v dobrém stavu. Vlastníci se očividně o své nemovitosti starají. Dalším dvěma domům umístěným v lokalitě Bezovka se podrobně věnuji v dalších částech své práce.

³³ Obrazová příloha číslo 4

³⁴ *Ohlasy kubismu v Plzni: Galerie města Plzně, 25. října - 2. prosince 2001.* Plzeň: Galerie města Plzně, 2001. 59 s. ISBN 80-238-7748-8.

³⁵ Obrazová příloha číslo 5

³⁶ nejspodnější část kladí, skládajícího se z architrávu, vlysu a římsy.

³⁷ přízemní část zdiva vyjádřená architektonickým tvarem a odlišená i stavebním provedením.

3.1.2 Máchova 1 – 15

Skoro až na samotném konci Jižního předměstí se nachází zajímavý soubor domů v Máchově ulici. Ulice je kolmá na hlavní Klatovskou třídu a domy jsou svým hlavním průčelím orientovány k jihozápadu. Byly postaveny v první polovině dvacátých let dvacátého století pro zaměstnance Škodových závodů v Plzni.³⁸ Jedná se o celkem šest domů sevřených v bloku a dva nárožní, číslo jedna na rohu Klatovské a číslo patnáct na nároží ulice Politických vězňů. Domy byly postaveny podle projektů Stavební kanceláře Škodových závodů v Plzni z roku 1922. Na stavebních plánech se podílel Bedřich Vrzal,³⁹ který byl v té době zaměstnancem stavební kanceláře.⁴⁰ Stavby domů postupně provedly různé stavební firmy. Největší podíl nese firma plzeňského stavitele Josefa Špalka, dále firma Müller a Kapsa⁴¹ a také stavitel ing. Hájek.⁴²

Vzhled

Osově rozdělený blok domů tvoří celkem osm domů. Najdeme zde dvě dvojice identických domů, jsou to nárožní domy s číslem orientačním jedna a patnáct, potom domy od nich směrem do Máchovy ulice, tedy domy označené číslem tři a třináct a zbývající čtveřice uvnitř bloku je identická.⁴³

Tato posledně jmenovaná čtveřice⁴⁴ uprostřed bloku stojících domů je dělena pomyslnou středovou osou, na níž je umístěn domovní vchod s plochými pilastry⁴⁵ a

³⁸ Magistrát města Plzně Odbor stavebně správní archiv (dále jen MMP OSS archiv): Složky 1611 Ř, 1612 Ř, 1613 Ř, 1622 Ř, 1623 Ř, 1624 Ř, 1625 Ř, 1626 Ř – žádosti o stavební povolení, kolaudační šetření

³⁹ Stavitel, architekt. V roce 1905 maturoval na stavebním oddělení plzeňské státní průmyslové školy, stavební zkoušky složil o šest let později na pražském místodržitelství. V letech 1905-12 pracoval v Plzni u firmy Müller a Kapsa. Od roku 1912 byl zaměstnancem Škodových závodů. V době I. světové války sloužil v armádě. Po návratu se podílel na výstavbě nové továrny v Plzni – Doudlevcích. Po dokončení stavby působil ve stavebním oddělení firmy, navrhoval fasády provozoven, veletržní stánky, opravy automobilů, tovární objekty, elektrárny a také průčelí kubizujících činžovních domů pro škodovácké dělníky. Pracoval mj. i pro Lidové stavební a bytové družstvo v Plzni, je autorem kubizující fasády činžovních domů ve Vrchlického ulici č. 7 a 5.

⁴⁰ *Ohlasy kubismu v Plzni: Galerie města Plzně, 25. října - 2. prosince 2001*. Plzeň: Galerie města Plzně, 2001. 59 s. ISBN 80-238-7748-8. s. 50.

⁴¹ Projektově stavební firma v Plzni. Vytvořil jí Antonín Müller a Vojtěch Kapsa. V roce 1887 se podíleli na projektu spořitelny pro Plzeň. 1898 postavili ústřední jatka v Plzni podle projektu Antonína Renče. Podíleli se na rozšiřování ústavu pro malomyslné v Dobřanech, na stavbě ambulatoria nemocenské poklady čsl. státních drah podle návrhu Jana Heindla a na dalších stavbách.

⁴² MMP OSS archiv Složky 1611 Ř, 1612 Ř, 1613 Ř, 1622 Ř, 1623 Ř, 1624 Ř, 1625 Ř, 1626 Ř – kolaudační šetření

⁴³ Obrazová příloha číslo 6

⁴⁴ Obrazová příloha číslo 7

⁴⁵ je svislý architektonický prvek, vystupující mírně z líce stěny, na rozdíl od lizény, opatřený hlavicí a patkou. Sdružené pilastry jsou dvojice pilastrů blízko u sebe, někdy na společném soklu a nesoucí společný úsek kladí.

předsazeným architrávem, který nese hmotu trojúhelníkového tympanonu. Vstupní dveře jsou vyplněny malými, členěnými tabulkami s motivem stylizované květiny. Fasáda přízemního patra je zcela bez jakéhokoli dekoru. První patro nad ním je oddělené parapetní římsou, ze které vychází šestice plochých, masivních pilastrů, které jsou navíc pyramidově odstupňovány směrem k oknům. Zakončeny jsou až překladem a další římsou pod okny třetího patra.

Mezi okny prvního a druhého patra jsou ozdobné obrazce ve tvaru soustředných kružnic či na koso postaveného čtverce případně čtverců. Fasáda posledního podlaží je dělena opět pilastry, které lemují okna a končí až ve střešní římsě. Nad tuto římsu se snad ani milovník architektury nechce podívat, protože pak by musel vidět neohrabanou masu půdních nástaveb, které jsou zbudovány nad posledním patrem každého ze čtveřice domů. Zbavují tak domy jejich původní elegance, kterou jim propůjčovaly dekorativní kubizující fasádní prvky. O dírách, které do fasády udělali obyvatelé domu pro přívod vzduchu a odvod zplodin lokálního topení waw raději dále nemluví, ty najdeme po celých Borech. Všechny domy nejsou v nijak udržovaném stavu a to jak z vnějšku tak uvnitř v domovních chodbách. Obyvatelé si sice pořídili nová plastová okna, ale na zbytek domu jaksi už nemyslí.

Pokročíme-li směrem vně z bloku, najdeme první z dvojic totožných domů.⁴⁶ Až na rány, které fasádě zasadili obyvatelé, se od sebe domy číslo tři a číslo třináct prakticky neliší. Kolem v přízemí z fasády vystupuje osově umístěný mělký rizalit, který lemuje vchodové dveře a okno umístěné, z pohledu diváka, nalevo od nich. Zdůrazněn je pěti pilastry, z nichž jsou dva vnější a prostřední ozdobeny v horní části trojúhelníkem postaveným na špici. Mezi přízemím a prvním patrem dělí fasádu nejprve nadokenní a poté parapetní římsy.

Ani na fasádě prvního a druhého patra není nouze o pilastry, celkem jich tady nalezneme pět. Dva umístěné v rozích, které jakoby odtlačovaly od sebe okolní budovy, jeden umístěný na ose hlavní fasády a dva mezi okny. Mezi prostředními okny v úrovni přechodu mezi patry vystupuje z fasády čtveřice nakoso postavených čtverců. Poslední patro je opět z obou stran odděleno římsami. Naštěstí zde na nás žádná půdní nástavba ze střechy nevyskočí. Místo ní ze střechy vystupuje atikový⁴⁷ nástavec s nadvakrát zlomenou horní římsou. Do zlomů jsou posazeny okénka ve tvaru čtverce postaveného nakoso.

⁴⁶ Obrazová příloha číslo 8

⁴⁷ Atika nebo též attika. Je zeď nad hlavní římsou stavby, kryjící pohled na střechu. Končí rovně, zubatým cimbuřím, malými štítky apod., někdy ji tvoří balustráda s vázami, sochami aj. Užívána hlavně v renesanci, baroku, klasicismu, empíru a historizujících slozích.

Jistě nejzajímavější je dvojice nárožních domů.⁴⁸ V odstínech fialové vyvedená fasádní omítka domu na rohu Klatovské třídy je jediným prvkem, který ho odlišuje od nárožní stavby, která je částí položená do ulice Politických vězňů. Nejvíce na nich zaujme skosené nároží, které je na svém vrcholu zakončeno diamantově prolamovanou střešní římsou. Okna pod ní lemují postupně se sešikmující špalety. Masa nároží mezi okny přízemí a prvního patra je prolomena směrem dovnitř a utváří tak efektní dojem plasticity. Prostor mezi okny prvního a druhého patra je dekorován plasticky zvýrazněnými obdélníky a čtverci.

Fasáda přízemí je oproštěna od všech dekorativních ornamentů či výstupků. Ostatně i zbytek fasády je střídmější a tak může daleko lépe vyniknout geometrickými tvary členěné nároží. Jako jediné členění jsou zde zachovány, jako u ostatních domů, pilastry a římsy. Vchody orientované do Máchovy ulice opět zdůrazňují mělké rizality, podobné těm, které jsem popisoval u předcházející dvojice staveb. Ovšem ani nárožní domy neutekly budovatelskému duchu přelomu dvacátého a jednadvacátého století a jejich elegance a hravá fasáda dostaly tvrdou ránu v podobě další střešní nástavby. Zde snad působí ještě horší škody, díky většímu možnému odstupu od budovy. Je na rozmyslu každého, jestli stojí těch pár nových bytů za zničení architektury, která je stále svěží i po devadesáti letech.

Celá řada působí kompaktním a uspořádaným dojmem,⁴⁹ za který může právě jednotná koncepce fasád a spojující prvky, jako jsou podokenní římsy a členění hlavních průčelí pilastry.

⁴⁸ Obrazová příloha číslo 9

⁴⁹ Obrazová příloha číslo 10

3.1.3 Majerova 1828

Další stavební památka, kterou jsem pro svoji práci vybral, na první pohled kolemjdoucího nezaujme. Jednopatrový dům, který se krčí v řadové zástavbě Majerovy ulice, naproti dnešní Střední průmyslové škole strojnické a Střední odborná škola profesora Švejcara, ovšem nemá ambice dávat se na odiv světu. Postavil ho pro sebe plzeňský architekt a pedagog Bohumil Chvojka,⁵⁰ který si uvědomoval, že dům je určený k bydlení a bydlí se přeci uvnitř. Spolu s vlastním domovem, vypracoval návrhy i pro domy sousedů,⁵¹ takže celá řada působí uspořádaným až kompaktním dojmem. Bohužel archivní složka k této nemovitosti je poměrně tenká, takže dovoluje nahlédnout pouze k okolnostem týkajících se vzniku domu.

Stavebně historický vývoj

Svůj záměr postavit řadový jednopatrový domek sděluje architekt Chvojka Městskému úřadu v Plzni dne devátého května 1928.⁵² Jako sousedé jsou uvedeni pan Draský na straně jedné a ing. J. Kostka s K. Mastným na straně druhé, jejichž stavební firma se samotné stavby ujme. Z přiloženého situačního plánu je vidět, že okolní domy v této době ještě nestály. Stavební povolení je vydáno osmého června 1928. Za čtyři měsíce, tedy devátého listopadu je stavba hotova a Bohumil Chvojka žádá městský úřad o kolaudaci a povolení k obývání.⁵³ Kolaudace byla provedena prvního prosince téhož roku. Přiložena je dvojice plánů, původní a revidované⁵⁴, podle kterých byla nakonec stavba realizována.⁵⁵ Na konci dvacátých let byl interiér domu rozdělen takto: v suterénu byly umístěny sklepy, v přízemí domovní vchod, chodba se schodištěm, záchod, spíž, předsíň, místnost pro služku, prádelna, kuchyň a pokoj, v prvním patře pokračovalo schodiště chodbou, dále zde byla koupelna, dva pokoje a našlo se i místo na kancelář.

⁵⁰ Architekt a inženýr, držitel doktorátu z techniky. Narodil se 19. září v Bezděkově a zemřel 5. března 1962 v Plzni. Studoval české vysoké učení technické a rovněž pražskou Akademii. Byl jmenován profesorem průmyslové školy v Plzni, kde třicet let vyučoval. Byl členem technické komise a umělecké rady města Plzně. Jeho nejvýznamnější díla nalezneme v Plzni, například českobratrský kostel M. Jana Husa (1924) na rohu Borské a Němejcovi ul., budova Okresní nemocenské pojišťovny (I. poliklinika) na Denisově nábřeží, která zároveň byla jeho disertační prací. Projekt Okresního dětského domova (Procházekův ústav lékařské fakulty), novostavba na náměstí Republiky čp. 136, nájemní budovy pivovaru na Rokycanské třídě z roku 1932. A také v Resselově ulici postavil starostovi Plzně L. Pikovi třípatrový řadový dům.

⁵¹ Domanický, Pavel a Urlich, Petr, ed. *Slavné vily Plzeňského kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 212 s. Slavné vily. ISBN 978-80-87073-17-9.

⁵² MMP OSS archiv 1828 Ř - dopis Dr. arch. Boh. Chvojky Městskému úřadu v Plzni ze dne 9. května 1928

⁵³ MMP OSS archiv 1828 Ř - dopis Dr. arch. Boh. Chvojky Městskému úřadu v Plzni ze dne 9. listopadu 1928

⁵⁴ obrazová příloha číslo 11

⁵⁵ MMP OSS archiv 1828 Ř – kolaudační vysvědčení

Dům je do dneška vlastněn potomky původního majitele a je zachován v podstatě v původním stavu.

Vzhled

Domek je částečně podsklepená řadová dvoupodlažní budova postavená na obdélníkovém půdorysu se sedlovou střechou. Hlavní průčelí⁵⁶ je orientováno do Majerovy ulice, vchod do domu je umístěn v jeho ose a je kryt stříškou, která je podpírána dvojicí lizén. Fasádu člení pouze dvojice nadokenních říms. Nad vchodem je rozměrné okno, které osvětluje halu, opět na bocích doplněné lizénami.⁵⁷ Při pohledu na hlavní fasádu vytane poučenému divákovi na mysl slavný Loosův výrok že „Ornament je zločin“. Ze zadního průčelí do zahrady vystupuje trojboký mimo osu umístěný rizalit.

⁵⁶ obrazová příloha číslo 12

⁵⁷ nebo též lesena je plochý svislý architektonický článek bez hlavice a patky, provedený v mírně předstupujícím zdivu nebo jen v omítce. Spojí-li se v rozčlenění fasády s obdobným vodorovnými pruhy, vytvářejí se tzv. lizénové rámy.

3.1.4 Mánesova 1602

Po Bohumilu Chvojkovi si i další významný Plzeňan rozhodl postavit svůj dům na tehdejším Říšském předměstí. Ladislav Lábek⁵⁸ si pro místo své vily vybral rostoucí čtvrť v Bezovce.

Stavebně historický vývoj

Dům pro něj projektoval architekt Hanuš Zápál, v létě 1921 pro něj navrhl několik variant stavby. Nakonec vycházel z požadavků na vnitřní uspořádání budovy, které dostal přímo od Lábka. Jeden návrh představil i architekt Jan Rosůlek,⁵⁹ kterého Zápál přizval.⁶⁰ Plány nakonec posílá ke schválení Městské radě prvního září 1921.⁶¹ Stavební komise zamítla v prvních plánech navržený strop haly, který měl být na kleštinách⁶² krovu.⁶³ Odůvodněním byly stávající stavební předpisy: „Strop nad síní domovní tvoří šalování krovových kleští a krokví,⁶⁴ spodem omítnuté, kterážto konstrukce není přípustna ani ve smyslu předpisů staveb. řádu ani ve smyslu úlev, které stanoví zákon o stavebním ruchu.“⁶⁵

Lábkův dům byl umístěn do zahrady a odsunut tak od ulice, to ovšem nebylo možné provést jen tak, protože stavební čára již byla stanovena pro celou Mánesovu ulici.

⁵⁸ Historik, zakladatel a ředitel Národopisného muzea Plzeňska. Narodil se 27. ledna 1882 v Plzni a zde také umírá dne 26. května 1970. Původně obchodník (po rodičích) s papírmickými potřebami, ale i se starožitnostmi a uměleckořemeslnými produkty. Po vzniku Kroužku přátel starožitností v roce 1909 se stále jeho vůdčí osobností. Na přelomu roku 1911 a 1912 inicioval výstavu kulturně historických exponátů pod názvem Národopisná výstava Plzeňska. Většina exponátů poté přešla do vznikajícího Národopisného muzea Plzeňska v Gerlachovském domě. Po návratu z I. světové války se stal zaměstnancem tohoto muzea a zbudoval koncepci této instituce, která mapovala vývoj města i venkova a jejich vzájemné vztahy. Na začátku dvacátých let začal sestavovat studijní knihovnu, jádrem jejího fondu byla obsáhlá sbírka negativů a diapositivů, archiv a dokumenty o plzeňských rodinách. Publikoval také v Ročenkách Národopisného muzea Plzeňska, jeho články se týkaly hlavně lidového umění, tedy kroji, výšivkami, šperky či řemeslnými výrobky. V období druhé světové války mu byl upřen přístup do muzea, ale i přes to se mu podařilo zachránit řadu cenných exponátů z jeho sbírek. Po roce 1948 došlo ke sloučení plzeňských muzeí (uměleckoprůmyslové, národopisné a přírodovědné) do Krajského vlastivědného muzea v Plzni (dnes Západočeské muzeum). Jeho koncepcí města a venkova nezapadala do komunistického pohledu na svět a byla označována jako oslava maloburžoazie. Nakonec byl v roce 1963 „odsunut“ do nuceného důchodu, i přes to ale pokračoval v historickém bádání až do své smrti.

⁵⁹ Český architekt a římskokatolický kněz. Vystudoval pražskou techniku. Mimo jiné projektoval kožní pavilon nemocnice Na Bulovce v Praze. Po roce 1945 vystudoval bohosloví a byl farářem v kostele sv. Michaela archanděla v Praze-Podolí. Jeho sestrou byla česká herečka Marie Rosůlková.

⁶⁰ Domanický, Pavel a Urlich, Petr, ed. *Slavné vily Plzeňského kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 212 s. Slavné vily. ISBN 978-80-87073-17-9. str 114

⁶¹ MMP OSS archiv 1602 Ř – dopis Ladislava Lábka Městské radě v Plzni ze dne 1. září 1921

⁶² jsou párové vodorovné prvky ztužující pár krokví ve výšce hambalku; provádí se většinou ze dvou prken připevněných ke krokvim ze stran.

⁶³ Obrazová příloha číslo 13

⁶⁴ též krokev. Je šikmý prvek krovu, nesoucí střešní latě, na nichž je upevněna střešní krytina. Krokve tvoří vazby; vazba složená pouze z krokví se nazývá jalová.

⁶⁵ MMP OSS archiv 1602 Ř – Protokol ze dne 3. října 1921, strana 3

Novou parcelaci muselo schválit obecní zastupitelstvo a Městský stavební úřad v Plzni.⁶⁶ O stavební povolení žádá dne 15. listopadu 1921, to je mu následně Radou města Plzně vydáno 21. listopadu téhož roku. Jako odpovědný stavbyvedoucí je uveden stavitel Josef Špalek^{67,68} Stavba byla hotová desátého srpna 1922 a následné kolaudační šetření proběhlo třicátého téhož měsíce v místě stavby.⁶⁹ Volně stojící budova otočená svým hlavním průčelím k západu v roce své stavby obsahovala v suterénu prádelnu, záchod, tři sklepy a nezbytnou chodbu. V přízemí dva pokoje, kuchyň, koupelnu, předsíň, záchod, spíž a domovní chodbu se schodištěm. V prvním patře byla trojice pokojů, kuchyně, koupelna, předsíň, záchod, spíž a schodiště. V podkroví bychom našli neobyvatelnou půdu a komoru. Konečné kolaudační rozhodnutí bylo vydáno jedenáctého září 1922.⁷⁰

Do poloviny roku 1927 dal do pořádku Lábek chodník před svým pozemkem. Čtrnáctého dubna 1932 žádá městskou radu, aby mu povolila přístavbu verandy a balkonu.⁷¹ Také v tomto roce provádí přístavbu arkýře. Obě adaptace jsou do konce července hotovy a zkolaudovány.⁷²

Podle dochované korespondence mezi Lábkem, který žádal o státní příspěvek na stavbu, Ministerstvem sociální a zdravotní správy a Městským úřadem v Plzni si můžeme udělat obrázek o tom, jak byl dům v roce 1939 obýván. Přízemní byt o třech místnostech obývaly sestry Ladislava Lábka Marie a Božena a o místnost větší byt v prvním patře obýval sám Lábek se ženou Ludmilou a dětmi.

Za druhé světové války byl dům lehce poškozen bombou, která dopadla na sousední parcelu. Do dalších nesnází se dostal dům v padesátých letech, kdy byl Lábek v nemilosti úřadů, které plánovaly dům přebudovat na školku. Naposledy byl dům ohrožen, společně s dalšími budovami v okolí, demolicí. Mohl za to plán na zbudování kulturního domu.⁷³

Po smrti Ladislava Lábka žádá Státní notářství Plzeň-město obvodní národní výbor o výpočet ceny nemovitostí pro dědické řízení.⁷⁴ Dům je odborem výstavby dne sedmnáctého července oceněn na 125 000,- Kč a zahrada s vedlejší nezastavěnou stavební

⁶⁶ MMP OSS archiv 1602 Ř – dopis Rady města Plzně Ladislavu Lábkovi z 3. října 1921

⁶⁷ Pocházel ze stavitelské rodiny Špalků, jeho návrhy jsou ukázkou vyspělého funkcionalismu. Na Akademii výtvarných umění studoval u Josefa Gočára. Podílel se na dalších významných plzeňských stavbách, jako byla vila A.J. Rohrera v ulici Karolíny Světlé (jedna z vůbec prvních funkcionalistických staveb v Plzni), dále pak na přístavbě Městské spořitelny ve Františkánské ul. nebo Tomáškova vila v Masarykově ulici.

⁶⁸ MMP OSS archiv 1602 Ř – Stavební povolení

⁶⁹ MMP OSS archiv 1602 Ř - Oběžník

⁷⁰ MMP OSS archiv 1602 Ř – Kolaudační vysvědčení

⁷¹ MMP OSS archiv 1602 Ř – Žádost za povolení stavby.

⁷² MMP OSS archiv 1602 Ř – Kolaudační protokoly

⁷³ Domanický, Pavel a Urlich, Petr, ed. *Slavné vily Plzeňského kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 212 s. Slavné vily. ISBN 978-80-87073-17-9.

⁷⁴ MMP OSS archiv 1602 Ř – Sdělení obecné ceny nemovitosti pro potřebu dědického řízení

parcelou na 15 000,- Kč.

Vzhled

Domu nemůžeme upřít inspiraci v anglické a holandské architektuře. Jedná se o volně stojící dvoupodlažní podsklepenou budovu na půdorysu ve tvaru blízkému čtverci. Hlavní průčelí je otočeno směrem k Mánesově ulici,⁷⁵ z něj vystupuje rizalit obsahující schodiště s halou. Schodiště osvětlují úzká vysoká okna, do haly dopadá sluneční světlo skrz arkýřové okno umístěné v přízemí do ulice obráceného rizalitu. Ani ostatní okna nemají jednotný tvar, lemovány jsou šambránou z režných cihel. Ty jsou zároveň ozvlášťujícím prvkem fasády téměř po celém exteriéru domu. Druhý rizalit je vysunut z bočního průčelí. Mezi těmito dvěma rizality je umístěn domovní vchod, který kryje stříška podepřená sloupem. Sokl domu je z kamenných kvádrů a střecha je vysoká valbová, stažená na pravé straně uličního průčelí až na úroveň prvního patra, kde z ní vystupuje vikýř⁷⁶ z režných cihel s valbovou stříškou.

Dům působí na dálku upraveným dojmem, stejně jako zahrada před ním. Bohužel současní majitelé nikoho na svůj pozemek nepouští, takže jsem si o jeho skutečném stavu nemohl udělat lepší představu. Objekt je v současné době prohlášen za kulturní památku a zároveň má to štěstí, že se nachází v Městské památkové zóně Plzeň-Bezovka

⁷⁵ Obrazová příloha číslo 14.

⁷⁶ otvor ve střeše, spojený se samostatným sedlovým, valbovým, nebo pultovým zastřešením, určený k větrání a osvětlení půdy.

3.1.5 Čermákova 1765

Jedná se o blok celkem šesti řadových, jednopatrových domů. K podrobnější analýze jsem si pro svou práci vybral dům s orientačním číslem 28. Domky na konci řady jsou půdorysně odlišné, ovšem dvojice domků uvnitř bloku jsou navrženy s osově převráceným půdorysem. Budeme-li je chtít označit, označili bychom nárožní dům nejbližší ulici Na Hvězdě jako I., dále následuje dvojice souměrných domů II. a III., druhá dvojice IV. a V. a poslední na rohu Čermákovi a Žižkovi ulice VI.⁷⁷ Domy sice neoplývají nadstandardní architektonickou hodnotou, ale mohou nám poskytnout pohled na bydlení příslušníků vyšší střední třídy na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století.

Stavebně historický vývoj

První oznámení o záměru postavit jednopatrový rodinný domek zasílají majitelé Emil a Marie Geisselreiterovi 14. dubna 1927. Prosí zároveň o sdělení stavební čáry a výšky chodníku pro danou parcelu. O povolení k samotné stavbě pak žádají o pět dní později. To vydává Rada města Plzně devátého května téhož roku. Jako odpovědný stavitel je uveden Tomáš Dobrý. Ovšem ani stavební povolení neměli majitelé jisté. Ze spisu můžeme vyčíst, že ještě čtvrtého května nebyl pozemek prohlášen za stavební místo. Ovšem povolení bylo ze strany Městského stavebního úřadu doporučeno zastupitelstvu ke schválení a zároveň byly stanoveny podmínky pro stavbu. Ty se týkaly hlavně prvků zajišťujících bezpečnost stavby, tedy norem pro budování železobetonových konstrukcí, světlé výšky prádelny, komínu, ale také vydláždění cestičky k samotnému domku.

Poté vzala stavba rychlý spád a 17. srpna roku 1927 podávají manželé Geisselreiterovi Městské radě žádost o kolaudaci novostavby domu a povolení k jejímu obývání.⁷⁸ 22. srpna potom provedl kominický mistr Hynek Dvořák nezbytnou zkoušku komínů, kde dle svých slov shledal, že je vše v pořádku.⁷⁹ 26. října probíhá samotné kolaudační řízení. Z něj se dovídáme, že v té době již stály okolní novostavby, konkrétně na západě s domem p. Michálka a na východě s domkem stavitelů Dobrého a Kurela.

Po své stavbě byl dům prostorově vybaven takto: v podzemí se nacházely dva sklepy, prádelna, sklepní chodba a nezbytné schodiště do přízemí, na které zde navazovala domovní chodba, dále kuchyně, pokoj, spíž, na koupelnu upravená místnost pro služku a záchod. Domovní chodba byla v polovině přepažena příčkou, která tvořila předsíň, a také

⁷⁷ Obrazová příloha číslo 15

⁷⁸ MMP OSS archiv 1765 Ř - Žádost o kolaudaci domu a povolení k obývání.

⁷⁹ MMP OSS archiv 1765 Ř - Potvrzení

se zde nacházelo schodiště do prvního patra, kde byly další tři pokoje, koupelna, záchod, chodba a schodiště na neobytnou půdu.⁸⁰ Celková výměra pozemku byla 181 m², novostavba pak měla výměru 77,63m². Rozdíl více jak 100 m² tvořila z větší části zahrada za domem a také menší předzahrádka do Čermákovy ulice ⁸¹.

Kolaudace však neproběhla zcela hladce, neboť 27. října 1927 žádá Emil Geisselreiter společně se stavitelstvem Tomáš Dobrý a Antonín Kurel⁸²⁸³ o povolení odložení zbudování chodníku a také o prominutí úchyly⁸⁴ od stavebního plánu při výšce stupňů schodiště do prvního patra.⁸⁵ Odůvodnění, že se jedná a rodinný domek z části zafungovalo a schodišti byla povolena výjimka, ovšem pro oddálení zbudování chodníků musel majitel nemovitosti složit kauci.⁸⁶ Na položení řádného žulového chodníku dostal lhůtu do konce roku 1930.

Otázka chodníků je na první pohled sice nezajímavá, tedy aspoň z pohledu stavebního vývoje, ale následující prameny nám mohou povědět více o celkové situaci v dané lokalitě. I dnes má velká část veřejnosti tendenci vzpomínat na dobu První republiky s jakousi nostalgií a chválit ji jako dobu rozkvětu, kdy byla města čistá, plná kvalitní architektury a zodpovědných a slušných lidí. Už z principu je jasné, že lidé se nemění a jsou dnes stejní jako tenkrát. Jako podklad mého tvrzení může sloužit oběžník, který vydal Městský úřad v Plzni dne druhého května 1933. Pro lepší představu o situaci si dovolím ho přímo citovat: „Městský úřad zjistil, že velká většina chodníků villové čtvrti „V Bezovce“ jest ve stavu velmi zanedbaném, potřebě občanstva a významu čtvrti naprosto nevyhovujícím. Mnohé chodníky nebyly zřízeny tak, jak bylo svého času při povolování staveb předepsáno a nejsou po léta vůbec udržovány, za dešťů jsou blátivé, některé skorem neschůdné a vychozené pod niveau obrubníků, takže voda z nich nemůže stékat, tvoří na nich kaluže a jich povrch rozbahňuje. V ulicích pak, kde jsou předepsány chodníky žulové, jsou na místě jich z valné části pouze stezky jen někde popískované neb popelované, které za dešťů jsou rozbláceny a velmi četné frekvenci již vůbec nevyhovují. Poněvadž tento stav chodníků jest předmětem stále se opakující stížností a zaviňuje neladný a

⁸⁰ MMP OSS archiv 1765 Ř - Zápis

⁸¹ MMP OSS archiv 1765 Ř – Situační plán

⁸² Na konci třicátých let se jejich stavební firma podílela například na výstavbě opevnění Československa (Úsek 183 Borovany, či řopíky Pevnostního areálu Pláň)

⁸³ Nezaměnit se známějším plzeňským rodákem Ing. arch. Antonínem Kurelem (narozen 1923), autorem návrhů k např. obytný soubor Plzeň - Jižní předměstí, ZŠ na Slovanech, Borech, poliklinika Bory, rekonstrukce Kolonády M. Gorkého v Mariánských Lázních atd.

⁸⁴ dobové vyjádření

⁸⁵ MMP OSS archiv 1765 Ř – Žádost o prominutí povinnosti zřizovati chodník

⁸⁶ 500,- tehdejších korun; pro představu nominální roční mzda pracovníka v průmyslu činila v roce 1927 zhruba 6756,- korun

neuspořádaný vzhled celé jinak úpravné čtvrti, usnesla se měst. rada ve své schůzi dne 27. března 1923 naříditi všem vlastníkům rod. domků a vill ve čtvrti „V Bezovce“, aby chodníky před svými nemovitostmi upravili tak, jak jim bylo ve stavebních povoleních předepsáno, event. jak ustanovují nyní platná pravidla o zřizování chodníků v městě Plzni tj. v ulicích Mánesově, Žižkově, Schwarzově a V Bezovce chodníky žulové, v ostatních ulicích pak chodníky makadamované⁸⁷ s asfaltovým povrchem.“⁸⁸

Jako termín je dále uveden konec července 1933 a výhrůžka v podobě sankcí, trestního řízení, či případnou exekucí, když nebudou chodníky dobudovány. 13. září žádá Emil Geisselreiter o navrácení kauce, kterou musel složit do depositní pokladny města Plzně.

Poté se archivní materiály odmlčí a další dokument je až z 8. ledna 1965. V něm Státní notářství Plzeň–město žádá Městský národní výbor – Odbor výstavby o ocenění domu za účelem soupisu jmění po zemřelé Marii Geisselreiterové⁸⁹. Dále také žádá o potvrzení, že se opravdu jedná o rodinný domek, jinak by jeho hodnota musela být přepočtena na novou měnu⁹⁰ v poměru 5:1. Odbor výstavby oceňuje dům včetně pozemku na 48 000,- Kčs a potvrzuje, že se opravdu jedná o rodinný domek.⁹¹

Jako další uživatel domu je v srpnu roku 1966 zmiňován JUDr. Václav Petrmichl, který žádá o povolení instalace ústředního topení a také hodlá zrušit koupelnu v prvním patře a přebudovat ji na kuchyni. Celkem hodlal, dle dochovaného rozpočtu, investovat do domu více jak 14 000,- Kčs. Zde se již hovoří o tom, že v prvním patře domu je uzavřený byt.⁹² Dle příložených plánů víme, že jeden ze sklepů byl upraven na sklad uhlí a do místnosti vedené jako prádelna byl instalován kotel. V přízemí potom byl pokoj, kuchyně, koupelna a záchod, v prvním patře se nacházela jídelna, dobudovaná kuchyně, obývací pokoj a ložnice a také druhé WC. Do dalších stavebních úprav se doktor Petrmichl pouští v roce 1969, kdy v domě buduje garáž pro osobní automobil, ta měla nahradit výše zmiňovaný sklad uhlí v suterénní části domu.⁹³ To si vyžadovalo úpravu předzahrádky,

⁸⁷ Od slova makadamisování – silniční stavba, zavedená r. 1820 Mac-Adamem (v.t.). Půda, přes kterou měla vést silnice, vyložila se kameny o straně asi 8 cm a na ně se navezl šterk, tak že i s kamenným spodkem byla výška 15 cm. Makadam je tedy směsná drť s úlomky kamenů, používaná na povrchy silnic, o velikosti větší než běžně používaný šterk.

⁸⁸ MMP OSS archiv 1765 Ř – Úprava chodníků ve villové čtvrti „V Bezovce“ strana 1 a 2

⁸⁹ Zemřela 24. listopadu 1964.

⁹⁰ Termín souvisí s měnovou reformou z roku 1953, kterou se tehdejší komunistická vláda snažila dosáhnout znehodnocení měny, vypořádat se s přidělovým systémem, zastavit černý trh a také snížit poměr poptávky vůči chudé poválečné nabídce. Tehdejší mocí byla reforma prezentována jako vítězství pracujícího lidu a úder buržoazii, důsledkem však bylo znehodnocení úspor, propadnutí vázaných vkladů všeho obyvatelstva a pokles jeho životní úrovně.

⁹¹ MMP OSS archiv 1765 Ř – Ocenění nemovitosti v dědické věci

⁹² MMP OSS archiv 1765 Ř - Žádost o rozhodnutí o přípustnosti stavby

⁹³ MMP OSS archiv 1765 Ř - Žádost o rozhodnutí o přípustnosti stavby a její přílohy

konkrétně tedy zbudování šikmého sjezdu, přestavbu hradby a také vybourání garážových vrat do domu.

V roce 1985 manželé Petr a Helena Petrmichlovi mění kotel centrálního vytápění na pevná paliva za plynový.⁹⁴ O jedenáct let později se opět obrací na úřad⁹⁵ s žádostí o stavební povolení, tentokrát se týká výměny oken⁹⁶ v uliční fasádě a také o obnovu uliční fasády.⁹⁷

Poslední zaznamenané úpravy pocházejí z přelomu roku 2007 a 2008,⁹⁸ a týkají se rekonstrukce a půdní vestavby v řadovém domě. Zde jsou jako žadatelé již uvedeni Ing. Pavel Východský a Dr. Helena Východská,⁹⁹ projektovou dokumentaci zpracoval Jaroslav Šedivec. V rámci rekonstrukce byl vybourán dveřní otvor v suterénu, komín s částí nosné zdi a část příčky v 1. 2. NP, celá část komína v podkroví. V 1. a 2. NP byly zbudovány nové příčky, dveřní otvor do dvora a instalováno nové ocelové schodiště. V podkroví vznikla nová vestavba tvořená sádkokartonovou konstrukcí, vikýřem v původním tvaru a střešními okny o velikosti 780 x 980 mm a byla také osazena nová střešní krytina. 10. října 2008 provedl stavební úřad kontrolní prohlídku, při které nezjistil žádné závady bránící bezpečnému užívání stavby a tak o tři dny později vydal kolaudační souhlas.¹⁰⁰ Po této poslední rekonstrukci je tedy vnitřní uspořádání domu následující: v suterénu se nachází garáž, na dvůr průchozí prádelna a chodba se schodištěm do prvního nadzemního podlaží. Zde je, na úkor bývalé spíže, zvětšený pokoj, zrekonstruovaná kuchyně, koupelna, záchod a chodba s předsíní. Ve druhém nadzemním podlaží jsou dále tři pokoje a komora. Poslední dva pokoje najdeme v půdní vestavbě, doplněny jsou o nezbytnou chodbu a WC se sprchovým koutem.

Vzhled

Jednopatrový podsklepený domek v Čermákově ulici je dnes díky péči jak současných, tak bývalých majitelů v podobném stavu, jako v době svého vzniku. Vývojem vnitřních dispozic jsem se zabýval výše, a proto se již nebudu opakovat. První rozdíl, který oproti původnímu stavu vidíme, je změněná hradba, z původní zůstaly jen sloupky. Naštěstí

⁹⁴ MMP OSS archiv 1765 Ř – Žádost o stavební povolení

⁹⁵ Úřad městského obvodu Plzeň 3, odbor výstavby Klatovská 10/12

⁹⁶ Stejných rozměrů a vzhledu, jako původní.

⁹⁷ MMP OSS archiv 1765 Ř – Sdělení k ohlášení stavebních úprav, udržovacích prací

⁹⁸ MMP OSS archiv 1765 Ř – Projektová dokumentace

⁹⁹ PaedDr. Helena Východská metodička Katedry historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Absolventka Pedagogické fakulty v Plzni a od roku 1999 odborná asistentka Katedry historie FPE ZČU v Plzni. Zaměřuje se na dějiny pravěku, didaktiku dějepisu, ruské dějiny, dějiny lékařství a historii ve výuce vlastivědy.

¹⁰⁰ MMP OSS archiv 1765 Ř – Kolaudační souhlas

později dobudovávaná garáž v suterénu domu již dnes neexistuje a tím pádem neruší hlavní průčelí plechová vrata. Původní dekorativní cihlová šambrána kolem oken a vchodových dveří v přízemí domu zůstala i přes rekonstrukce zachována, stejně jako rustika¹⁰¹ ve spodní části fasády. Za pochvalu jistě stojí i zachování původní velikosti a členění oken a dveří, které tak neruší původně zamýšlený estetický dojem z fasády.¹⁰²

Také nová střešní krytina akceptuje původní plány, na rozdíl od vedlejšího domu, kde byla nahrazena krytinou plechovou a celkový výraz stavby tak poměrně degraduje. Střecha s mírnou mansardou¹⁰³ a střešními okny je pravda původnímu návrhu vzdálena, ale to je přiměřená daň za rostoucí nároky na bydlení dnešní doby. Do původního stavu byl také navrácen trojúhelníkový vikýř. Nad vchodem do obou domků je zachována ozdobná bosáž¹⁰⁴ ve tvaru kubizujícího oblouk, který přesahuje až nad malá okna, z původních spíží, která fasádu příjemně člení a končí zároveň s římsou nad přízemím.¹⁰⁵ Zadní fasáda je až na římsy dělicí patra jednoduší, z masy dvojdomku vystupuje pouze středový rizalit a novodobé plechové venkovní schodiště spojující první nadzemní podlaží se zahradou.¹⁰⁶

Dům sice prošel úpravami, tak aby splňoval dnešní nároky na bydlení, naštěstí ale tyto rekonstrukce jsou běžnému kolemjdoucímu skryty a tak nekazí celkový dojem bloku, ani zahradní čtvrti V Bezovce.

¹⁰¹ často totéž co bosáž, zpravidla však označuje kvádrování stěn, lizén, pilířů apod. Nebo pásování rýhami (spárami) v ploše. Rustiku či bosáž napodobuje iluzivně sgrafitem renesance.

¹⁰² Obrazová příloha číslo 16.

¹⁰³ Mansardová střecha má lomené krokve s větším a menším sklonem a kleštiny i vaznice jsou posunuty výš, do roviny zlomu. Tím pod nimi vzniká velký volný prostor, který se dá využít a zastavět.

¹⁰⁴ je plasticky ztvárněné, nebo v omítce napodobené kvádrové zdivo s vystouplým povrchem hrubě přitesávaným, opracovaným do podoby diamantového řez apod. Užívá jí renesance, barok či novorenesanční stavby.

¹⁰⁵ Obrazová příloha číslo 17.

¹⁰⁶ Obrazová příloha číslo 18.

3.1.6 Zikmunda Wintra 1223

Bytový dům v dnešní ulici Zikmunda Wintra je z těch, které lákají kolemjdoucí svou bohatě zdobenou fasádou. Zároveň nám může ledacos napovědět o bydlení v první polovině dvacátého století, proto jsem tento zajímavý, ale dosud opomíjený objekt zařadil do své práce.

Stavebně historický vývoj

Nejstarší dokument, týkající se této nemovitosti, který se dochoval, je žádost o sdělení stavební čáry. Oproti těm dnešním se poněkud liší: „Slavný purkmistrovský úřade! V účtě podepsaný zamýšlí na svém pozemku čís.kat 1012/1 v ulici Stehlíkově na Říšském předm. v Plzni postavit třípatrový dům činžovní. Za tím účelem předkládá dvojmo zhotovený plán polohy a výšky rovinné a žádá: „slavný purkmistrovský úřade“ račiz laskavě podepsanému stavební čáru jakož i rovinnou výšku ustanoviti dáti.“¹⁰⁷ O povolení ke stavbě třípatrového domu ve Stehlíkově¹⁰⁸ ulici žádá úředně oprávněný tesařský mistr ze Škvrňan Šimon Trešl sedmého června 1909.¹⁰⁹ To je mu v červenci uděleno. Zajímavé je, že v předchozích dokumentech je jako ulice uvedena Stehlíkova a ve stavebním povolení i ve zprávě z místního šetření je uvedeno v ulici „u rolnické“. Předpokládám podle toho, že názvy ulic ještě nebyly zcela definitivně určeny. A to i přesto, že ze situačního plánu, který byl přiložen k žádosti o stavební povolení, je podle půdorysů zřejmé že některé domy v okolí již stály, či byly stavěny. Antonín Köppel, stavitel, který pro Trešla dům má zbudovat, 21. července téhož roku oznamuje, že začal se stavbou domu.¹¹⁰ Třetího prosince píše Šimon Trešl opět purkmistrovskému úřadu, tentokrát s tím, že stavba je hotova a žádá, aby byla provedena a uděleno povolení k jejímu užívání.¹¹¹ Místní šetření bylo provedeno ještě 23. prosince 1909 a následně čtvrtého ledna 1910 byl vydán i příslušný kolaudační dekret.¹¹² Novostavba obsahovala v suterénu dvě obytné místnosti, předsíň, záchod, spíž, komoru, prádelnu a pět klenutých sklepů, v přízemí sedm obytných místností, dvě předsíně, dvě koupelny, dvojici záchodů a dvě spíže, v prvním patře opět sedm místností, dvě předsíně, komoru, dvě koupelny, dva záchody a dvě spíže, stejné dispozice mělo i druhé patro, ve třetím patře bylo sedm obytných místností, tři předsíně, koupelna, tři

¹⁰⁷ MMP OSS archiv 1223 Ř - žádost o sdělení stavební čáry z května 1909, strana 1

¹⁰⁸ Dnes ulice Zikmunda Wintra.

¹⁰⁹ MMP OSS archiv 1223 Ř – Povolení ke stavbě

¹¹⁰ MMP OSS archiv 1223 Ř – dopis purkmistrovskému úřadu

¹¹¹ MMP OSS archiv 1223 Ř – dopis purkmistrovskému úřadu

¹¹² MMP OSS archiv 1223 Ř – rozhodnutí purkmistrovského úřadu

záchody a tři spíže. Pod taškami krytou střechou byla neobytná půda.

Tesařskému mistru vlastnictví domu příliš dlouho nevydrželo a již v červnu 1923 vystupují jako majitelé Břetislav a Matylda Krásní a žádají o povolení oprav fasády domu. Dále pak opravuje v nájemních bytech podlahy, mění vany a dělá další udržovací práci v letech 1934 až 1935. Byl očividně spořivý a tak se o těchto úpravách dovídáme z žádostí o odpuštění daně.¹¹³ Podle účtů to vypadá, že jako svědomitý majitel nájemního domu nechal opravit kde co. Například schody na domovní chodbě, kamna v bytech nájemníků, vymaloval domovní chodbu a podobně. Ovšem nejenom opravy jsou předmětem zasláných účtů, také postupně do bytů zavádí elektrické osvětlení. Tak pokračuje až do roku 1940. V tomto roce se zároveň o dům začíná zajímat Berní úřad Plzeň, konkrétně o jeho hodnotu, tak je městským úřadem vypočtena na 230 000 korun.¹¹⁴ Válečná léta si vybrala lehkou daň i na domu číslo popisné 1223 a to konkrétně 25. dubna 1945, kdy byl poškozen náletem a bylo pak nutné opravit střechu, vysklená okna a poškozený krov. Zde je již jako majitelka uváděna Františka Krásná.¹¹⁵

Další změnu majitelů zažil dům v roce 1955, tehdy jej prodává MUDr. Jarmila Jeníčková, dcera Františky Krásné. Prvními zájemci o nemovitost byli Blažena Kotěšovcová z Dolního Rychnova společně se Stanislavem Jiříčkem z Nepomuku. Státní orgány ovšem musely prodej schválit, podle zákona č. 65/51 Sb..¹¹⁶ Převod nemovitosti byl zastaven, jako důvod bylo uvedeno: „... v rozporu s obecným zájmem jsou převody nemovitostí, kterými by se hromadil nemovitý majetek v rukou jednotlivců, nebo které by u prodávajícího vedly k nepřiměřenému narůstání finančního kapitálu.“¹¹⁷ Odůvodněním bylo vlastnictví poloviny domu v Dolním Rychnově spolukupující Blaženu Kotěšovcovou, nastalo by, dle vyjádření vedoucího odboru pro výstavbu, hromadění nemovitého majetku. Ani skutečnost, že dům jmenované je v oblasti, kam by se v budoucnu měl rozšířit důl Sylvestr, jí v tomto případě nepomohla.¹¹⁸ Nakonec přicházejí na scénu manželé Karel a Jarmila Pilvovskovi, kteří potřebný souhlas ke koupi domu dostávají. Hodnota nemovitosti je soudním znalcem Dr. Ing. Arch. Boh. Fridrichem

¹¹³ MMP OSS archiv 1223 Ř – Osvědčené podle vlád. nař. čís. 159 z roku 1934. Dům čp. 1223 Ř. př.

¹¹⁴ žádost Berního úřadu v Plzni ze dne 1. srpna 1940

¹¹⁵ Osvědčení podle zákona čís. 99 z r. 1946 Sb.

¹¹⁶ Zákon ze dne 11. července 1951 o převodech nemovitostí a pronájmech zemědělské a lesní půdy. Ten ve své první hlavě praví že k převodu nemovitosti je potřeba přivolení okresního národního výboru, přiči-li se převod nebo pronájem obecnému zájmu, okresní národní výbor přivolení odepře. Obecným zájmem je zde myšleno omezení osobních práv obyvatel tehdejší republiky Československé. Ve smyslu toho, aby nikdo nevlastnil více jak jednu nemovitost, nebo její část a nebo neměl náhodou příliš financí.

¹¹⁷ MMP OSS archiv 1223 Ř – Plzeň III – převod domu čp.1223, Ulice Zikmunda Wintra č.11 – prodávající: Mudr. Jarmila Jeníčková, Praha – kupující: Blažena Kotěšovcová, Dolní Rychnov, Stanislav Jiříček, Nepomuk – odepření přivolení ku převodu. Strana 1

¹¹⁸ tamtéž

odhadnuta na 80.000,- korun. Pilvouskovi ho od doktorky Jeníčkové kupují za 60 000. Kčs v prosinci roku 1955.¹¹⁹

Znovu je hodnota domu oceněna v červnu roku 1967 tentokráte na rovných šedesát tisíc korun.¹²⁰ Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o nájemní dům, bylo ocenění provedeno v obecných cenách ve smyslu nařízení čís. 175/39 Sb., s přepočtem do dnešní měny v poměru 5:1.

O deset let později, v srpnu 1977, je již dům veden jako majetek Bytového podniku města Plzně.¹²¹ Čteme tak na stavebním povolení, které bylo vydáno desátého srpna 1977 na plynové etážové topení v bytě uživatele J. Sýkory v přízemí domu. Stavbu prováděl Stavoprav Plzeň. Rozvodové potrubí vedlo při podlaze bytu k jednotlivým stoupačkám. Osazeny byly litinové článkové radiátory typu Kalor plus otopná hladká roura. Odhadovaný rozpočet byl necelých jednadvacet tisíc korun.

O dalších nelehkých osudech domu vypovídá soubor nařízení a odvolání, které si mezi sebou na konci osmdesátých let posílali Národní výbor města Plzně, Bytový podnik města Plzně a nájemce Štefan Horváth. Posledně jmenovaný obýval byt 1+1 v posledním patře domu. Tento prostor byl v dezolátním stavu z části vinou nájemce a z části zanedbanou údržbou budovy. Stará okna byla ztrouchnivělá a prosakovala jimi vlhkost, zároveň byla nad tímto bytem poškozená střecha a skrz podlahu půdy do něj prosakovala vlhkost. Nájemce ovšem domu nepomohl, ba naopak. Bez jakéhokoli stavebního povolení či oznámení si v bytě zbudoval koupelnu a odtokem z vany vytápěl sousedy pod sebou. Ve spisu je zachována několikaletá tahanice o tom kdo, co, jak a kdy má opravit. Nakonec nezbylo bytovému družstvu nic jiného, než závady na svoje náklady odstranit.¹²² Ovšem mezi formálními dopisy institucí je bijící do očí vyjádření nájemníka, jako například toto: „Odvolání proti rozhodnutí odbor výstavby č.j. Výst/3358/86-CV Odvolavam se proti tomuto rozhodnutí že to bylo špatně rozhodnutí ponevač se bojím že mi spadne kus stropu na hlavu. Doufám že se to vyřeší. Děkuji za brske vyřízení děkuji Horváth“¹²³

Dále můžeme ve spisu sledovat postupné budování vytápění bytů pomocí topidel typu waw. Ve svém bytě si jej zřídila, nyní již nájemnice, Jarmila Pilvousková v roce

¹¹⁹ MMP OSS archiv 1223 Ř – Státní notářství – prodej domu čp. 1223 Jižní předměstí v Plzni – schválení podle zák.č.65/51 Sb.

¹²⁰ MMP OSS archiv 1223 Ř – Státní notářství – dědictví po Karlu Pilvouskovi

¹²¹ MMP OSS archiv 1223 Ř – složka Etážové vytápění bylu

¹²² MMP OSS archiv 1223 Ř – vzájemná korespondence mezi NV m. Plzně, BP m. Plzně a Štefanem Horváthem z let 1987 až 1990

¹²³ MMP OSS archiv 1223 Ř – Odvolací dopis Horvátha Štefana ze dne 3.2.87

1984.¹²⁴ Ve stejném roce tak učinila i Jaroslava Jerešová¹²⁵ a Jaroslav Strnad.¹²⁶ O dva roky později je následuje paní Kadlecová z prvního patra, společně s dalším nájemníkem Duškem.¹²⁷ Jako poslední se k vytápění pomocí plynového topení waw připojuje MUDr. Dagmar Štancová.¹²⁸

V roce 1993 provádí Stavopran s.r.o. opravu fasády a výměnu klempířských prvků, zde je opět jako majitelka uvedena Jarmila Pilvusková zastupovaná Jiřím Sýkorou.¹²⁹ Ta ho o rok dříve, vzhledem ke svému velice špatnému zdravotnímu stavu, pověřila zastupováním ve všech svých záležitostech.¹³⁰ Majitelka Pilvusková neměla žádné potomky a tak dům odkázala manželce Jiřího Sýkory, Janě Sýkorové.¹³¹ Rodina Sýkorových udržuje dům dodnes.

Vzhled

V současnosti je dům v dobrém technickém stavu. Podsklepený třípatrový nájemní dům je postaven na obdélníkovém půdorysu, stojí uprostřed bloku domů. Do zahrady umístěné za domem vystupuje z masy domu střední rizalit, obsahující domovní schodiště a místnosti příslušející k bytům. Celkem je v domě osm bytů, tedy dva v každém nadzemním podlaží. Dům je postaven v duchu historismu v pseudorenesančním stylu.¹³²

Hlavní průčelí je orientováno do dnešní ulice Zikmunda Wintra. Z něj vystupují dva téměř neznatelné mělké boční rizality imitující dvojici věží. Fasáda přízemí je členěna vodorovným blaseováním. Okna i dveře jsou orámovány šambránou. Výraznou podokenní římsu mezi přízemím a okny prvního patra tvoří sedmadvacet polí, která jsou vyplněna opakujícími se motivy s ptačími ornamenty.¹³³ Rohy mělkých rizalitů umístěných v hlavním průčelí domu jsou zdobeny blaseováním. V nich je do fasády umístěno v každém patře širší okno, ve fasádě mezi rizality je potom v každém patře umístěna dvojice o něco užších oken. Jinak je to v přízemí, kde je trojice oken doplněna vchodovými dveřmi umístěnými mimo hlavní osu průčelí, nad nimi je okno osvětlující domovní chodbu. Okna druhého a třetího nadzemního podlaží jsou zdobena nadokenními forontony, podpírány jsou lizénami, mezi kterými je umístěný zdobený ornament. Nad okny prvního patra a

¹²⁴ MMP OSS archiv 1223 Ř – Stavební povolení z 8. října 1984

¹²⁵ MMP OSS archiv 1223 Ř – Stavební povolení z 12. ledna 1984

¹²⁶ MMP OSS archiv 1223 Ř – Stavební povolení z 5. listopadu 1984

¹²⁷ MMP OSS archiv 1223 Ř – Stavební povolení z 6. října 1986

¹²⁸ MMP OSS archiv 1223 Ř – Stavební povolení z 21. září 1988

¹²⁹ MMP OSS archiv 1223 Ř – Ohlášení stavebních úprav ze dne 6. května 1993

¹³⁰ MMP OSS archiv 1223 Ř – Notářský zápis ze dne 3. března 1992

¹³¹ Osobní vyjádření nynějších majitelů domu.

¹³² Obrazová příloha číslo 19.

¹³³ Obrazová příloha číslo 20.

„věží“ jsou motivem stylizované květiny a forontony v druhém patře doplňuje dvojice masek. Poslední patro odděluje další zdobná podokenní římsa, která je dekorována plastickými ornamenty s květinovými motivy. Jako poměrně zvláštní prvek působí šestice stylizovaných křížů, které jsou sestaveny z barevných čtverců postavených nakoso. Na fasádě posledního patra si můžeme povšimnout trojice prázdných erbů. Střední část fasády je ukončena střešní římsou. Mělké rizality jsou ukončeny ozdobnými štíty, které ještě doplňují dvě pětice věžiček a malé okénko připomínající středověkou střílnu.

Zadní průčelí je o poznání jednodušší, je oproštěné od všech dekorů, Vystupuje z něj pouze střední rizalit.¹³⁴ Fasádu člení pouze okna osvětlující domovní schodiště a okna z bytů. V suterénní části domu je umístěn zadní vchod směřující do malé zahrady.

V domovní chodbě můžeme nalézt původní ozdobné prvky vystupující ze štukové omítky a také nám byly zachovány zrekonstruované původní dveře vedoucí do bytů.¹³⁵

Rodina současného majitele domu ho zároveň obývá a jsem povinen zde dodat, že je udržován takřka v perfektním stavu a s úctou k jeho původnímu vzhledu.

¹³⁴ Obrazová příloha číslo 21.

¹³⁵ Obrazová příloha číslo 22.

3.1.7 Dobrovského 1551

Dalším bytový dům, který jsem do své práce vybral leží na rohu ulic Dobrovského a Edvarda Beneše. Zakončuje tak řadu domů, které byly na počátku dvacátého století v Dobrovského ulici zbudovány.

Stavebně historický vývoj

18. března 1914 Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo spol. s r. o.¹³⁶ posílá Městské radě královského města Plzně plány na stavbu třípatrového domu ke schválení a vydání stavebního povolení.¹³⁷

Družstvo oznamuje šestnáctého října 1914, že stavby je již úplně dokončena a žádá městskou radu o ustanovení kolaudační komise, která by udělila povolení k obývání domu.¹³⁸ Ta je na místo stavby svolána v sobotu 31. října 1914.¹³⁹ A následně je také povolení k obývání uděleno.

Novostavby třípatrového domu měla v suterénu dvě obytné místnosti, prádelnu, záchod, spíž, předsíň, devět klenutých a patnáct oddělených sklepů a příslušející chodby. V přízemí se nacházelo celkem dvanáct obytných místností, čtyři předsíně, čtyři koupelny, čtyři spíže a domovní chodby. Následující tři patra byla totožná a každé obsahovalo třináct místností k obývání, čtyři předsíně, čtyři koupelny, čtyři záchody, čtyři spíže a samozřejmě domovní chodby. Půda byla dlážděná, ale nikoli obytná. V domě byla zřízena kanalizace a před budovou žulový chodník. Ke svému úplnému konci dospěla stavba sedmého listopadu 1914.¹⁴⁰ Kolaudační dekret obdržela 26. ledna následujícího roku.¹⁴¹

V roce 1936 bylo ještě přistoupeno k opravě světlíku domu, která byla zadána firmě inženýra Jaroslava Kostky.¹⁴² Ten se podílí i na opravě omítek a přeložení chodníku před domem v roce 1941.¹⁴³

V roce 1979 nyní již Lidové bytové družstvo v Plzni¹⁴⁴ nahrazuje stávající plot,

¹³⁶ Fungovalo až do roku 1950, kdy bylo výnosem ministerstva práce a sociální péče ze dne 12. května pohlceno Lidovým bytovým družstvem.

¹³⁷ MMP OSS archiv 1551 Ř – Dopis městské radě ze dne 18. března 1914

¹³⁸ MMP OSS archiv 1551 Ř – Dopis městské radě ze dne 16. října 1914

¹³⁹ MMP OSS archiv 1551 Ř – Oběžník ze dne 21. října 1914

¹⁴⁰ MMP OSS archiv 1551 Ř – Zápis právního úřadu pro technické záležitosti kral. města Plzně dne 5. ledna 1915

¹⁴¹ MMP OSS archiv 1551 Ř – Kolaudační spis, strana 2

¹⁴² MMP OSS archiv 1551 Ř – Oznámení ze dne 28. března 1936

¹⁴³ MMP OSS archiv 1551 Ř – Oznámení ze dne 15. března 1941

¹⁴⁴ Družstvo bylo odpovědí za tíživou bytovou otázku, která nastala na začátku dvacátého století. Nemajetné vrstvy dělnictva se soustřeďovaly do dělnických bytových družstev s cílem podílet se na výstavbě činžovních domů, nižší a úřednické střední vrstvy měly zájem a snahu stavět domky rodinné.

složený ze zděných pilířů, podezdívky a ocelových mříží, ohrazující předzahrádku domu za ocelové rámy s pletivem a betonovou podezdívkou.¹⁴⁵

V srpnu 1968 žádá obyvatel bytu v třetím patře domu o povolení zřídit plynová kamna typu waw,¹⁴⁶ tato úprava se samozřejmě neobejde bez zásahu do fasády domu.¹⁴⁷ O vytápění se stará i J. Pechman v roce 1977, který žádá o povolení připojení kotle etážového¹⁴⁸ topení ve svém bytě ve III. patře. To mu je také obratem uděleno.¹⁴⁹ Další, kdo si ve svém bytě nechává zbudovat topení typu waw, je v roce 1981 Robert Šimek a o pár let později i nájemnice Bohumila Mervathová, ta o povolení žádá v roce 1984.¹⁵⁰ Pokračuje potom Josef Krčín v roce 1987.¹⁵¹ A v roce 1992 si i další z nájemníků Ludmila Jurasová nechává zavést ve svém bytě vytápění typu waw.¹⁵²

Vzhled

Jedná se o čtyřpatrovou, podlepenou nárožní budovu, jejíž vchod je umístěn do Dobrovského ulice. Postavena je na půdorysu sevřeného V. Směrem do vnitrobloku vybíhají z obou křídel kolmé rizality, které společně s nimi svírají ústředně umístěné domovní schodiště. Schodiště se šroubovitě protáčí všemi podlažími a kolem něj je umístěna domovní chodba, která společně s předsíněmi bytů tvoří tvar podobný trojúhelníku, osvětlována je okny, které průhledem mezi zmíněnými rizality směřují do vnitrobloku. Pro osvětlení předsíní byl v domě zbudován světlík, který prochází domem od

V únoru r. 1912 jednal v Plzni výkonný výbor XX. kraje sociálně demokratické strany o tíživé bytové situaci dělnictva a usnesl se, aby bylo v Plzni ustaveno „Stavební společenstvo pro stavbu nájemních, rodinných a dělnických domů“. V Pekle byla 2.6. 1912 konána ustavující valná hromada, firma společenstva byla nazvána Lidové stavební a bytové družstvo v Plzni. Družstvo velice rychle přikročilo k řešení tísnivých bytových poměrů dělnictva a zahájilo stavbu dělnických nájemních domů ve Skrvňanech, v těsném sousedství Škodovky. Lidové stavební a bytové družstvo v Plzni po postavení pěti činžovních domů v dělnických čtvrtích před r. 1918 pak na různých místech vnitřního města postavilo do roku 1929 ještě 33 nájemních domů a do r. 1931 pak ještě deset, takže celkový počet domů tohoto družstva byl 48. Vedle stavby činžovních domů kupovalo družstvo pozemky, stavělo na nich rodinné domky, které po dokončení předávalo čekatelům družstva do osobního vlastnictví. Těchto domků postavilo 59, většinou v dělnických čtvrtích Skrvňany a Doubravka.

Lidové stavební a bytové družstvo v Plzni, jako největší plzeňské družstvo vystavěné na dělnickém základě, se v roce 1949 stalo jádrem sloučení všech plzeňských bytových družstev do jednotného Okresního bytového družstva v Plzni.

¹⁴⁵ MMP OSS archiv 1551 Ř – sdělení k ohlášení drobné stavby – stavební úpravy

¹⁴⁶ Varianta lokálního plynového topení. Původně značka WAW, dnes je toto označení bráno všeobecně.

¹⁴⁷ MMP OSS archiv 1551 Ř – Povolení instalace plynového topení

¹⁴⁸ Jedná se o variantu ústředního topení. Říká se mu také bytové, protože jde o vytápění místností pouze v jednom podlaží. Používá se pro vytápění jednotlivých bytů v rodinných domcích, činžovních domech, nebo tam, kde objekt má jen jedno patro.

¹⁴⁹ MMP OSS archiv 1551 Ř – Stavební povolení ze dne 14. února 1977

¹⁵⁰ MMP OSS archiv 1551 Ř – Stavební povolení ze dne 28. května 1984

¹⁵¹ MMP OSS archiv 1551 Ř – Žádost o stavební povolení z 4. března 1987

¹⁵² MMP OSS archiv 1551 Ř – Stavební povolení ze dne 18. listopadu 1992

suterénu až po střechu.¹⁵³ Svým tvarem jakoby autor¹⁵⁴ schodiště chtěl odkazovat ke slavnému samonosnému schodišti kláštera v Plasích, které navrhl velikán architektury Jan Blažej Santini-Aichel.¹⁵⁵

Hlavní průčelí je otočeno do Dobrovského ulice. Fasáda nese klasicistní prvky. Domovní vchod je umístěn mimo osu domovního průčelí v jednom s mělkých rizalitů. Na do hlavního průčelí jsou umístěny rizality dva, nalézají se přibližně uprostřed polovin uliční fasády, kterou pomyslně dělí osa hlavního průčelí. Vchod je umístěn do ozdobného portálu, který je tvořen dvojicí pilastrů zakončených v místě hlavic ornamenty ve tvaru kruhu a nesoucí jednoduchý fronton. Fasáda přízemí je členěna vodorovným blaseováním a od prvního patra je oddělena nadokenní římsou, kterou podpírají falešné konzoly. Mezi rizality je v prvním patře umístěn oblý balkon. A zároveň z masy stavby v úrovni prvního a druhého patra vystupují dva arkýře umístěné do hmoty mělkých rizalitů. V každém patře je v každém arkýři umístěna trojice oken, mezi kterými prochází patry lizény. Ostatní okna jsou doplněna parapety a ozdobnými pilastry s hlavicemi na kterých je posazen štukovaný ozdobný architráv dělící od sebe patra a na posledním a předposledním patrem přecházející do římsy a střešní římsy. Rizality jsou nad úrovní střešní římsy ukončeny klasicistními trojúhelníkovými štíty.

Největší pozornost k sobě strhává oblé nároží.¹⁵⁶ Blaseovaný dekor přízemí je stejný jako na hlavním průčelí. Přes první a druhé patro opět přechází pilastry, které na svých klasicistních hlavicích podpírají římsu ukončující druhé patro a přecházející až na fasádu orientovanou do Benešovi ulice. Nejzajímavějším prvkem nároží je dozajista červeně oplechovaná věžička ukončující nároží a dělící střechu na dvě poloviny. Bohužel věž má pouze funkci dekorativní a nedá se použít k rozhledu po okolním předměstí.¹⁵⁷

Druhé průčelí je směřováno do dnešní ulice Edvarda Beneše. Opět je rozděleno na tři části dvojicí rizalitů, které vystupují z hlavní hmoty budovy do menší oplocené předzahrádky. Vodorovně je fasáda rozdělena římsami také na tři části, římsy jsou umístěné stejně jako na nároží a hlavním průčelí. V každém patře obou rizalitů je umístěno jedno ono po jehož stranách prochází fasádou dvojice pilastrů, které jsou zakončeny opět klasicistními hlavicemi, na kterých leží hmota římsy. Stejnou hloubku jako rizality mají i v prvním a druhém patře umístěné balkony, které jsou zbudovány mezi nimi. Okna a dvěře

¹⁵³ Obrazová příloha číslo 23.

¹⁵⁴ Obrazová příloha číslo 24.

¹⁵⁵ Narozen 3. února 1677 v Praze, zemřel 7. prosince 1723 tamtéž. Byl významný český architekt italského původu, který se proslavil svým jedinečným stylem nazývaným barokní gotika.

¹⁵⁶ Obrazová příloha číslo 25.

¹⁵⁷ Obrazová příloha číslo 26.

na ně jsou také lemovány pilastry, stejně jako fasáda mimo rizality. Oba zakončuje v úrovni střechy trojúhelníkový štít, který je totožný se štíty hlavního průčelí. Fasáda je oproti původním plánům¹⁵⁸ o něco chudší, ovšem výsledné ztvárnění je věrné své předloze.

Budova není v příliš dobrém stavu, fasádní omítka je zanedbaná a poškozená četnými výdouchy pro topení. Bohužel takto vypadají i okolní domy, které jsou ve správě bytového družstva a o které se očividně nikdo aktivně nestará. Ani uvnitř domu to není o moc lepší. Ovšem zdá se, že dům zažije lepší časy, přechází z vlastnictví družstva do vlastnictví sdružení vlastníků a ti mají v plánu svůj dům dát do pořádku.

¹⁵⁸ Obrazová příloha číslo 27.

3.2 VEŘEJNÉ BUDOVY

3.2.1 Klatovská 1892

Budovu bývalého Masarykova léčebného a výchovného ústavu pro zmrzačené děti jsem si vybral podle jejího zajímavého funkcionalistické¹⁵⁹ vzhledu, neboť je mi tento místy opomíjený architektonický proud blízký. To jsem ovšem ještě netušil, co za příběh o její stavbě se skrývá v archivu. Bohužel archivní materiály, které se nalézají v archivu Magistrátu města Plzně Odboru stavebně správním pokrývají pouze stavební vývoj první poloviny dvacátého století.¹⁶⁰ A i ty jsou v neuspořádaném stavu, kdy některé materiály chybí, jsou poškozeny, ale hlavně nejsou nijak řazeny, takže se jednalo o poněkud, když to napíši s nadsázkou, detektivní práci.

Stavebně historický vývoj

Na počátku dvacátého století vznikají ve větších městech Ústavy pro zmrzačené.¹⁶¹ Jako první byl v roce 1902 založen ortopedický ústav MUDr. J. Gottsteinem v Liberci (pro německé děti). Poté v roce 1908 zřídil František Hamza¹⁶² první školu při léčebně pro tuberkulózní děti v Luži-Košumberku. O dva roky později v roce 1910 byl v Liberci založen ústav pro zmrzačené. Rudolf

Jedlička založil první ústav v českých zemích pro zmrzačené se školou, dílnami a nemocnicí.¹⁶³ V Brně byl první ústav pro tělesně vadné zřízen v roce 1920 na popud Alice

¹⁵⁹ funkcionalismus – dominoval architektuře v první polovině dvacátého století. Charakterizují jej téměř pravoúhlé tvary, ploché střechy, absence ozdob a použití nových materiálů a technik. Zařadit sem můžeme například Národní památník na Žižkově (1929-1932), chrám Nejsvětějšího srdce Páně na Vinohradech (1928-1932), ale i například urbanistické řešení Nového Hradce Králové od architekta Josefa Gočára. Z budov v lokalitě Bory bychom sem mohli zařadit Mulačovu polikliniku.

¹⁶⁰ Až na jednu výjimku z roku 1954.

¹⁶¹ V dnešní terminologii se používá výrazu tělesně postižení. Dobově používané synonymum mrzáček/mrzácci.

¹⁶² MUDr. František Hamza (narozen 6. března 1868 v Humpolci, umírá 4. června 1930 v Brně) byl český lékař a spisovatel. Z jeho odborných prací jmenujme například: *Boj naší doby proti tuberkulóze* (1908), *Výchova dětí oslabených skrofulosou (tuberkulosou věku dětského)* (1912), *Zdravotní sociologie* (1928).

¹⁶³ Vítková, M. *Somatopedické aspekty*. Brno: Paido, 2006. s.302, ISBN 80-7315-134-0

Masarykové¹⁶⁴.¹⁶⁵ Rok po té v roce 1921 vzniká z podnětu MUDr. Roberta Nebeského¹⁶⁶ Masarykův ústav pro zmrzačelé v Plzni.¹⁶⁷ Ten byl zřízený Okresní péčí o mládež a sídlil na Klatovské 151 v původní invalidní škole. Díky nevyhovujícím dispozicím budovy zde nemohla být řeč o ústavní péči, byla zde ambulantní poradna a výchovný ústav pro řemeslné školení dětí zmrzačelých, rachitických a skrofulozních¹⁶⁸ ve věku do 16 let. Pro děti z Plzně a okolí byl vytvořen internát s dvaceti místy.¹⁶⁹

O situaci si můžeme udělat přehled z dopisu, který píše Okresní správa politická v Plzni Okresní péči o mládež Odboru pro léčení mrzáčků dne 23. ledna 1923. „Dle posudku zemské zdravotní rady se zjistilo, že ústav jest již zařízen v baráku bývalé invalidní školy v Plzni na Borech. Tamtéž jsou jednak děti zmrzačelé chorobami vrozenými, získanými jak v žádosti jest uvedeno, jednak i různé obrny, kteréž dle žádosti vlastně z ošetřováního ústavního vyloučeny býti měly. Následkem toho jest ústav vlastně ústavem léčebným pro chirurgii dětskou i ústavem orthopaedickým s Útulkem pro mrzáčky a tak místo, aby doplňoval působnost veřejné nemocnice plzeňské, stává se ústavem konkurenčním. K tomuto úkolu však nestačí svým nedostatečným zařízením o jediném sále s 20 lůžky a nemožností a nemožností izolování případů tuberkulosních bytí i uzavřených a nemožností oddělení starších dětí dle pohlaví.“¹⁷⁰ Dále pak dopis pokračuje výtkou týkající se vysokých nároků na provoz, ale také uvádí počet zaměstnanců, tedy jeden lékař, kuchařka, služka a pět ošetřovatelek. Do budoucna doporučuje, aby omezili svou působnost na útulek a školu pro mrzáčky. Seznávají ale, že ani v tomto omezeném provozu není dosavadní budova o jedné místnosti dostačující a že je potřeba do budoucna najít nějaké definitivní řešení.

¹⁶⁴ PhDr. Alice Masaryková (narozena 3. května 1879 ve Vídni – umírá 29. listopadu 1966 v Chicagu) byla veřejná činitelka, zakladatelka a první předsedkyně Československého červeného kříže, bojovala za zlepšení sociální situace a vzdělávání žen. Šlo o dceru Charlotty Garrigue a prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Po smrti své matky se Alice Masaryková věnovala vedení „prezidentské“ domácnosti svého otce, spolupracovala s Josipem Plečnikem na úpravách Hradu a jeho zahrad.

¹⁶⁵ VÍTKOVÁ, M. Integrativní speciální pedagogika: Sborník k projektu „Škola pro všechny“ realizovaný s podporou Vzdělávací nadace Jana Husa. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-51-6.

¹⁶⁶ Dr. Robert Nebeský, narozen 1882 a umírá v roce 1932. Vedl ústav od jeho vzniku v roce 1921 až do své smrti v roce 1932.

¹⁶⁷ Centrum pobytových a terénních sociálních služeb Zbůch - <http://www.centrumzbuch.cz/cz/o-organizaci/historie.php> (cit. 10. 5. 2013)

¹⁶⁸ Skrofulóza (také křivice, z latinského scrofula „zduření krčních uzlin“) je dnes vzácná choroba, která se vyskytuje především u malých dětí. Tato nemoc se dává do souvislosti s tuberkulózou. Postižení vykazují množství chronických zánětů – například zánět nosní sliznice, očních víček, spojivky nebo krčních mízních uzlin.

Jako křivice se ve středověku označovala mnohem širší skupina chorob zahrnující také různé jiné choroby krku či obličeje, které se objevovaly i u dospělých osob, nebo byly podle všeho v některých oblastech endemické.

¹⁶⁹ Paichl, Jiří - http://www.paichl.cz/paichl/knihy/PLZ_luzka.htm (cit. 15. 5. 2013)

¹⁷⁰ MMP OSS archiv 1892 Ř – dopis Okresní péči o mládež.

Mezi archivními dokumenty se nachází jeden neoznačený plán části přízemní budovy, domnívám se, že se jedná o původní invalidní školu zachycenou při nějaké částečné rekonstrukci – vidíme na něm tři červeně zvýrazněné nové příčky a komín. Bohužel notně vybledlý a poškozený list se nalézá mezi ostatními dokumenty zcela nezařazen.¹⁷¹ Tuto mou hypotézu zároveň potvrzuje dochované rozpočty z března roku 1926, kde stavitel Karel Mastný vypočítává cenu za zbudování hradby kolem pozemku a také za úpravy samotného ústavu a mimo jiné se zde nachází i položka hovořící o zbudování nového komínu.¹⁷²

Ovšem již 27. ledna 1926 žádá stavitel Pašek jménem Masarykova ústavu Městský úřad o sdělení stavební čáry pro projekt nové budovy ústavu.¹⁷³ Snaha zbudovat novou ústavní budovu je ovšem ještě o necelé dva roky starší. 15. května 1924 byl Radě města Plzně zaslán projekt domu ke schválení, ta 10. září téhož roku posílá zpět zamítavou odpověď.¹⁷⁴ Projekt podle nich nevyhovuje po stránce estetické, citují: „poněvadž má příliš členitou facadu a střechu, kteréž se doporučuje zjednodušiti.... poněvadž se mezi budovou ústavu a sousedním pozemkem č.k. 856/3 nechává asi 3 m široká ulička, místo, aby ústavní budova dosahovala až k samé hranici pozemku č.k. 856/3.“¹⁷⁵ Tedy k původnímu přízemnímu baráku, ve kterém byl ústav od svého založení.^{176 177}

Ústav se potýkal nejen s nedostatkem vhodného prostoru, ale také s nedostatkem financí. V květnu 1926 navštívila ústav komise z Zemského správního výboru, řediteli doporučila aby účinněji vymáhal příspěvky od obcí, ze kterých pocházejí opečovávané děti a také aby si dal do pořádku vyúčtování stavebního fondu. Poradil mu také, jak žádat o příspěvky od státní správy, ovšem jako podmínka k jejich čerpání byla stanoveno odstranění zdravotních a bezpečnostních závad, nejlépe ovšem zbudování nové budovy.¹⁷⁸

Rok 1926 byl ve znamení úpravy plánů, ale také řešení finanční situace. 20. ledna toho roku se stavitelé Josef a Václav Pašek ohrazují proti návrhům architekta Hanuše Zápala¹⁷⁹. Bohužel původní výtky stavebního úřadu se v archivu nedochovaly.

¹⁷¹ obrazová příloha číslo 28

¹⁷² MMP OSS archiv 1892 Ř – Rozpočet na úpravu krámových místností v budově Masarykova léčebného ústavu pro zmrzačené Plzeň Bory

¹⁷³ MMP OSS archiv 1892 Ř – Žádost o sdělení stavební čáry

¹⁷⁴ MMP OSS archiv 1892 Ř – Projekt léčeb. ústavu pro zmrzačené děti v Plzni

¹⁷⁵ MMP OSS archiv tamtéž

¹⁷⁶ o brázek - plánek

¹⁷⁷ dnes se na jeho místě nalézá budova Hotelové školy Plzeň

¹⁷⁸ MMP OSS archiv 1892 Ř – Nenadálá prohlídka.

¹⁷⁹ Hanuš Zápala (narozen 7. února 1885 v Krašovicích u Dolní Bělé, umírá 28.11.1964 v Kralovicích). Studoval na reálce v Rakovníku a po jejím absolvování na pražské technice. Studia architektury u profesora Josefa Schulze dokončil v roce 1909, když 3. června t. r. složil II. státní zkoušku. V letech 1908-9 byl zaměstnán v kanceláři profesora Jana Kouly, pak pracoval ve službách architekta Antonína Balšánka na stavbě reprezentačního domu města Prahy a na přelomu let 1909-10 byl zaměstnán

Projektantům nejvíce vadilo, že se vytýkané náležitosti stavby znovu objevují i v přepracovaném novém návrhu. V čemž jim musím dát za pravdu, protože vnitřní dispozicí jsou si obě projektové dokumentace velmi podobné. Dle tonu odpovědi se zdá, že si výtky vzali stavebníci poměrně osobně.¹⁸⁰ Například hned v prvním bodě se dočteme: „Umístění záchodů a komory do hlavních facád dle posudku stavebního úřadu bylo prý naprosto nevhodné zejména proto, že záchody byly na straně jižní a západní. K tomuto připomenouti nutno, že záchody v uličních facádách má velká část veřejných budov (divadlo, nová Benešova škola aj.) a pan arch. Zápál ve svém projektu má záchody taktéž v hlavní facadě a na straně západní umístěné. Bylo-li to vadou našeho projektu, není to již vadou projektu p. Zápála?“,¹⁸¹ V tomto stylu pokračuje odpověď i dále a to i ke změnám, které navrhlo ministerstvo veřejného zdravotnictví. Na konci novému návrhu vytýkají nevhodné uspořádání komor a záchodů v oddělení pro dívky, kde jim nejvíce vadí, že komory pro uskladnění špinavého prádla nejsou vybaveny osvětlením a hlavně odvětráváním. V souhrnné zprávě vytýkají architektu Zápalovi nedostatek objektivitu. A jelikož podle jejich slov se stejné chyby objevují v obou projektech a fasáda Zápalova návrhu je doslova „tak jednoduchou, že při vypracování detailů se nedá nic zkazití“, žádají aby vypracování plánů i rozpočtu bylo svěřeno jejich firmě.

Zmínil jsem se, že Masarykův ústav neměl finance na pokrytí stavby. V dopise ze dne dvanáctého října 1926 od Městského stavebního úřadu v Plzni se můžeme dočíst, že původní vypočítaná cena byla 2 126 842,50 Kč. Provedenou revizí projektu stavební úřad snížil cenu na 1 754 464,80 Kč a další úspory navrhuje dosáhnout tím, že bude budova snížena o III. patro, čímž by se dle propočtů snížila cena o zhruba 300 000 Kč na necelých jeden a půl milionu tehdejších korun. Dále bylo rozhodnuto, že po skončení všech přípravných prací bude vyhlášeno ofertní¹⁸² řízení. Počítáno bylo také s tím, že na celou stavbu nebudou peníze ihned a tak bylo rozhodnuto, že ofertní řízení na řemeslné práce

v kanceláři architekta Bedřicha Bendelmayera.

V roce 1910 Hanuš Zápál vstoupil do služeb plzeňské obce. Ve 20. letech zastával nejprve funkci vrchního stavebního komisaře, pak technického rady. V roce 1931 odešel do výslužby. Projektoval soubor školních budov na dnešním Masarykově náměstí (1910), z nichž byla později postavena budova obchodní akademie. Roku 1914 realizoval správní budovu Plzeňského pivovaru, ve 20. a 30. letech navrhoval mj. krematorium, "Mrakodrap", budovy sociálních ústavů a řadu škol (např. Gymnázium Lud'ka Pika) nejen v Plzni, ale i v jiných západočeských obcích. Podílel se i na obnově památkových objektů. Zasloužil se o záchranu Santiniho poutního kostela a probošství v Mariánské Týnici, kde zdarma vedl dozor záchranných prací až do r. 1952. Stavby Hanuše Zápála se vyznačovaly kultivovaností a vhodným začleněním do terénu.

¹⁸⁰ MMP OSS archiv 1892 Ř – Projekt léčebného a výchovného ústavu pro mrzáčky v Plzni

¹⁸¹ tamtéž, strana 1

¹⁸² Od německého Die Offerte – nabídka (užívalo se počestěné oferta). Dnes bychom použili pojem výběrové řízení.

bude vyhlášeno později dne aktuální finanční situace Okresní péče o mládež.¹⁸³ Do druhého listopadu roku 1926, kdy byla konečná lhůta pro podání nabídek do výběrového řízení na zhotovení stavebních prací, se přihlásilo celkem šest firem. Nejvýhodnější nabídku podal plzeňský stavitel Ferdinand Kout, který nabídl cenu 747 646,50 Kč.¹⁸⁴

Na schůzi Okresní péče o mládež a jejího odboru pro péči o děti zmrzačené bylo dne 25. listopadu 1926 rozhodnuto, že celková stavba bude zadána, podle výsledku druhého ofertního řízení, Společnosti stavitelů Mandaus, Pechmann a Doubek. Druhé ofertní řízení bylo vypsáno čtvrtého listopadu 1926 a byli do něj přizváni všichni účastníci řízení prvního. Společnost stavitelů přišla s cenou 748 463,60 Kč.¹⁸⁵ Stále nebyla v projektu správně zaneseno umístění kotelny a tak bylo zástupci společnosti Pechmanovi uloženo, aby situaci projednal s projektantem bratří Pašků.¹⁸⁶ Z toho můžeme vyčíst, že Záparem pozměněný návrh nakonec opravdu dokončovali. Potvrzuje to i dopis Odboru pro zmrzačené děti, ve kterém Václav Pašek připomíná úmluvu, podle které nebude účtovat odboru projektantské práce¹⁸⁷, když jim bude stavba nového ústavu zadána.¹⁸⁸ Jak již víme, stavba jim nakonec zadána nebyla a tak vyplacení svého honoráře ještě v prosinci roku 1926 urgují u Odboru pro zmrzačené děti. S tím, že podle podmínek druhého ofertního řízení je oferent, kterému bude stavba zadána, povinen jim zaplatit 25 000,- Kč.¹⁸⁹ Dočíst se zde dále můžeme, že stavba již byla započata.¹⁹⁰ Ovšem žádost od parcelaci pozemku a sdělení stavební čáry žádá Okresní péče o mládež Radu města Plzně až v dubnu 1927.¹⁹¹ Stavební ruch na pozemku začal i bez řádného stavebního povolení a to konkrétně budováním kanalizace. Ještě v červnu nebyla dokončena parcelace a tak muselo být kladení kanalizace pozastaveno a Hříbal s Nebeským podávají stížnost stavebnímu úřadu, protože tyto průtahy dle jejich slov stavbu poškozují jak finančně, tak fyzicky, protože se v kanalizačních výkopech začínala hromadit voda a hrozilo, že poškodí základy. Úřad stroze odpovídá, že zodpovědný stavbyvedoucí Josef Pechmann byl upozorněn na to, že staví na svoje nebezpečí, neboť stavební povolení nebylo ještě vydáno a ani nemohlo být, protože nebyla dokončena parcelace ani ustanovena stavební čára.¹⁹² Výsledek parcelace byl

¹⁸³ MMP OSS archiv 1892 Ř – Dopis městského stavebního výboru ve věci Masarykova léčebného a výchovného ústavu pro zmrzačené děti v Plzni

¹⁸⁴ MMP OSS archiv 1892 Ř – výsledek ofertního řízení

¹⁸⁵ MMP OSS archiv 1892 Ř – II. ofertní řízení

¹⁸⁶ MMP OSS archiv 1892 Ř – Zadání stavby

¹⁸⁷ Původní projekt, nový projekt dle skic arch. Zápala a také rozpočet stavby.

¹⁸⁸ MMP OSS archiv 1892 Ř – Dopis ze dne 4. listopadu 1926

¹⁸⁹ MMP OSS archiv 1892 Ř – Honorování projektu

¹⁹⁰ A opravdu v prosinci roku 1926, dle výkazu prací, účtuje si Společnost stavitelů za provedené práce 300 922,- Kč.

¹⁹¹ MMP OSS archiv 1892 Ř – Stavba Masarykova léčebného a výchovného ústavu v Plzni

¹⁹² MMP OSS archiv 1892 Ř - Dopis Městskému stavebnímu úřadu ze dne 22. června 1927

Okresní péči o mládež sdělen až třináctého dubna 1928. Stavební povolení konečně získávají 23. dubna 1928 za podmínky, že okna v přízemí a ve sklepech budou mít otvírání dovnitř, komíny budou svedeny do sklepa, kde budou opatřeny otvory k vybírání sazí a zároveň na střeše bude zbudována komínová lávka. Podél regulační čáry při Klatovské ulici a směrem do Sadů legionářů¹⁹³ mají povinnost zříditi prolamované hrazení na zděném soklu. Podél plotu mají za úkol zbudovat nový chodník a také vydlážditi volná prostranství na svém pozemku, tedy až na ty jež budou zatravněny. Dále se na dvou stranách věnuje otázce kanalizace, konkrétně svodům dešťové vody, odpadní a také napojení kanalizace ze staré budovy ústavu. Ovšem již pátého dubna ujišťuje stavitel Pechmann Okresní péči o mládež že nejpozději do konce května 1927 bude hotová hrubá stavba. A žádá o sdělení, kdy bude zadána další práce, konkrétně, kdy budou moci přistoupit k nahazování omítek a pokládce podlah. Následně je rozhodnuto, že bude stavba dovedena do takové fáze, aby mohla delší dobu stát bez toho, aby byla poškozena povětrnostními vlivy. Budou tedy dobudovány betonové stropy a dokončena plechová střecha. Vzhledem k trvající finanční tísní byla navržena půjčka v hodnotě sto dvaceti tisíc korun.¹⁹⁴

Stavba potom pokračuje v roce 1928, kdy jsou z výsledku dalšího nabídkového řízení zadány truhlářské práce Západočeskému truhlářskému družstvu v Plzni a zároveň byla elektrikářskými pracemi pověřena firma Rudolf. Vypsáno bude také nabídkové řízení pro práce zámečnické, natěračské a sklenářské.¹⁹⁵ Vyplývá z toho, že stavba se začala zdárně blížit ke svému konci.

Konečně pak byla 25. ledna 1930 podána k Městské radě v Plzni žádost o kolaudaci stavby Masarykova léčebného a výchovného ústavu v Plzni.¹⁹⁶ Ta byla provedena 11. února 1930 za účasti stavitele Josefa Pechmanna. Zaznamenáno je, že svou povinnost zbudovat chodníky podél svého pozemku nedodrželi a byla jim na nápravu dána lhůta do konce roku 1934.¹⁹⁷

Podsklepená novostavba měla tedy tři nadzemní podlaží a podkroví. V suterénu byly tři sklepy určené pro zásoby, sklepní chodba a skladiště. V přízemí pak vstupní portikus¹⁹⁸, chodba, místnost pro vrátného, dvě místnosti pro personál, kotelnu, místnost

¹⁹³ Dnes se jedná o Borský park, potažmo ulici U Borského parku.

¹⁹⁴ MMP OSS archiv 1892 Ř – Zápis o schůzi konané dne 13. dubna 1927

¹⁹⁵ MMP OSS archiv 1892 Ř – Usnesení kuratoria Masarykova léčebného ústavu pro děti zmrzačené ze dne 28. března 1928

¹⁹⁶ MMP OSS archiv 1892 Ř – Žádost za kolaudaci

¹⁹⁷ MMP OSS archiv 1892 Ř – Protokol o kolaudaci stavy

¹⁹⁸ Otevřená sloupová hala, sloupová předsíň před hlavním vchodem budovy, oblíbený motiv antické architektury užívaný i v novověkém stavitelství. Na rozdíl od arkád však u portiku mezi sloupy nejsou klenby, nýbrž rovné kladí. Můžeme se setkat i s drobnělinou „portík“.

pro palivo, dvě učebny, předsíní záchodů, tři záchody, místnost pro prádlo, výtah, dvě přípravné potravin pro kuchyni, kuchyni samotnou, dvě zásobárny, jídelnu pro personál, spíž a schodiště. V první patře pokračovalo schodiště chodbou, dvěma kanceláři, místností pro lékaře, ambulancí, rentgenem, temnou komorou, předoperační přípravnou, operačním sálem, sádrovnou, předsíní před záchody, dalšími třemi záchody, místností pro špinavé prádlo, šachtou výtahu, místností pro mechanoterapii,¹⁹⁹ koupelnou a jídelnou s přípravnou. Ve druhém patře byla opět centrální chodba, skladiště, dvě místnosti pro personál, čtyři ložnice, dvě umývárny, dvě předsíně záchodů, pět záchodů, výtah a místnost pro prádlo s balkonem. V podkroví bychom opět našli chodbu, dvě místnosti pro personál, tři izolační místnosti, přípravnu pro operace, operační místnost, sterilizaci, místnost pro obvazy, místnost po operační, předsíní záchodů, dva záchody, místnost pro prádlo, koupelnu, výtah a sluneční terasu. Schodiště v celé budově bylo kamenné, střecha potom rovná, betonová.

Další stavební úpravy se dům dočkal v roce 1946. Stavebník Václav Vacek tehdy upravoval dosavadní terasu na lehárnu pro nemocné s přístřeškem. Městský úřad stavbu povolil s podmínkou, že „Fasádní úpravy musí být provedeny ve shodě s celkovým řešením průčelí a barva nově upravené části musí být tonem přizpůsobena barvě dosavadní fasády.“²⁰⁰ V květnu roku 1940 byla opravována venkovní štuková omítka steré budovy ústavu.

Poslední dokumenty obsažené ve složce stavebního archivu se týkají zřízení garáže pro tříkolové auto značky Velorex²⁰¹ pro vedoucí zvláštní školy při Masarykově ústavu pro tělesně vadné Miladu Kopáčkovou. Ta v ústavu několik let již bydlela a trpěla ochrnutím obou nohou, které jí způsobila dětská míšní obrna. Garáž si chtěla zřídit v objektu, kde se nacházely košíkářské dílny a to na vlastní náklady a platila by za ní nájem. Stavba, byla povolena a provedena v dnes již neexistující budově umístěné vedle ústavu.

Další dokumenty už se bohužel nedochovaly. Provoz ústavu byl oficiálně ukončen v roce 1969 a tělesně postižené děti byly převezeny do nově vzniklého Ústavu sociální péče pro tělesně postiženou mládež Zbůch. Nyní je v areálu budovy zřízen. Domov se zvláštním režimem pod záštitou Městského ústavu sociální služeb města Plzně.

¹⁹⁹ Mechanoterapie je obor fyzioterapie, při které se využívá techniky masáží, pasivního cvičení, manipulace, polohování apod., spočívá v působení mechanické energie na lidský organismus.

²⁰⁰ MMP OSS archiv 1892 R – Povolení stavby

²⁰¹ Je původně tříkolové vozítko s trubkovým rámem potaženým koženkou. Velorex byl vyráběn původně jako malosériová výroba, později po znárodnění ve velodružstvu Solnice jako vozítko pro invalidy.

Vzhled budovy podle původní projektové dokumentace

Zamítnutá projektová dokumentace²⁰² počítala s volně stojící třípatrovou podsklepenou budovou na půdorysu připomínajícím písmeno L.²⁰³ Hlavní masa stavby měla být umístěna k uliční čáře dnešní ulice U Borského parku. Před průčelím ke Klatovské třídě se počítalo s volným prostorem, vyplněným zelení. Kolmo na hlavní křídlo mělo v severním směru vybíhat příčné křídlo, směrem do zahrady z masy hlavního křídla vystupovat nárožní rizalit. Další mělký rizalit měl zvýrazňovat vchod orientovaný k dnešním Borskému parku. U bočního vchodu do předzahrádky bylo počítán o posledním mělkým rizalitem. Na střeše se počítalo s velkou terasou otevřenou směrem k jihu. Vnitřní uspořádání bylo podobné pozdějšímu realizovanému návrhu. Nejviditelnější změnou bylo přesunutí schodiště, které bylo v tomto původním plánu orientováno více do středu budovy a otáčelo se kolem šachty výtahu.

Fasáda hlavního průčelí měla být bohatě členěná, zdobená v duchu dozívajícího klasicismu a populární secese. Na první pohled bychom řekli, že se spíše jedná o banku než o léčebný ústav. Hlavní vstup byl zasazen do masivního portálu a nad ulici vyvýšen krytým schodištěm. Vedle kterého měla být dvojice dórských sloupů oproštěných od patky i hlavice a nesoucích plochý architráv, na kterém měly být dvě plastiky zobrazující lidské bytosti. Mohutné průčelí měly členit masivní pilastry začínající se patkou umístěnou ve stejné výšce jako parapety oken v přízemí a hlavicí podpírající podokenní parapet druhého patra. Fasáda druhého patra byla střídmejší, tak aby mohl lépe vyniknout secesním písmem vyvedený nápis „OZDRAVOVNA“. Nad ním byl umístěn zmiňovaný štědře pojatý balkon, s balustrádou v rozích a zakončenou sloupy, na kterých měla stát dvojice soch. Na úpatí střechy byla umístěna malá věžička, pod kterou se schovávala strojovna výtahu.

Průčelí orientované ke Klatovské třídě bylo navrženo v podobném duchu. Ozvláštnit ho v druhém patře měl balkon a mimo osu umístěný rizalit, vedle kterého byl umístěn druhý vchod.

Není pochyb o tom, že původní návrh je mnohem výraznější a diváka na první pohled zaujme spíše než budova současná. Na druhou stranu, když se ohlédneme k tíživé finanční situaci ústavu, o které jsem psal výše. Nezdá se tato pompézní stavba příliš vhodná. Taková budova zve k návštěvě, má lákat člověka dovnitř, proto mne při prvním pohledu napadlo, že se jedná o městskou záložnu, divadlo či jiný reprezentační prostor. Těžko chtít po budově, která má za úkol od okolního světa držet nakažené dětskou obrnou,

²⁰² Obrazová příloha číslo 29.

²⁰³ Obrazová příloha číslo 30.

či udržovat sterilní čistotu operačních sálů, aby volala k návštěvě. V neposlední řadě také člověka zarazí, že oba vstupy jsou poměrně vyvýšeny nad chodník. Napadá mne tedy myšlenka, jak by se tam ochrnuté děti dostávaly? Přiznám se, že nejdřív mi budovy bylo líto. Ale po racionálním uvážení všech pro a proti mi funkcionalistický návrh architekta Zápala přijde přeci jen vhodnější.

Vzhled podle realizovaného návrhu a dnešní situace

Realizovaná podsklepená třípatrová budova má půdorys nejvíce připomínající písmeno L. Hlavní hmota stavby je při chodníku lemujícím ulici U Borského parku. Na ní kolmé křídlo je odsunuto od Klatovské třídy tak aby mohla vzniknout zahrada, do které je vsunut rizalit. Vedle něj je ze zahrady umístěný vstup krytý jednoduchým portíkem, který je nesen trojicí hranolovitých sloupů. K němu je v současné době přilepená menší novostavba do rohu rizalitu byl přistavěn výtah, jehož strojovna se provokativně tyčí nad původní plochou plechovou střechou. Také byla úplně zrušena sluneční terasa. Podle fasády a střechy není dnes vůbec znát, že tam nějaká terasa někdy vůbec byla. Fasáda domu je jednoduchá, puristická.²⁰⁴ Člení jí pouze podokenní římsy a okna.

Budova je v udržovaném stavu a slouží i nadále k pomoci lidem, kteří jí potřebují. Místo původních oken jsou nyní nová plastová, která ovšem díky nadčasovosti budovy neruší nijak její vzhled, fasáda v také v dobrém stavu. Jediné co narušuje původní kompaktní vzhledu budovy je strojovna výtahu. Když vidím původní, dle Zápaloých návrhů upravené, plány,²⁰⁵ tak mi také přijde líto sluneční terasy, která jinak jednolitou masu budovy rozpochovala.

²⁰⁴ Umělecký směr první poloviny 20. století, který se neomezoval pouze na architekturu. V podstatě jde o snahu maximálně oprostit stavbu od dekoru a uplatnit především samotnou konstrukci, barvu a strukturu stavebního materiálu atp. Jinými slovy výsledného účinku architektonického díla má být dosaženo co nejmenšími prostředky. Výrazným představitelem tohoto směru je také architekt Adolf Loos. Z mladších architektů pak Bedřich Feuerstein. Jako puristická lze charakterizovat také raná díla francouzského architekta Le Corbusiera. Ten spolu s Ozenfantem sepsal manifest purismu (Après le cubisme) a proto bývá tato dvojice mylně označována jako „tvůrci“ purismu.

²⁰⁵ Obrazová příloha číslo 31.

3.2.2 Klatovská 1736

Školní budovy často tvoří dominanty měst, čtvrtí či náměstí. Stejně tak bývají nečíslovka kdy zajímavými architektonickými stavbami. To je jeden z důvodů, proč jsem si vybral školu na Klatovské třídě. Druhým důvodem je do, že je to jedna z budov mé alma mater, tedy pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni a proto bych jí neměl opomenout. Sousedí s další univerzitní budovou, která adresně spadá na Chodské náměstí. Nejstarší materiály se k ní bohužel v archivu nedochovaly a ač na první pohled spíše zaujme, tak těchto pseudohistorických budov bylo popsáno mnoho. Proto jsem pro svojí práci zvolil pomyslného outsidera.

*Hledej pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu,
drž pravdu, braň pravdu až do smrti*

Tento Husův citát můžeme číst na pamětní desce umístěné ve vstupu do budovy, myslím že nic jiného se nehodí pro začátek této kapitoly více.

Stavebně historický vývoj v první polovině dvacátého století

Dne patnáctého října 1923 schválilo Ministerstvo veřejných prací projekt novostavby Českého reálného gymnasia v Plzni. Dopisem ze dne 25. října téhož roku zve Okresní správa politická v Plzni členy Městského úřadu v Plzni na schůzku na místě staveniště budoucího gymnázia, které má za účel projednat stavební povolení. Datum bylo stanoveno za 31. října 1923.²⁰⁶

Staveniště zaujímalu polovinu bloku, kterou tvořili ulice Kroftova,²⁰⁷ Stehlíkova a Klatovská třída. Původní obecní pozemek byl v té době již převeden do vlastnictví státu, jediným sousedem byla na severní straně škola na Chodském náměstí.²⁰⁸ Nová budova měla mít hlavní masu u Klatovské třídy, k níž bylo plánováno přistavět příčné křídlo souběžné se Stehlíkovou ulicí, směrem k tehdejší Kroftově ulici byla situována tělocvična, spojená s přízemím vybíhajícího křídla. Na jih od budovy byla potom projektována zahrada, hřiště a před hlavním vchodem na rohu Klatovské a Stehlíkovy volné prostranství. Boční vchod byl na severním konci hlavní budovy z Klatovské třídy. Budova byla plánována jako částečně podsklepená, dvoupatrová se světlou výškou pater 3 (suterén) a 3,95 (přízemí a patra) metru. Počítalo se s tím, že učebny budou vybaveny centrálním

²⁰⁶ MMP OSS archiv 1736 Ř - svolání komise

²⁰⁷ Dnes ulice Edvarda Beneše.

²⁰⁸ Obecná škola pro hochy a dívky

topením, kabinety a byty měly mít vlastní lokální vytápění. Kotelna byla umístěna uprostřed hlavního traktu. Učeben bylo projektováno celkem osmnáct, k nim šest kabinetů pro sbírky, kreslárna, posluchárna fyziky a chemie a žakovské dílny v suterénu příčného křídla. U vchodu se počítalo i s místností pro vrátného a odkládání kol. Tělocvična měla rozměry 21,5 metru délky, 12 metrů šířky a 5 metrů výšky se stropem z vyztuženého betonu. Samozřejmě bude do budovy zaveden vodovod, plyn, elektrické osvětlení a bude také napojena na městskou kanalizaci.

A jak se k plánům na novostavbu stavěli zástupci města Plzně? Dovolím si citovat ze spisu: „Protí projektu nečiní žádných námitek a žádají, aby se stavbou projektované budovy bylo v nejkratší době započato, neboť dosavadní umístění reálného gymnasia jest naprosto neudržitelné²⁰⁹.“²¹⁰

Proto bylo ustanoveno, že státní správa co nejrychleji schválí staveniště jako místo stavební, zakročí v řízení o stanovení stavební čáry. Také předloží projekt napojení kanalizace. A vůbec podnikne všechny potřebné kroky vedoucí k co nejrychlejšímu započatí stavby.²¹¹

Stavba podle návrhu architektů Jaroslava Rösslera²¹² a Jana Feigla²¹³ z Prahy byla zadána plzeňskému staviteli Františku Holcbechrovi. Do výběrového řízení na stavbu gymnázia se přihlásila například i známá firma Müller a Kapsa.

Věci se daly do pohybu již v únoru následujícího roku, kdy Stavební správa novostaveb státních a průmyslových v Plzni žádá Městskou radu v Plzni o vytyčení stavební čáry a rovinných výšek pro novostavbu státního reálného gymnasia na Klatovské třídě. Mimo jiné upozorňuje na to, že s výkopem základů bude započato v nejbližší době.²¹⁴ Dvanáctého června 1924 jsou zaslány městské radě schválené stavební plány za účelem vydání stavebního povolení.²¹⁵ V srpnu téhož roku již byly zhotoveny základy a suterén školy, neboť stavební správa, při zasílání projektu vodovodu a kanalizace, upozorňuje na to, že ve Stehlíkově ulici není dosud zbudována stoka a dešťová voda zatéká do suterénu

²⁰⁹ Vyučovalo se současně v místnostech šesti budov veřejných institucí.

²¹⁰ MMP OSS archiv 1736 Ř – Protokol z komisního řízení, strana 3

²¹¹ MMP OSS archiv 1736 Ř – Protokol z komisního řízení, strany 1-5

²¹² Architekt inženýr narozen roku 1886 v Plni a umírá 1964 v Bubenči. Studoval na Uměleckoprůmyslové škole v Praze a na akademii ve Vídni. Mezi jeho učitele patřili Jan Kotěra a Bedřich Ohmann. Již v roce 1911 projektoval dělnickou výstavbu na Kladně. Projektoval školy v Suchdole nad Lužnicí, Lovosicích a v Drtinově ulici v Praze na Smíchově. V roce 1934 postavil pavilon Jednoty výtvarných umělců na Novém Městě pražském, a funkcionalistický rodinný dům čp. 1813/XIX v ulici na Babě v Dejvicích a další převážně veřejné budovy.

²¹³ Inženýr architekt v Praze, narozen 1894.

²¹⁴ MMP OSS archiv 1736 Ř – Žádost městské radě ze dne 28. února 1924

²¹⁵ MMP OSS archiv 1736 Ř – Novostavba českého státního reálného gymnasia. Schválené stavební plány.

novostavby a poškozují tak její základy.²¹⁶ Na začátku června 1926 je potom hotová zkolaudovaná kanalizace v budově.²¹⁷

Aby se zjistilo, jestli jde povolit využívání novostavby, byla na druhého července 1926 svolána komisi šetření. To bylo provedeno přímo v nové budově gymnázia. Komise zjistila, že během stavby bylo provedeno několik změn oproti původním plánům, které stavitelé předložili. Místo terasy projektované do dvora v druhém patře byla zřízena jedna místnost pro knihovnu. Postaveny byly druhé schody na půdu na konci dvorního traktu proti dnešní Benešově ulici. Kabinet a temná komora umístěné v prvním patře v rohu Klatovské a Stehlíkovy byl oproti původní dokumentaci rozšířen a také vznikla komora pro kyseliny. V suterénu přibyl sklep a místnost pro akumulátory. Celá budova byla dokončena až na vnější zeď chodby, na které byly nalezeny stopy vlhkosti, byla seznána v pořádku. A tudíž dostala povolení k používání. Bylo však nutné odstranit ještě nějaké drobné nedostatky. Například okna v záchodových předsíních byla moc vysoko a tak bylo nutno zbudovat pákové ventilační ústrojí. Pro nedostatek světla na půdě bylo nutno zřídit ještě trojici vikýřů. Sklepní okna do Klatovské třídy bylo nařízeno opatřit neprůhledným sklem, tak aby z ulice nebylo vidět do sklepů. Stavební správa stavby reálného gymnasia se zavázala, k co nejrychlejší nápravě uvedených závad.²¹⁸

Druhého listopadu téhož roku žádá stavební správa městskou radu, aby si převzala do svého vlastnictví hotové chodníky. Vyhověno jim je po administrativních tahanicích až v srpnu následujícího roku.²¹⁹ Další drobné úpravy už si vyžádala jen kanalizace, konkrétně odtok na kanalizačním dvoře.²²⁰ Další archivní záznamy se týkají už jen formální úpravy parcelace pozemku. Například tak důležitý dokument, jakým je kolaudační rozhodnutí, není obsažen ve složce vůbec a troufnu si říci, že toho v ní chybí ještě daleko více.

Chronologicky další dokument nás posouvá do válečného roku 1941, konkrétně do listopadu. Tedy do doby zákazu nových staveb. Zvláštní povolení bylo tehdy vydáno na Úpravu dvou protiletceckých krytů a nutné udržovací práce v budově reálného gymnasia. Na tyto práce byl určen termín jednoho měsíce. Náladu válečných let nám může připomenout odstavec z vydaného tiskopisu. Cituji „Nárok na opatření potřebných pracovních sil není tímto výjimečným povolením přiznáván. Zaměstnané pracovní síly

²¹⁶ MMP OSS archiv 1736 Ř – Novostavba českého státního reálného gymnasia. Projekt kanalisace a vodovodu.

²¹⁷ MMP OSS archiv 1736 Ř – Kolaudační protokol

²¹⁸ MMP OSS archiv 1736 Ř – Protokol sepsaný u městského stavební úřadu v Plzni dne 2. července 1926.

²¹⁹ MMP OSS archiv 1736 Ř – Novostavba českého státního reálného gymnasia. Předání chodníků.

²²⁰ MMP OSS archiv 1736 Ř – Žádost o povolení změny a zřízení lapáku. Poslaná stavitel Františkem Holcbechem 7. listopadu 1928.

mohou býti úřadem práce odňaty pro jiné práci aniž by vznikal nárok na přidělení sil náhradních. Rovněž tak není na pokladě tohoto výjimečného povolení nárok na přidělení pohonných látek k provozu stavebních strojů a k provádění dopravy, jakož i na Speerovy poukázky při železniční dopravě.“^{221 222}

Pedagogická fakulta a její vývoj

Další záznamy o vývoji budovy máme až z šedesátých let dvacátého století, proto bych si zde dovolil odbočku k historii Pedagogické fakulty, do jejíž správy dům přešel. S prvními snahami o zřízení instituce, která by měla za úkol vzdělávat učitele se můžeme setkat již o sto let dříve v roce 1869, kdy v Plzni na rok fungoval mužský učitelský ústav. Ovšem pedagogická fakulta vychází až z instituce pro vzdělávání učitelů v činné službě zde vznikla v roce 1945 jako pobočka Vysoké školy pedagogické v Praze a o rok později jako pobočka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.²²³ V září roku 1948 pak byla zřízena Pedagogická fakulta v Plzni, ovšem opět jako pobočka Pedagogické fakulty UK v Praze. Vyučovali zde učitelé z plzeňských středních škol a univerzitní vyučující z Prahy. V prvním roce probíhala výuka v areálu reálného gymnázia na dnešní Americké třídě. O rok později se potom přesunula do budovy bývalého dívčího reálného gymnázia ve Veleslavínově ulici, kde je její část i dodnes. Výuku v jejích počátcích zajišťovaly jednotlivé ústavy, jmenovitě Ústav hudební výchovy, Ústav pro matematiku a geometrii, Ústav geologický a mineralogický, Ústav pro slovanskou filologii, Ústav biologický, Ústav pro výtvarnou výchovu, Ústav pro dějepis, Ústav pro zeměpis, Ústav pro občanskou nauku a politickou výchovu, Ústav pro pedagogiku, Ústav školní praxe a speciálních metodik, Ústav pro předškolní výchovu a Ústav domácích nauk. Poté v roce 1950²²⁴ byla zřízena tzv. pedagogická gymnázia pro přípravu učitelů národních a mateřských škol.²²⁵ Do vývoje fakulty a akademických svobod zasahoval samozřejmě i vládnoucí totalitní režim. Zejména pak zákonem o vysokých školách z roku 1950,²²⁶ ale i dalšími reformami z Ministerstva

²²¹ Ein Anspruch auf Gestellung der erforderlichen Arbeitskräfte wird durch diese Ausnahmegewilligung nicht erwirkt. Die beschäftigten Arbeitskräfte können auch vom Arbeitsamt, ohne dass ein Anspruch auf Zuteilung von Ersatzkräften besteht, für anderweitige Arbeiten abgezogen werden. Ebenso besteht auf Grund dieser Ausnahmegewilligung kein Anspruch auf Zuteilung von Treibstoffen zum Betrieb der Baumaschinen und für Transportleistungen, sowie auf Speerzettel für Bahntransporte.

²²² MMP OSS archiv 1736 Ř – Zákaz novostaveb. Odpověď na žádost ze dne 11. listopadu 1941. - strana 1

²²³ *Univerzitní noviny*, 1994, č. 1 (říjen), s. 2

²²⁴ MMP OSS archiv V roce 1953 se jejich oficiální název změnil na pedagogické školy pro vzdělávání učitelů národních škol.

²²⁵ *Historie pedagogické fakulty v Plzni*, In: 50 let Pedagogické fakulty v Plzni, Plzeň 1998.

²²⁶ Zákon č. 58/1950 Sb. ze dne 18.05.1950. Mimo jiné akademické tituly pro nové studenty zrušil s tím, že absolventi vysoké školy s účinností od roku 1953 získávali jen profesní označení. Např. promovány biolog, inženýr architekt, promovány lékař, promovány právník, promovány historik apod.

školství, vědy a umění. Od počátku roku 1951 byly například odborné ústavy nahrazeny katedrami. Vznikají tak například katedry přírodních věd, filologie, výchov, dějepisu – zeměpisu a pedagogiky. V roce 1953 bylo dosud tříleté studium redukováno na dvouleté a z Pedagogické fakulty se stala samostatná Vyšší pedagogická škola pro vzdělání učitelů druhého stupně. Jak rostl počet studentů nestačila dosavadní ubytovací zařízení v bývalých kláštorech redemptoristů a františkánů a budově průmyslové školy strojní v dnešní Majerově ulici pokrýt poptávku. Bylo tedy přistoupeno k výstavbě kolejí v Máchově ulici a později²²⁷ také v Baarově a Heyrovského ulici. K prvnímu dubnu 1956 vznikla Ústřední knihovna Pedagogické fakulty, jejíž fond byl v počátku složen z knihoven jednotlivých kateder. Nejprve sídlila ve Veleslavínově ulici²²⁸ a později²²⁹ byla přesunuta do budovy na nynější Klatovské třídě^{230, 231}. Další transformace školy proběhla ke konci července 1959, kdy se mění na Pedagogický institut v Plzni. Ani ten nevydržel dlouho a v roce 1964 se obnovuje Pedagogická fakulta v Plzni, tentokrát jako samostatná škola navazující na původní pobočku UK v Praze, Vyšší pedagogickou školu a Pedagogický institut. Jejím prvním děkanem byl zvolen doc. Jindřich Vacek.²³² Jak se fakulta rozvíjela, nestačily jí již dosavadní prostory a proto bylo přistoupeno k získání nových prostor v budově na Klatovské třídě. Od roku 1978 potom začala na Pedagogické fakultě v Plzni výuka středoškolských pedagogů. Další rozvoj pokračoval v 80. a 90. letech dvacátého století fakulta jako součást Západočeské univerzity v Plzni funguje dodnes.

Stavebně historický vývoj v druhé polovině dvacátého století

Ze zprávy z šestnáctého února 1960 vyplývá, že do budovy byl zaveden horkovod. Jeho rozvody po budově a hlavně stav výměňkové stanice byl ovšem zjednodušeně řečeno v žalostném stavu. Závady byly zaznamenány a předány řediteli Pedagogické školy v Plzni k nápravě.²³³ Toto šetření bylo provedeno na konto žádosti o povolení ke stavbě ústředního topení v Pedagogické škole pro vzdělávání učitelů národních škol. Respektive k napojení

²²⁷ V první polovině šedesátých let dvacátého století.

²²⁸ Dnes Studovna Veleslavínova Pedagogické knihovny Univerzitní knihovny ZČU v Plzni.

²²⁹ Stěhování proběhlo v roce 1960.

²³⁰ Dnes Pedagogická knihovna a studovna Univerzitní knihovny ZČU v Plzni.

²³¹ Suchá, Pavla, *40 let knihovny Pedagogické fakulty*, In: Univerzitní noviny, 1997, č. 13 (únor), s. 7.

²³² Prof. PhDr., CSc., historik, vysokoškolský pedagog. Absolvoval plzeňské reálné gymnázium a ve studiu pokračoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, obor český jazyk - dějepis. 17. 11. 1939 byl zatčen a odvezen do koncentračního tábora Sachsenhausen. Zde byl vězněn až do r. 1942. Po návratu pracoval v Rücklově sklárně ve Včelničce. Po osvobození dokončil studia na FF UK a v r. 1946 už vyučoval na plzeňských gymnáziích. Od r. 1953 působil na Pedagogické fakultě v Plzni, nejprve jako odborný asistent na katedře dějepisu, od r. 1962 docent a v r. 1980 byl jmenován profesorem pro obor československých a obecných dějin. V r. 1986 odešel do důchodu a pracoval jako profesor konzultant.

²³³ MMP OSS archiv 1736 Ř – Závady na horkovodu v Pedagogické škole v Plzni.

horkovodu na stávající rozvody ústředního vytápění v budově. V květnu téhož roku žádá ředitelka Osmileté střední školy v Plzni Odbor pro výstavbu Městského národního výboru v Plzni o souhlas s rozbouráním zídky v Marxově²³⁴ ulici mezi školou na Chodském náměstí a pedagogickou školou. Což samo o sobě není příliš důležitá informace, ale dovídáme se zde také, že byla osmiletá škola přiřazena pedagogickému institutu.²³⁵ Zároveň byla provedena prohlídka suterénních místností v bývalém bytu školníka a byla zjištěna dřevokazná houba²³⁶ ve větším měřítku, vzhledem k jejímu rychlému šíření jak v podlahách, tak zdivu. Bylo doporučeno vytrhat co nejrychleji podlahy i napadené zárubně dveří a zlikvidovat je spálením. V těchto místnostech bylo doporučeno zřídit školní cvičnou kuchyni s jídelnou. V červnu 1963 je v budově na Třídě 1. máje²³⁷ číslo 51 zahájeno zřízení fyzikální laboratoře, temné komory a kabinetu. Vzniknou adaptací učebny v druhém patře. Temná komora i laboratoř byla přístupná z nového kabinetu, který byl zároveň dveřmi spojen se stávajícím kabinetem učitelů.²³⁸

Další stavební úpravy se váží únoru 1966, jednalo se drobné stavební úpravy bývalého ředitelského bytu.²³⁹ Díky nim se nám ale zachoval plán prvního patra a tak můžeme zjistit, jak bylo toto patro dispozičně vybaveno. V rizalitu vybíhajícím z masy budovy směrem do Stehlíkovy ulice byla umístěna učebna chemie, kabinet chemie, místnost pro sbírky, sklad kyselin a pracovna žáků. Nad vstupem do budovy vedle balkonu byla učebna stejně tak jako naproti hlavnímu schodišti. V hlavním traktu podél dnešní klatovské byla sádrovna, pracovna ředitele, ředitelna, tři pokoje, byt ředitele s ložnicí, kuchyní, spíží a místností pro služku, dále pak dvojice předsíní a archiv. V příčném traktu potom záchody pro žáky, předsíň, místnost pro uložení rýsovacích prken, rýsovna samotná, její kabinet, záchody pro vyučující a zcela na konci směrem do dnešní ulice Edvarda Beneše poslední učebna.

Pokrok nelze zastavit a tak v listopadu 1966 Pedagogická fakulta v Plzni žádá Obvodní národní výbor 3 o stavební povolení na adaptaci ve své budově na dnešní Klatovské třídě 51. Konkrétně má být přeměněna dosavadní místnost pro kola u vchodu na telefonní ústřednu, kterou mají obdržet od Krajské správy spojů v Plzni. V této místnosti je nutné zbudovat příčku a probourat dveře do vrátnice, také rozšířit dosavadní okénko z ní na

²³⁴ Před tím Kroftova, dnes Edvarda Beneše.

²³⁵ MMP OSS archiv 1736 Ř – Dopis ze dne 17. 5. 1960

²³⁶ Problém, který obě budovy tíží dodnes. Poznámka autora.

²³⁷ Dnes Klatovská třída.

²³⁸ MMP OSS archiv 1736 Ř – Technická zpráva k projektu fyzikální laboratoře, temné komory a kabinetu v budově Pedagogického institutu Tř.1.máje 51 v Plzni.

²³⁹ MMP OSS archiv 1736 Ř – Rozhodnutí o přípustnosti stavby ze dne 16. 2. 1966

chodbu.²⁴⁰

27. února žádá Pedagogická fakulta Obvodní národní výbor 3 o povolení zbudovat skleník. Odvolává se v něm na rozhodnutí ministerstva školství rozšířit výuku biologie o základy zemědělské výroby. Nové učební osnovy uvádějí, že „...cílem předmětu je poskytnout posluchačům takovou míru odborných znalostí a dovedností, aby mohli ideově správně a s hlubším vědeckým porozuměním a přiměřeně didakticky vést prakticky i teoreticky práce na školním pozemku v 6. až 9. ročníku základních devítiletých škol.“²⁴¹ Návrh počítal s dvojicí skleníků, první měl být umístěn před nepoužívaným vchodem do tělocvičny a měl mít rozměry 2.8 x 8 metru. Druhý by byl umístěn nad hlavním vchodem do budovy v prvním patře na balkoně. Počítalo se i s jejich napojením na systém centrálního vytápění školy a osvětlením. Obvodní národní výbor jim březnu vyšel vstříc s tím, že když nebude narušen ráz budovy, nemá proti stavbě výhrad. Naštěstí proti tomuto, dle mého názoru, naprosto zcestnému návrhu měl výhrady Útvar hlavního architekta. Který konstatuje, že nemůže souhlasit se zamýšlenou výstavbou skleníku na terase fakulty, protože by byla znehodnocena architektura objektu. Nesouhlasí ani s umístěním druhého skleníku, ale zde již je útvar shovívavější a navrhuje místo něj místo vhodnější. Můžeme tedy poděkovat Ing. Jaromíru Šestákovi, že budova tento nápad přečkala a balkon nebyl zničen železnou konstrukcí, která měla skleník nést.²⁴²

V letech 1969 až 1971 proběhla v budově rekonstrukce elektroinstalace, vyměněny byla veškeré rozvody, zásuvky i vypínače. Dnes by revizní zkouškou vodiče na příchytkách, tak jak byly instalovány například v suterénu, určitě neprošly. Práce prováděl Stavoprav, městský stavební podnik v Plzni, krom rekonstrukce trafo stanice a hlavní přípojky, kterou provedl n.p. ZČE Plzeň. V dalším roce byly vyměněny okna v suterénu směřující do Klatovské ulice a provedeny další drobné stavební úpravy soc. zařízení, studovny, modelovny a laboratoře.²⁴³ Nejen zastaralá instalace nestačila zvýšenému provozu budovy a tak v letech 1973 až 1974 přistoupila fakulta k celkové rekonstrukci zdravotní instalace. Díky ní máme aktuální plány celé budovy a tak si můžeme opět udělat přehled, jak byl rozmístěny jednotlivé katedry a učebny. V suterénu bychom našli dvě modelovny, dvě místnosti výtvarné výchovy, tři dílny, strojovnu, kotelnu, šatnu se záchodem, sklad, a pět místností vyhrazených knihovně. V přízemí byla vedle vestibulu vrátnice, sklad, místnosti Katedry filosofie a sociologie, oddělené záchody pro muže a

²⁴⁰ MMP OSS archiv 1736 Ř – Žádost o stavební povolení – adaptace Tř.1.máje č. 51

²⁴¹ MMP OSS archiv 1736 Ř – Žádost o povolení vybudování skleníku

²⁴² MMP OSS archiv 1736 Ř – vyjádření Útvaru hlavního architekta města Plzně ze dne 2.5.1967

²⁴³ MMP OSS archiv 1736 Ř – Povolení k trvalému provozu ze dne 12.5.1971

ženy, učebnu, posluchárnu, zázemí Katedry tělesné výchovy, dva pokoje, kuchyň, místnosti pro knihovnu umístěné nad těmi v suterénu a obě knihovní patra byla propojena vlastním schodištěm, zbývá už jen tělocvična s šatnou, umyvárnou a wc. V prvním patře bylo možné najít Katedru přírodních věd, výše zmiňovanou terasu, Katedru hudební výchovy s malými individuálními učebnami, Katedru matematiky a nezbytné posluchárny a učebny různých velikostí. V posledním patře sídlila Katedra Fysiky doplněná o laboratoř, Katedra pedagogiky a psychologie a Katedra výtvarné výchovy, krom poslucháren zde ještě byly opět záchody, modelovna a sklad.²⁴⁴

Na počátku osmdesátých let, konkrétně v první polovině roku 1981 byla provedena rekonstrukce plynovodu a připojení zásobníkového ohřívače vody.²⁴⁵

Na konci října 1986 jedná Národní výbor města Plzně Odbor územního plánování a architektury o vydání rozhodnutí o umístění 2 staveb, konkrétně o přístavbu šaten a příslušenství katedry tělesné výchovy a o přístavbu tělocvičny.²⁴⁶ Odhadovaný rozpočet byl tenkrát necelých 10 milionů Kč za které stavěl Stavební podnik města Plzně. Přístavba byla plánovaná jako nepodsklepená, dvoutraktová a dvoupodlažní.²⁴⁷ Všechny inženýrské sítě bylo plánováno napojit ze stávající budovy fakulty.²⁴⁸ Dvoupodlažní objekt umístěný do dvorního traktu fakulty obsahoval v prvním nadzemním podlaží tělocvičnu pro míčové hry o rozměrech 18 x 36 x 7 m, dvě dvojice šaten s vloženou společnou umyvárnou, pohotovostní wc, místnost trenéra a úklidovou místnost. V druhém nadzemním podlaží byla projektována kreslárna, ateliér malby, ateliér grafiky, tiskařská dílna, místnost leptání kyselinou, kabiny a ochoz tělocvičny. Dvoupodlažní trakt šaten a katedry výtvarné výchovy je postaven tradiční technologií. Tělocvična je víceúčelová hala v systému Chanos.²⁴⁹ 28. února 1989 bylo konečně po všech jednání podána žádost o stavební povolení. Jako termín zahájení stavby byl udán duben 1989 a dokončena měla být v září 1990.²⁵⁰ Povolení je vydáno 29. března 1989. 14. září žádá fakulta národní výbor o povolení předčasného užívání tělocvičny, to dostává o necelý měsíc později tedy pátého října. Žádost o provedení kolaudace je podána 31. května 1991. Kolaudační rozhodnutí je vydáno 31. srpna 1991.

²⁴⁴ MMP OSS archiv 1736 Ř – Technická zpráva + rozpočet z listopadu 1973

²⁴⁵ MMP OSS archiv 1736 Ř – Revizní zpráva

²⁴⁶ MMP OSS archiv 1736 Ř – Územní rozhodnutí č.1536

²⁴⁷ obrazová příloha – situační plán dsc 0434

²⁴⁸ MMP OSS archiv 1736 Ř – Zápis z jednání o výběru staveniště dle vyhl. č. 5/87 Sb. V Plzni dne 4. května 1988.

²⁴⁹ MMP OSS archiv 1736 Ř – Rozhodnutí městského hygienika ze dne 1.6.1988

²⁵⁰ MMP OSS archiv 1736 Ř – Dostavba Pedagogické fakulty, tř. 1. máje 51

Vzhled

Třípodlažní podsklepená budova postavená na půdorysu připomínajícím písmeno T je svým hlavním křídlem přisunuta k uliční čáře Klatovské křídly. Kolmo na toto hlavní křídlo navazuje vedlejší, které je napojeno zhruba uprostřed hlavní masy budovy. K němu je přilepena budova tělocvičny. Z hlavního křídla budovy je vysunuta dvojice hlubokých rizalitů a dále dva mělké rizality vystupující do Klatovské ulice. První je na severním konci budovy vysunut do dvora a druhý vystupuje z budovy směrem do Stehlíkovi ulice. Sem je také umístěn hlavní vchod²⁵¹ do budovy, přístupný po krátkém schodišti, krytý balkonem, který podpírá dvojice hranolovitých sloupů. Vchodové dveře lemuje kamenný portál, který na vrcholu zdobí reliéf s rokem 1926. Dále je na portálu umístěno osm nakoso postavených čtverců. Nyní je vedle schodiště vybudovaná i bezbariérová kovová rampa.

Hlavní fasáda²⁵² je v úrovni suterénu a přízemí jednoduchá, dělená pouze jednoduchou římsou. Nad okny přízemí je další výraznější římsa, která se táhne po obvodu celé budovy. Okna v první a druhém patře jsou doplněna o parapetní římsy a rohy mělkých rizalitů členěny blaseováním. Mezi okny pater na fasádách rizalitu jsou vymodelovány vždy dvě přes sebe přeložené stuhy, pod kterými je umístěna ozdobná nadokenní římsa. Fasádu ukončuje střešní římsa. Střecha je doplněna o dvojici arkýřů.

Sloupy u vchodu, stejně tak i pilastry v průčelí rizalitu otočeného do Stehlíkovi ulice zdobí, zhruba v jejich polovině, plasticky vyvedené soustředné čtverce, uvnitř kterých je umístěno kolo se středem a osmi paprsky. Fasáda otočená do zahrady je jednoduchá, dělená pouze parapetními římsami, římsou střešní a již zmíněnou nadokenní římsou prvního patra. Pouze na příčném křídle jsou mezi okny prvního a druhého patra v reliéfu vyvedené obdélníky postavené na delší stranu, v jejichž středu je nakoso postavený čtverec.

Interiér budovy je jednoduchý, chodby jsou zdobeny reliéfy geometrických tvarů, které jsou navíc zvýrazněny barevným odlišením. Na schodištním odpočívadle mezi přízemím a prvním patrem je umístěna žulová památeční deska, která je věnována památce padlým žákům gymnázia, kteří tragicky zemřeli v průběhu druhé světové války. Na stropě vestibulů a schodiště jsou přiznané průvlaky²⁵³ ocelobetonové konstrukce nesoucí strop.

Trochu nepatříčně působí vedle mohutné masy školní budovy novodobá dřevěná

²⁵¹ Obrazová příloha číslo 32.

²⁵² Obrazová příloha číslo 33.

²⁵³ Nosný prvek, který nese trámy, příp. stropní panely a jejich váhy přenáší do sloupů.

tělocvična. Jedná se o stavebnicovou stavbu typu chános.²⁵⁴

Budova patřící Západočeské univerzitě je v poměrně dobrém stavu. Zaměstnanci údržby bohužel stále bojují s vlhkostí v suterénní části budovy a zastaralou kanalizační instalací. Pro studenty je zde kromě učeben umístěn i bufet a knihovna s trojicí studoven. Knihovna je nyní umístěna v přízemní části s okny orientovanými do Klatovské třídy, sklady stále zabírají celý suterén kolmého bočního křídla.²⁵⁵

²⁵⁴ Obrazová příloha číslo 34.

²⁵⁵ Obrazová příloha číslo 35.

3.2.3 Nádraží

Důležitými tepnami dopravní infrastruktury přelomu devatenáctého a dvacátého století byla železnice. Tak jako ulice dělily městské čtvrti na bloky, tak často dělily železniční koleje města na jejich části. Nejinak to je i v případě tehdejšího Říšského předměstí. Zde dvojice tratí tvoří dělicí čáru mezi vnitřním městem, Doudlevcem a předměstím Bory. Právě díky železnici má Plzeň trojici architektonicky výjimečných staveb a dvě z nich připadají do lokality, kterou jsem si pro svojí práci vybral. Bohužel ani jedna z nich nemá svou stavební dokumentaci uloženou ve stavebním archivu Magistrátu města Plzně. Pokusy o její získání skrze dnešní České dráhy, se také ukázaly být slepou uličkou. Takže jsem byl nucen vycházet pouze z dostupné literatury.²⁵⁶

3.2.3.1 Nádraží Plzeň-Jižní předměstí

Dráha mezi západočeskou metropolí Plzní a hlavním městem Chodská Domažlicemi číslo 180 se začala stavět již v první polovině roku 1860. Stavbu od počátku provázely potíže, protože společnosti, které měly zajistit její zbudování od stavebních koncesí postupně odstupovaly. Nakonec na konci zmíněného roku vznikla Česká západní dráha. O jeden rok později byl dokončen úsek Furt im Wald – Plzeň-Skvřňany. Zde měla trať končit do té doby, než bude postaveno nové nádraží.²⁵⁷ To bylo postaveno v následujícím roce 1862.²⁵⁸ To časem nevyhovovalo a tak bylo na konci devatenáctého století rozhodnuto, že bude vystavěno nové hlavní nádraží. Dobový tisk o tom píše: „Přestavba plzeňského nádraží byla již roku 1896 v plném proudu, kteráž však byla pro nastalé finanční obtíže opět zastavena. V době té vystaveno bylo však nádraží seřadovací a započato se stavbou dílen a různých skladišť. Nyní však jest v každém ohledu opatření učiněno, že se stavbou ústředního nádraží pokračovati bude; zastávka na předměstí říšském v brzku aneb ihned započata bude, tak že během 4 roků celé nádraží hotové státi bude.“²⁵⁹ Díky hlavnímu nádraží mohlo tedy roku 1904 vzniknout i nádraží Říšské předměstí. Stavbu provedla firma Müller a Kapsa, pravděpodobně podle projektu c.k. ministerstva železnic ve

²⁵⁶ Česká televize se k materiálům týkajícím se budovy Plzeň – zastávka dostala. Očividně platí jiný metr pro studenta a jiný pro produkci veřejnoprávního média. Nutno poznamenat, že ani Ing. Pavel Domanický ve svých Ohlasech kubismu v Plzni žádné detaily o stavbě neuvádí, z čehož usuzuji, že dopadl obdobně jako já.

²⁵⁷ Dnešní železniční stanice Plzeň hlavní nádraží

²⁵⁸ Dudák, Vladislav, ed. a kol. Plzeňsko: příroda, historie, život. [Praha]: Baset, 2008. 879 s. ISBN 978-80-7340-100-9.

²⁵⁹ Plzeňské listy 14. 6. 1901

Vídni.²⁶⁰ Dobové zprávy ovšem hovoří poněkud kriticky: „Celý ráz rozměrů a úpravy zastávky nevybočuje z kasárnických šablon železničních v Rakousku obvyklých a zvláště pokud jde o české město, kde se všemožně škrdlí.“²⁶¹ Krom nové budovy byl také postaven most²⁶² přecházející nad přízemním patrem zahlobeného nádraží. Vznikl prodloužením Koperníkovi ulice do ulice Borské. Krom ostrovního nástupiště kolem budovy byly také zbudovány výhybky, které umožňovaly dvojkolejný provoz trati a zároveň napojení vlečky ze škodových závodů.²⁶³ Most i nádraží byly hybateli urbanistického rozvoje svého okolí, v Hájkově ulici u nádraží začínají vznikat výstavní činžovní domy v duchu moderních historismů.²⁶⁴ Díky mostnímu propojení s vnitřním městem naopak začíná vzrůstat stavební ruch od trati směrem na Bory. Stanice byla hojně využívána hlavně dělníky z přilehlých škodových závodů a tak bylo rozhodnuto doplnit stávající budovu o stavbu druhou. Ta vzniká v letech 1919 až 1920 podle projektu Roberta Buriana²⁶⁵ a postavila jí opět firma Müller a Kapsa.²⁶⁶ Novější budova byla plánovaná pro příjezd a starší měla na starost odjezd.

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let byla novější budova poměrně necitlivě zrekonstruována a starší odjezdová byla nechána napospas osudu. Nově byla v rámci probíhající rekonstrukce trati pro potřeby vysokorychlostního koridoru opravena nástupiště a jejich zastřešení u staré budovy. Zbudováno bylo mimo jiné nové široké schodiště k nástupišti umístěnému vně kolejiště. Tato původní budova je nyní využívána mladými nezávislými umělci pro různé výstavy, divadelní představení a další kulturní akce.²⁶⁷ Nejvíce by ovšem potřebovala řádnou opravu.

Vzhled

Koncept stanice s budovami na středním nástupišti, přístupnými z mostu nad tratí, je v českých poměrech unikátní. Obě dvě budovy jsou dvoupodlažní s obdélníkovým půdorysem. Vsazeny jsou mezi nástupiště. Kratší stranou jsou přiraženy k mostu odkud je také projektován jejich vchod, který je zvýrazněn vysokou ústřední halou s pokladnami. O

²⁶⁰ Domanický, Petr a Jedličková, Jaroslava. *Plzeň v době secese: architektura a urbanismus, malířství, sochařství a umělecké řemeslo v architektuře v letech 1896-1910*. Vyd. 1. Plzeň: Nava, 2005. 143 s. ISBN 80-7211-184-1.

²⁶¹ Plzeňský obzor 1. 10. 1904

²⁶² Od konce roku 2012 nese jméno básníka a legendy českého undergroundu Ivana Magora Jirouse.

²⁶³ Ivan Grisa, dle H. Hušičková a kol.: *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri 2003,

²⁶⁴ *Obrazová příloha číslo 36.*

²⁶⁵ Architekt, narozen 1876 v Praze. Studoval inženýrské stavitelství na české techice v Praze. Budova nádraží Plzeň-Jižní předměstí je jeho největším úspěchem.

²⁶⁶ *Architektonický obzor XX*, 1921, str 25 – 26.

²⁶⁷ *Obrazová příloha číslo 37.*

nich vede schodiště do spodního podlaží, kde je možný přístup na nástupiště. V zadní části budovy se vedle nástupišť nacházely restaurační provozy, nad kterými byly vystavěny byty zaměstnanců drah.

Hlavní průčelí starší budovy je osově symetrické. Jejím nejvýraznějším prvkem je v ose umístěná rozměrná prosklená plocha nad také osově umístěným vchodem. Skleněná plocha pokračuje až do oblého štítu. Na stranách průčelí ho ukončují mohutné pilastry konického tvaru, které přecházejí nad hlavní římsou v pylony. Průčelí je dále doplněno jednoduchými rostlinnými dekory v duchu secese. Zbylá fasáda budovy je zdobena blaseováním a předěl mezi patry tvoří nadokenní římsa. Okna v druhém nadzemním podlaží jsou zdobena šambránami.

Novější pseudorenesanční budova²⁶⁸ je také svým hlavním průčelím otočena k mostu. Opět v osově symetrickém průčelí vystupuje skleněná plocha, ovšem není tak dominantní jako v případě její starší sestry. Hlavní pozornost na sebe strhává štít, který je posazen nad hlavní římsou, do které jsou vykrojené lunety dekorované sgrafity²⁶⁹ s přírodními motivy. Štít je vertikálně dělen trojicí říms a horizontálně čtveřicí pilastrů. V polích, které tímto rozdělením vznikly jsou opět umístěna sgrafita s rostlinnými a antickými motivy. Do prostředního pole byly naprosto necitlivě vsazeny nevkusné nádražní hodiny. V druhém nadzemním podlaží z hlavní hmoty budovy vystupuje do boků nad nástupiště dvojice rizalitů. Začínají hned za hlavním průčelím a končí asi ve dvou třetinách zvýšené haly. Ve spodním patře vzniká pod těmito rizality arkádové²⁷⁰ podloubí, které kryje plochu nástupišť. Všechna okna jsou zdobena šambránami a čtveřice štítů nad každým z rizalitů je opět zdobena sgrafity s rostlinnými motivy. Se štítem v hlavním průčelí je totožný druhý štít, který je otočen směrem k plzeňskému hlavnímu nádraží a je umístěn nad končící zvýšenou halou. Zadní nižší trakt budovy je v úrovni přízemí zdoben blaseováním a nad dvojicí říms, která dělí patra je již fasáda ozdob prostá a nachází se zde pouze nápis Plzeň Jižní předměstí.

Novější budova je sice v o něco lepším stavu, než starší stavba, to ovšem neznamená, že by byla ve stavu dobrém či aspoň uspokojivém. Omítky jsou poškozené,

²⁶⁸ Obrazová příloha číslo 38.

²⁶⁹ též sgrafitto. Je rýsovaná technika pro plošné členění a výzdobu převážně vnějšku architektur. Omítka pro sgrafito má dvě vrstvy. Svrchní se za vlhka proškrabuje na zaschlou spodní. Tento podklad je buď přírodní kresbu zvýrazňuje kontrast materiálu obou vrstev omítky, nebo je z obarvené omítky. Sgrafito má buď geometrický vzor (obdélník, psaníčka), souvislý kobercový vzor, nebo jím jsou provedeny rostlinné a jiné ornamenty, figury a celé výjevy.

²⁷⁰ Arkáda je oblouk na svislých podporách (sloupech, pilířích). Používá se jinch u lodžii, saly terreny, u zpěváckých tribun apod. Profilované vystupující orámování oblouku se nazývá archivolta. Mezilodní arkády oddělují od sebe lidi vícelodního koste, Slepí či liché arkády jsou oblouky na pilastrech, polosloupech a podobně, přisazené k plně stěně, kterou pouze člení.

vestavba do haly provedená na konci minulého století byla provedena bez úcty k budově. Zajímavé je, že se nyní zbudovalo venku celé nové nástupiště s přístřešky a velkými schody z úrovně ulice. To jistě nebylo zadarmo, ale nutí mne to se ptát. Nebylo by za ty peníze lepší zainvestovat do budovy, která už stojí?

3.2.3.2 Nádraží Plzeň-zastávka

Druhou tratí, kterou jsem měl v úvodu této kapitoly, je spojnice mezi Plzní a Klatovy, potažmo Železnou Rudou. Tedy železniční cesta číslo 183. Trať je o něco mladší než její předchůdkyně, po které dnes jezdí mezistátní rychlíky až do Německa. Úsek mezi Plzní a Nýrskem by zahájen v říjnu roku 1876. O rok později byl prodloužen provoz vlakových souprav až do Železné Rudy. Zde máme díky budování železnice další unikátní stavbu a to konkrétně špičácký tunel, do roku 2007 nejdelší tunel u nás. Jeho stavba zabrala dohromady pět let.²⁷¹

Původní zastávka byla zřízena v roce 1905, jednalo se však pouze o jednoduchý dřevěný přístřešek poskytující cestujícím ochranu před povětrnostními vlivy. Byla to zastávka v pravém slova smyslu, tedy zde pouze zastavovaly vlaky a nebyla zde, krom zmíněného přístřešku, žádná železniční infrastruktura. Po první světové válce byly rozšířeny Škodovy závody, což sebou neslo větší počet továrních dělníků, kteří se do Plzně dopravovali právě po železnici.

První pompézní projekt inženýra Roberta Buriana neprošel díky svému předimenzování a také proto že byl navržen v již ustupujícím novobarokním stylu. Ovšem o dva roky později jeho novobarokní návrh na nádraží Plzeň Říšské předměstí prošel. A tak byl ředitelstvím drah smeten ze stolu. K přepracování potřebné nádražní budovy byl přizván drážní architekt Antonín Krch. Ten zvolil za styl českou specialitu, tedy architektonický kubismus. Z projektu můžeme vycítit vliv architekta Gočára. Tento projekt následně přepracoval architekt Miloš Fikr.²⁷² Jeho o něco střídmější návrh uspěl a tak byla v roce 1927 nádražní budova úspěšně zkolaudována.²⁷³

²⁷¹ *Řivnáčův průvodce po království Českém: nejstarší souhrnný průvodce po Čechách*. Vyd. 2., (V nakl. Baset 1.). Praha: Baset, 2001. 501 s., [72] s. obr. příl. ISBN 80-86223-18-3.

²⁷² Pochází od něj například návrh školní čtvrti pod Petřínem na Malé Straně. V soutěži na úpravu Rajske zahrady a zahrady Na valech na Pražském hradě se se svým návrhem, který vypracoval společně s Schmiedlem umístili na prvním místě. Spolupracoval dále například s Otakarem Jirákem.

²⁷³ Ivysílání České televize - Plzeň – zastávka: kubistická budova nádraží (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10394044768-tajemstvi-zeleznic/412235100081007-vlakem-za-zeleznou-oponu/obsah/248866-plzen-zastavka-kubisticka-budova-nadrazi/>) (cit.16.3.2013)

Vzhled

Budova je postavena na půdorysu nejvíce připomínajícím obdélník. Uliční průčelí²⁷⁴ je výrazně prostorově členěno, z pohledu diváka vlevo dominuje mu věžovitý pětiboký schodišťový rizalit. V horní části jsou instalovány hodiny. Zhruba v úrovni přízemí je umístěno obdélníkové okno, které je výrazně zapuštěno dovnitř do budovy. Nad ním je další zapuštěné okno, tentokrát mající tvar obdélníku. Chod do nádraží je umístěn v přízemním rizalitu, který vystupuje z budovy směrem do ulice. Okna jsou zdobena šambránou.

Díky schodištní věži je uliční fasáda asymetricky rozdělena. Její střední část doplňují okna s diamantovým dekorem a rozpohybovávají ji okna různých velikostí a tvarů. Ač to na první pohled tak nevypadá, budova je jednopatrová. Menší okénka, která by mohla značit, že se jedná o dvoupatrový objekt směřují do prostoru vestibulu uvnitř budovy. Mezi okny jsou umístěny hlavice kubistických tvarů, které ve svých horních okrajích přecházejí do parapetních říms a jejich dolní špice je zabodnuta do římsy nadokenní..

Výrazně zapuštěný vchod je přístupný po pěti schodech. Vstupní část je kryta stříškou a lemují ji výrazné sloupy zdobené hlavicemi, které připomínají směrem k zemi zkosené jehlami a zakončeny jsou stylizovanými akroteriiemi.²⁷⁵

Předsazená je i pravá strana východního průčelí, kterou nad přízemím umocňuje mohutná střešní římsa. Druhá římsa z fasády vystupuje nad soklem budovy, nad ní je trojice půlkruhových oken, od sebe oddělených pilastry. Nad okny jsou ve stejných rozestupech umístěna větší obdélníková okna s parapetními římsami. Na nimi je snižená střešní římsa doplněná o trojúhelníkový štít, nad kterým se střešní krytiny ještě vystupují dva menší arkýře.

Západní průčelí, které je otočeno směrem do kolejiště, je osově symetrické.²⁷⁶ V ose průčelí je umístěn výrazný na třetiny dělený štít, doplněný o trojici menších oken a zdobný reliéf poskládaný z geometrických tvarů. V každé třetině je ještě umístěno malé okénko ve tvaru čtverce postaveného nakoso, zdobené šambránou. Sokl je jednoduchý, omítnutí tmavším odstínem šedomodré než zbytek fasády. Od ní je oddělen podokenní římsou. V přízemí je do fasády vložena čtveřice velkých oken a trojice dveří. Všechna okna k nástupišti směřující fasády jsou doplněna šambránami, nad okny přízemí je výrazná

²⁷⁴ Obrazová příloha 39.

²⁷⁵ je zakončovací článek tvaru palmety nebo okřídlené sfingy z pálené hlíny, kovu nebo kamene na štítech většinou antických staveb. U nás se objevuje v empiru opět na štítech, ale i na náhrobcích, tumbách apod., někdy jen ve zjednodušeném čtvrtkruhovém tvaru.

²⁷⁶ Obrazová příloha 40.

nadokenní římsa a okna v prvním patře jsou doplněna římsami parapetními.

Interiéru nádražní budovy dominují výrazné okosené sloupy s volutovými²⁷⁷ hlavicemi nesoucí průvlak a další zdobné geometrické prvky. Umístěné jsou zde tři přepážky pro odbavení cestujících. Dohromady jsou spojeny výraznou římsou. Před nimi je ještě zábradlí geometricky členěné pultíky.

Budova zvnějšku působí dobrým dojmem. Bohužel již nesouží svému účelu. Již několik let je uzavřena a tak si zde cestující nemohou koupit jízdenku, natož aby se schovali před nepřízní počasí. Dle mých zkušeností zde například v odpolední špičce do vlaků jedoucích na Klatovy přistupuje zhruba čtyřicet až padesát cestujících. Proto mi toto uzavření nepřijde rozumné a navíc jsou návštěvníci Plzně ochuzeni o krásný, světlem prostoupený interiér vestibulu stanice.

²⁷⁷ Voluta - česky také závitnice. Jedná se o spirálový závit, v baroku často naplocho stlačený a se středem vystupujícím jakoby tlakem vpřed. Vyskytuje se v íónské hlavici, konzole, v křídlech štítů barokních a lidových staveb, v podobě uší u barokních šambrán apod.

4. Závěr

S nadsázkou by se dalo říci, že Plzeň byla na počátku dvacátého století hlavním městem průmyslu. Za necelé dva roky by mělo stejné město být Evropským hlavním městem kultury 2015. Z našeho architektonického pohledu k této významné události je zajímavá stavba nové divadelní budovy. Bohužel tím to pro plzeňskou architekturu končí. V úvodní kapitole jsem psal o územních plánech města, v současné době nic takového nemáme a tak se může stát, že se z historické budovy městských lázní stane střelnice na paintball a airsoft. Nebo že místo výstavní městské třídy spojující nádraží s centrem města budeme mít jámu v zemi o velikosti fotbalového hřiště. Měli bychom se více dívat do minulosti a zkusit si z ní vzít ponaučení, to byl také jeden z důvodů, proč tato práce vznikla.

Ve své práci jsem se zaměřoval na urbanismus a na rozvoj nově vznikajícího předměstí. Podchytit celkový vývoj vzniku těch stovek budov, které se na Borech nalézají se ukázalo být jako poměrně složitý úkol. Nástin, jak by se to dalo udělat, jsem vytvořil v kapitolách věnujících se budovám v zahradní čtvrti „V Bezovce“, v Majerově ulici a dvojici předměstských nádraží. Bohužel současná legislativa nenahrává badateli v případě takového složení. Už jenom ten samotný fakt, že stavebně správné archivní složky nejsou nijak uspořádány je poněkud zarážející. A to, že se můžou ztratit jejich části, nebo dokonce celé složky je doslova tristní. Nemůžeme se potom divit, že odporná veřejnost naráží na nedostatek kvalitní literatury k tématu.

Proto jsem zvolil raději metodu sondy jejíž pomocí jsem s větší důkladností rozebral několik staveb, které dle mého názoru dobře reprezentují dobu a účel za jakým vznikly. Vybral jsem tedy dvojici veřejných budov, trojici rodinných domků a také dva domy s nájemními byty.

Všeobecně můžeme říci, že rozdíl oproti dnešku je v přístupu k architektuře. Dnes je většině lidí vlastně jedno, jak bude dům vypadat, či zda se v něm bude dobře bydlet. Ač jsme technicky daleko víc pokročili oproti našim předkům, nemyslím si že by to bylo úplně kuprospěchu. Města, která jsme si zbudovali, se v podstatě už otočila proti jejich tvůrcům. Dnešní město je pro člověka v podstatě nebezpečné. Zeleň je vytlačena někde na jeho okraje. Všechny popisované vilky byly plánovány se zahradou, tak aby jejich obyvatelé mohli svůj domov užívat i k odpočinku. Bytové domy byly stavěné do bloků, uvnitř kterých platil zákaz zastavovat vnitrobloky. Dnes architekt plánuje bytový dům tak, aby se

do obývacího pokoje vešla plochá televize na stěnu.

U těchto vybraných nemovitostí jsem se snažil také zmapovat jejich osudy a příběhy. Ať už to byl v případě Masarykova institutu pro zmrzačené příběh jeho pohnutého vzniku, nebo boj o nápravu špatného stavu domu v případě činžáku v ulici Zikmunda Wintra.

Z Bor se v první polovině dvacátého století stává vlastně město ve městě. Má vlastní kvalitní infrastrukturu, kterou jí zajišťuje tramvajová linka a dvojice železničních tras. Má výstavní bulvár, podle kterého jsou umístěné nejdůležitější instituce a přenádherně zdobené domy, které zároveň svým obyvatelům slouží jako domovy. Je zde zajištěno i školství a zdravotnictví. Ať už k procházkám, nebo jako bydlení pro náročnější, je zde vilová část s poetickým názvem V Bezovce. To vše doplňuje dvojice náměstí s parkovou úpravou a také rozlehlý Borský park. Jediné co zde není je kulturní zařízení, za tím musí jeho obyvatelé do centra Plzně. A také tu nenajdeme žádné velké továrny. Bory jsou v této době čtvrtí obytnou.

Z hlediska dějin architektury zde najdeme v nejhojnějším zastoupení představitele všech „neo-ismů“. Snad jen neogotika zde není nijak výrazně zastoupena, i když jednu vilku s neogotickými prvky bychom „V Bezovce“ našli. Díky osvíceným investorům zde naštěstí najdeme i modernější stavby. Jako třeba kubistické nádraží, nebo funkcionalistický, možná až puristický ústav pro zmrzačené. Samostatnou kapitolou jsou potom vily muzejníka Lábka a architekta Chvojky, které svými architektonickými kvalitami překračují hranice Jižního předměstí. A troufnu si napsat, že dokonce i Plzně.

5. Resume

In my work I focused on urban planning and development of emerging suburbs. Capture the overall development of these hundreds buildings which are found on Bory, they turned out to be ether complicated task. An outline of how it could be done I created in chapters dedicated to the buildings in the garden district „V Bezovce“, in Majerova street and two suburban stations.

In general we can say that the difference between then and now is in the approach to architecture. Today, most people actually does not care how the house will look like, or whether it will be good to live. Although we are technically far more progress compared to our ancestors, I do not think it would be quite benefit. Cities that we had built in essence are already turned against their creators. Today the town is basically dangerous. Greenery is pushed somewhere on the edges. All described villas with gardens were planned so that their residents can enjoy their home and relaxation. Apartment buildings were built in blocks and inside of which was banned build courtyard. Today architect plans residential house in order to fit in the living room flat screen TV on the wall.

Bory, in the first half of twentieth century, became actually town in town. It has its own quality infrastructure which secures tram line and a pair of railway tracks. It has exhibition avenue where are placed the most important institutions and colossal decorated houses, which are already used as a homes. There is also provided education and health. Great place for walking or for demanding people there is a residential area with a poetic name „V Bezovce“. Only one thing which is missing is a cultural institution and that is why residents have to go to the centre of Pilsen. In Bory we do not find any large factories. In this time it is living quarter.

In terms of the history of architecture there are found in the most abundant representatives of all “neo-isms”. Perhaps the only neo-gothic there is no significant presence, although one villa with neo-gothic elements we can find „V Bezovce“. Thanks enlightened investors fortunately we find more modern buildings. There is cubist station or functionalist maybe purist institute for crippled. A separate chapter is about villas of museologists Lábek and architect Chvojka, which its architectural qualities beyond the boundaries of the Southern suburb. And I dare to write that even Pilsen.

6. Slovník architektonických pojmů použitých v práci

Akroterie je zakončovací článek tvaru palmety nebo okřídlené sfingy z pálené hlíny, kovu nebo kamene na štítech většinou antických staveb. U nás se se objevuje v empíru opět na štítech, ale i na náhrobcích, tumbách apod., někdy jen ve zjednodušeném čtvrtkruhovém tvaru.

Architráv je nejdolejší část kladí, skládajícího se z architrávu, vlysu a římsy.

Arkáda je oblouk na svislých podporách (sloupech, pilířích). Používá se jich u lodžii, saly terreny, u zpěváckých tribun apod. Profilované vystupující orámování oblouku se nazývá archivolta. Mezilodní arkády oddělují od sebe lidi vícelodního koste, Slepí či liché arkády jsou oblouky na pilastrech, polosloupech a podobně, přisazené k plné stěně, kterou pouze člení.

Arkýř je vysunutý výběžek vnitřního prostoru v poschodí, zevně vystupující z nároží nebo z líce stavby jako čtyřboký, polygonální nebo válcový útvar, mnohdy architektonicky ztvárněný, vysazený buď na konzole, krakorcích, nebo spočívající na noze.

Atika nebo též attika. Je zeď nad hlavní římsou stavby, kryjící pohled na střechu. Končí rovň, zubatým cimbuřím, malými štítky apod., někdy ji tvoří balustráda s vázami, sochami aj. Užívána hlavně v renesanci, baroku, klasicismu, empíru a historizujících slozích.

Bosáž je plasticky ztvárněné, nebo v omítce napodobené kvádrové zdivo s vystouplým povrchem hrubě přitesávaným, opracovaným do podoby diamantového řez apod. Užívá jí renesance, barok či novorenesanční stavby.

Kleštiny jsou párové vodorovné prvky ztužující pár krokví ve výšce hambalku; provádí se většinou ze dvou prken připevněných ke krokví ze stran.

Krokve též krokev. Je šikmý prvek krovu, nesoucí střešní latě, na nichž je upevněna střešní krytina. Krokve tvoří vazby; vazba složená pouze z krokví se nazývá jalová.

Lizéna nebo též lesena je plochý svislý architektonický článek bez hlavice a patky, provedený v mírně předstupujícím zdivu nebo jen v omítce. Spojí-li se v rozčlenění fasády s obdobným vodorovnými pruhy, vytvářejí se tzv. lizénové rámy.

Mansarda je obytný prostor nebo malý byt v podkroví.

Mansardová střecha má lomené krokve s větším a menším sklonem a kleštiny i vaznice jsou posunuty výš, do roviny zlomu. Tím pod nimi vzniká velký volný prostor, který se dá využít a zastavět.

Pilastr je svislý architektonický prvek, vystupující mírně z líce stěny, na rozdíl od lizény, opatřený hlavici a patkou. Sdružené pilastry jsou dvojice pilastrů blízko u sebe, někdy na společném soklu a nesoucí společný úsek kladí.

Portikus je otevřená sloupová hala, sloupová předsíň před hlavním vchodem budovy, oblíbený motiv antické architektury užívaný i v novověkém stavitelství. Na rozdíl od arkád však u portiku mezi sloupy nejsou klenby, nýbrž rovné kladí. Můžeme se setkat i s zdobnělinou „portík“.

Průčelí nebo také fasáda je vnější strana budovy, která je prolomena okny a vchody, členěna římsami, pilastry a podobně, předstupuje rizality, vystupují z ní arkýře či balkony, bývá ukončena štítem, nebo atikou. Průčelní fasáda s hlavním vchodem je obvykle obrácena do ulice

Průvlak je nosný prvek, který nese trámy, příp. stropní panely a jejich váhy přenáší do sloupů.

Reliéf je sochařské dílo v ploše, více či méně vystouplé, vyvolávající dojem trojrozměrnosti objemu, hloubky, prostoru atd. Plochý, nízký reliéf se jmenuje basreliéf, vysoký, dokonce některými částmi téměř volnými se nazývá hautreliéf.

Rizalit je část architektury, vystupující po celé výšce z líce průčelí, někdy jen zcela nepatrně, jindy až na hloubku jedné osy (při více osách je to již křídlo), zdůrazňující střed,

nebo kraje fasády, a proto je často odlišen v bohatosti členění, tvarech oken apod.

Rustika často totéž co bosáž, zpravidla však označuje kvádrování stěn, lizén, pilířů apod. Nebo pásování rýhami (spárami) v ploše. Rustiku či bosáž napodobuje iluzivně sgrafitem renesance.

Římsa je vodorovný architektonický článek, pás zdiva, který má funkci členicí i konstruktivní.

Sgrafito též sgraffito. Je rýsovaná technika pro plošné členění a výzdobu převážně vnějšku architektury. Omítka pro sgrafito má dvě vrstvy. Svrchní se za vlhka proškrabuje na zaschlou spodní. Tento podklad je buď přírodní kresbu zvýrazňuje kontrast materiálu obou vrstev omítky, nebo je z obarvené omítky. Sgrafito má buď geometrický vzor (obdélník, psaníčka), souvislý kobercový vzor, nebo jím jsou provedeny rostlinné a jiné ornamenty, figury a celé výjevy.

Sokl je přízemní část zdiva vyjádřená architektonickým tvarem a odlišená i stavebním provedením.

Šambrána je profilované a různě zdobené orámování okenních a dveřních otvorů, zpravidla štukové, na rozdíl od kamenného ostění. Její ozdobou po obvodu je archivolta.

Tympanon je vnitřní plocha plasticky orámovaného nízkého trojúhelníku, segmentového nebo stlačeného štítu, nebo plocha v horní části portálu, ohraničená přímým nadpražním překladem a půlkruhovým, lomeným, nebo jiným obloukem. Tympanon bývá buď prázdný, nebo ho vyplňuje malba, kamenný nebo štukový reliéf, erb, nápis, letopočet atd.

Vikýř je otvor ve střeše, spojený se samostatným sedlovým, valbovým, nebo pultovým zastřešením, určený k větrání a osvětlení půdy.

Voluta česky také závitnice. Jedná se o spirálový závit, v baroku často naplocho stlačený a se středem vystupujícím jakoby tlakem vpřed. Vyskytuje se v iónské hlavici, konzole, v křídlech štítů barokních a lidových staveb, v podobě uší u barokních šambrán apod.

7. Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

100 let městské hromadné dopravy v Plzni: 1899 - 1999. 1. vyd. Plzeň: Plzeňské městské dopravní podniky, 1999. 127[^]s. ISBN 80-85884-95-X.

Ohlasy kubismu v Plzni: Galerie města Plzně, 25. října - 2. prosince 2001. Plzeň: Galerie města Plzně, 2001. 59 s. ISBN 80-238-7748-8.

Osobnosti - Česko : Ottův slovník. Praha : Ottovo nakladatelství, 2008. 823 s. ISBN 978-80-7360-796-8. S. 443.

Plzeň na historických plánech [kartografický dokument]. Plzeň: Starý most, 2008. 1 atlas ([12] s., 9 mapových listů). ISBN 978-80-254-4215-9.

Příruční slovník jazyka českého. D.2: K-M ; D. 5: S-Š. Praha : St. nakl., 1937-38, 1948-1951

Řivnáčův průvodce po království Českém: nejstarší souhrnný průvodce po Čechách. Vyd. 2., (V nakl. Baset 1.). Praha: Baset, 2001. 501 s., [72] s. obr. příl. ISBN 80-86223-18-3.

Bělohávek, Miloslav a Hausner, Jaroslav. *Parky a zeleň města Plzně*. Plzeň: Stráž, 1989. 1 sv. (nestránkováno).

Bělohávek, Miloslav, ed. *Plzeňská předměstí*. 1. vyd. Plzeň: Nava, 1997. 134 s. ISBN 80-7211-003-9.

Bělohávek, Miloslav, ed. *Vzpomínky na starou Plzeň*. Vyd. 1. Plzeň: Nava, 2000. 248 s. ISBN 80-7211-082-9.

Brichta, Vladimír. *Dějiny Plzně III: od roku 1918 do roku 1948; Vladimír Brichta...[et al.]*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. 468[^]s.

Čada, Václav et al. *Geografie města Plzně*. 3., přeprac. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7043-558-8.

Čepelák, Václav et al. *Dějiny Plzně. II, Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 296 s.

Dempsey, Amy. *Umělecké styly, školy a hnutí: encyklopedický průvodce moderním uměním*. 1. vyd. [Praha]: Slovart, 2002. 304 s. ISBN 80-7209-402-5.

Domanický, Petr a Jindra, Petr. *Loos - Plzeň - souvislosti = Loos - Pilsen - connections*. Plzeň: Západočeská galerie, 2011. 325 s. ISBN 978-80-86415-79-6.

- Domanický, Petr a Jedličková, Jaroslava. *Plzeň v době secese: architektura a urbanismus, malířství, sochařství a umělecké řemeslo v architektuře v letech 1896-1910*. Vyd. 1. Plzeň: Nava, 2005. 143 s. ISBN 80-7211-184-1.
- Domanický, Pavel a Urlich, Petr, ed. *Slavné vily Plzeňského kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 212 s. Slavné vily. ISBN 978-80-87073-17-9.
- Dudák, Vladislav, ed. a kol. *Plzeňsko: příroda, historie, život*. [Praha]: Baset, 2008. 879 s. ISBN 978-80-7340-100-9.
- Forst, Vladimír, a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. 2/I. H-J. Praha : Academia, 1993. 589 s. ISBN 80-200-0468-8.
- Gawlik, Ladislav. *Dějiny výtvarného umění. II. díl, Od moderny do současnosti*. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. 213 s., 23 s. barev. obr. příl. Univerzita třetího věku. ISBN 978-80-7043-909-8.
- Grisa Ivan, dle H. Hušičková a kol.: *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri 2003, 24.3. 2010
- Hájek, Václav. *Architektura: klíč k architektonickým slohům*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. 229 s., [8] s. barev. příl. Stavitel. ISBN 80-7169-722-2.
- Hauner, Miroslav. *Západní Čechy: Krajina, architektura, umění: [Fot. publ.]*. 3., podstatně rozš. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1984. 338 s.
- Herout, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 3., přeprac. vyd. [Praha]: Tvorba, 2001. 326, [10] s. ISBN 80-85386-92-5.
- Honzík, Karel. *Tvorba životního slohu: stati o architektuře a užité tvorbě*. Praha: Horizont, 1976. 353 s.
- Jílek, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2010. 65 s., 23 s. obr. příl. Univerzita třetího věku. ISBN 978-80-7043-910-4.
- Jílek, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. 68 s. Edice Univerzity třetího věku. Edice Univerzity třetího věku. ISBN 978-80-7043-927-2.
- Jílek, Tomáš a Janusová, Jana. *Kulturní památky západních Čech: Určeno stud. 1. - 5. roč. učitelství VVP a 1. - 4. roč. učitelství 2. stupně ZŠ*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994. 118 s. ISBN 80-7043-115-6.

- Johnson, Paul. *Dějiny dvacátého století*. Praha: Rozmluvy, 1991. 845^s. ISBN 80-85336-07-3.
- Kumpera, Jan. *Plzeň v zrcadle sedmi staletí*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1995. 64^s.
- Kumpera, Jan. *Západní Čechy: Historie a kulturní památky*. 1. vyd. Plzeň: Střední soukromá škola cestovního ruchu, 1994. 66 s.
- Kumpera, Jan. *Pilsen 700: Sieben hundert Jahre <<der>> Stadt Pilsen: Seven hundred years of <<the>> city of Pilsen*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1995. 13 s.
- Lovčí, Radovan: *Alice Gariggué Masaryková. Život ve stínu slavného otce*. Praha: FF UK & Togga, 2007
- Lukeš, Zdeněk. [10 století architektury. 6], *Architektura 20. století*. Vyd. 1. Praha: Správa Pražského hradu, 2001. 189 s. ISBN 80-86161-40-4.
- Michalík, Petr, Roub, Zdeněk a Vrbík, Václav. *Zpracování diplomové a bakalářské práce na počítači*. 2. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 2006. 67 s. ISBN 80-7043-458-9.
- Read, Herbert Edward. *Výchova uměním*. Praha: Odeon, 1967.
- Richter, Václav, Kudělka, Zdeněk, ed. a Samek, Bohumil, ed. *Umění a svět: [studie z teorie a dějin umění]*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. 439 s. ISBN 80-200-0926-4.
- Rous, Josef. *Knihy o Plzni*. II. vyd. V Plzni: Theodor Mareš, 1946. 130 s. Západní Čechy; Sv. 3.
- Sedláková, Radomíra. *Stavební slohy v Česku*. České vyd. 1. Praha: Jan Vašut, 2004. 100 s. Merian speciál. ISBN 80-7236-364-6.
- Sparkeová, Penny. *Století designu: průkopníci designu 20. století*. 1. české vyd. Praha: Slovart, 1999. 272 s. ISBN 80-7209-142-5.
- Staňková, M.: *Galerie historických osobností*. Brno: IDV PZ, Brno, 2001
- Škrdlová, Jarmila. *Stručný přehled dějin českého výtvarného umění a architektury*. 1.vyd. Plzeň: ZČU, 1994. 141 s. ISBN 80-7082-178-7.
- Špirková, Věra. *Židovská komunita v Plzni*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2000. 119^s. Průvodce historií západních Čech; sv. 5. ISBN 80-86125-14-9.
- Tomeš, Josef, a kol. *Český biografický slovník XX. století : II. díl : K–P*. Praha ; Litomyšl :

Paseka ; Petr Meissner, 1999. 649 s. ISBN 80-7185-246-5. S. 348–349.

Ulrychová, Marta. Výstava "Zápal, Chvojka, Neckář a další architekti v meziválečné Plzni". *Národopisná revue*, 2006, **16**(4), s. 240. ISSN 0862-8351.

Vickers, Graham. *Architektura: historické proměny velkoměsta - zrcadlo vztahů mezi člověkem, budovami a růstem měst*. V Praze: Columbus, 1999. 192 s. ISBN 80-7249-034-6.

Viktora, Viktor, Horáková, Jana a Malina, Václav. *Plzeň v proměnách času: (976-2000)*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2000. 286 s. ISBN 80-7238-060-5.

Vlček, Pavel, ed. et al. *Encyklopedie architektů, stavitelů a kameníků v Čechách*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. 761 s. ISBN 80-200-0969-8.

Zeman, Jan Mušková, Eva : *Architektura první poloviny 20. století v lokalitě Bory* [bakalářská práce] /Plzeň : 2010.

Sborníky a časopisy

Architektonický obzor XX, 1921, str 25 – 26.

Plzeňské listy 14. 6. 1901

Růžička, D.: *Architekt Vrzal kubizoval ve Vrchlického ulici v Plzni – 2. díl*. Plzeňský deník, 26.08.2010, s. 9

Toms, J.: *Za profesorem PhDr. Jindřichem Vackem, CSc. (16. 8. 1917 Plzeň - 10. 4. 1997 Plzeň)*. In *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 33. Ústí nad Labem : Albis international a Archiv města Plzně, 1998, s. 218-220

Internet

iVysílání České televize - Plzeň – zastávka: kubistická budova nádraží

(<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10394044768-tajemstvi-zeleznic/412235100081007-vlakem-za-zeleznou-oponu/obsah/248866-plzen-zastavka-kubisticka-budova-nadrazi/>) 16.3.2013

Nenápadná avantgarda z Plzně (<http://www.literarky.cz/kultura/art/2709-nenapadna-avantgarda-z-plzn>) 1. 3. 2013

Prameny

Magistrát města Plzně odbor stavebně správní – archiv

8. Přílohy

Mapa znázorňující umístění popisovaných objektů

Obrazová příloha č. 1

1, zahradní čtvrť „V Bezovce“

2, Máchova 1-15

3, Majerova 1828

4, Mánesova 1602

5, Čermákova 1765

6, Zikmunda Wintra 1223

7, Dobrovského 1551

8, Klatovská 1736

9, Plzeň-Jižní předměstím

10, Plzeň-Zastávka

Obrazová příloha č. 2

Obrazová příloha č. 3

Obrazová příloha č. 4

Obrazová příloha č. 5

Obrazová příloha č. 6

Obrazová příloha č. 7

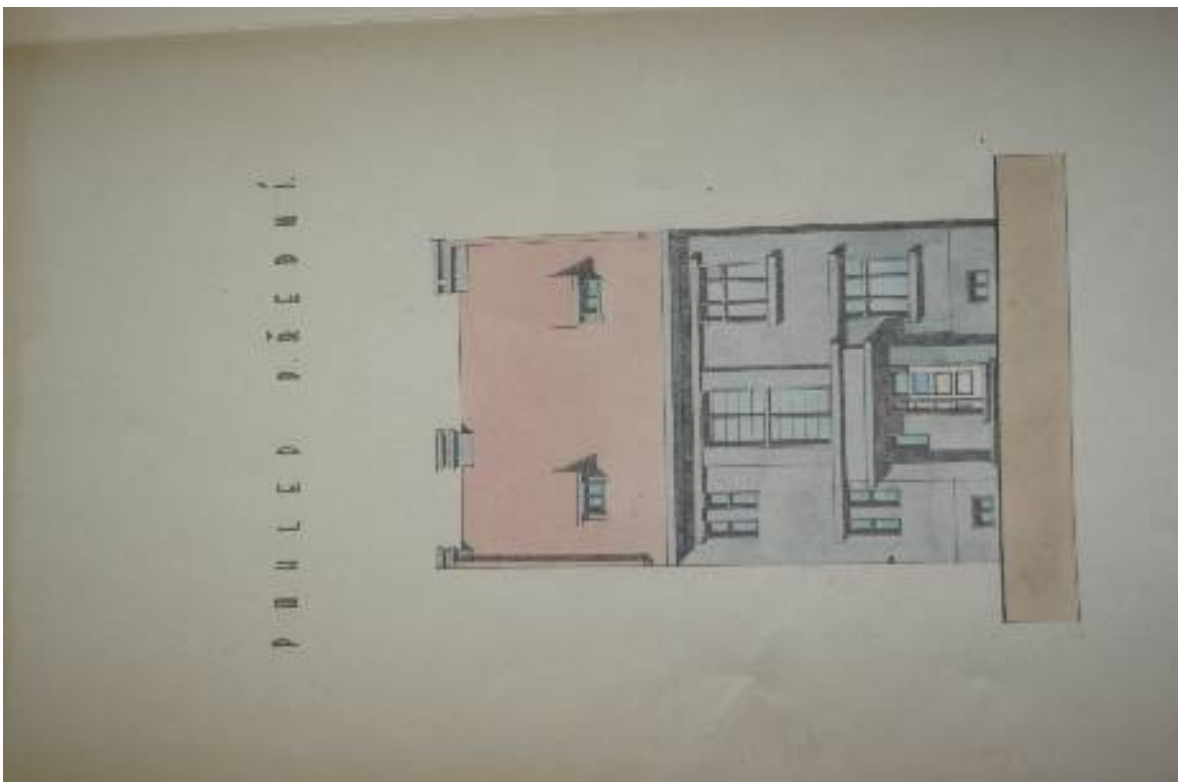
Obrazová příloha č. 8

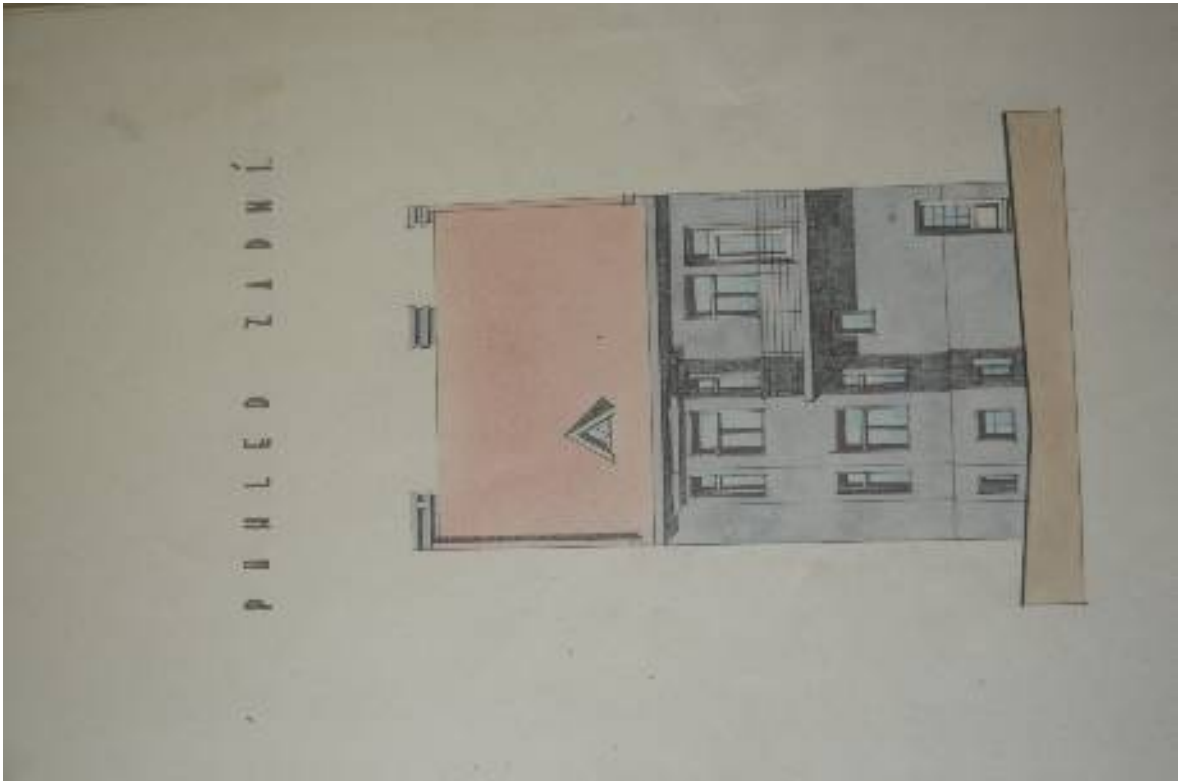
Obrazová příloha č. 9

Obrazová příloha č. 10

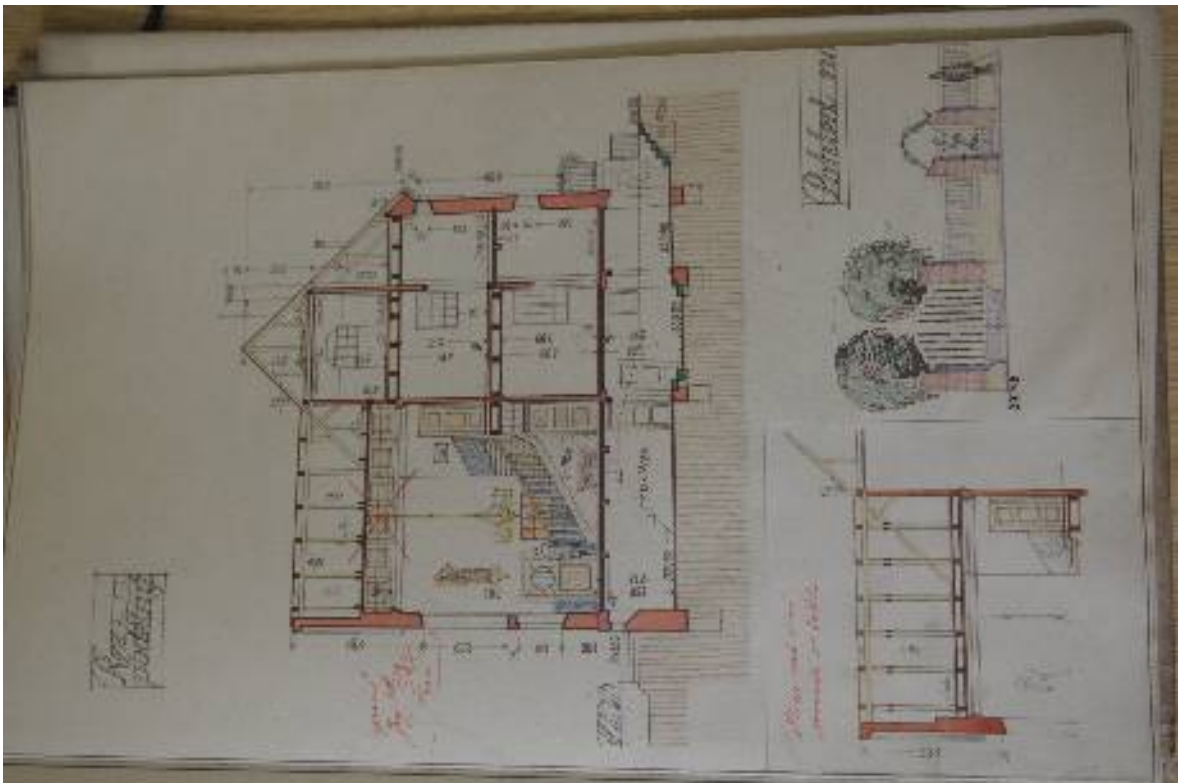
Obrazová příloha č. 11a

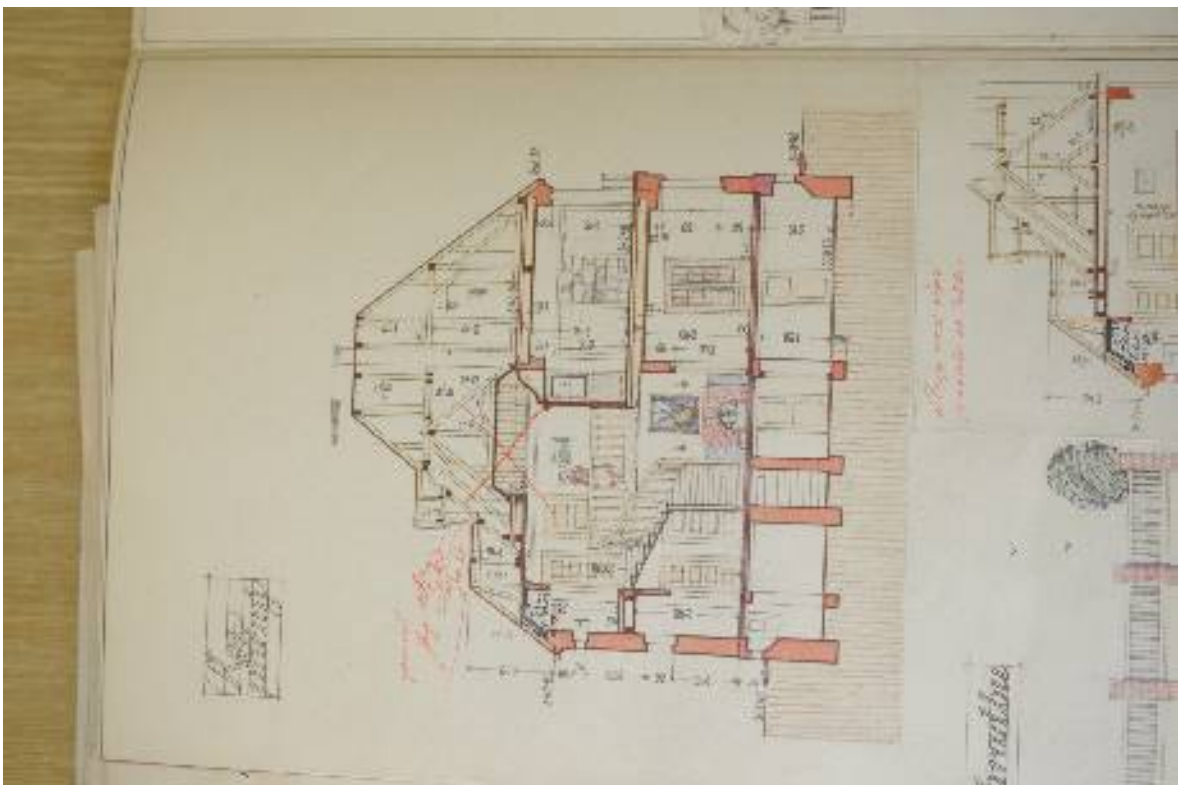
Obrazová příloha č. 11b

Obrazová příloha č. 12

Obrazová příloha č. 13a

Obrazová příloha č. 13b

Obrazová příloha č. 14

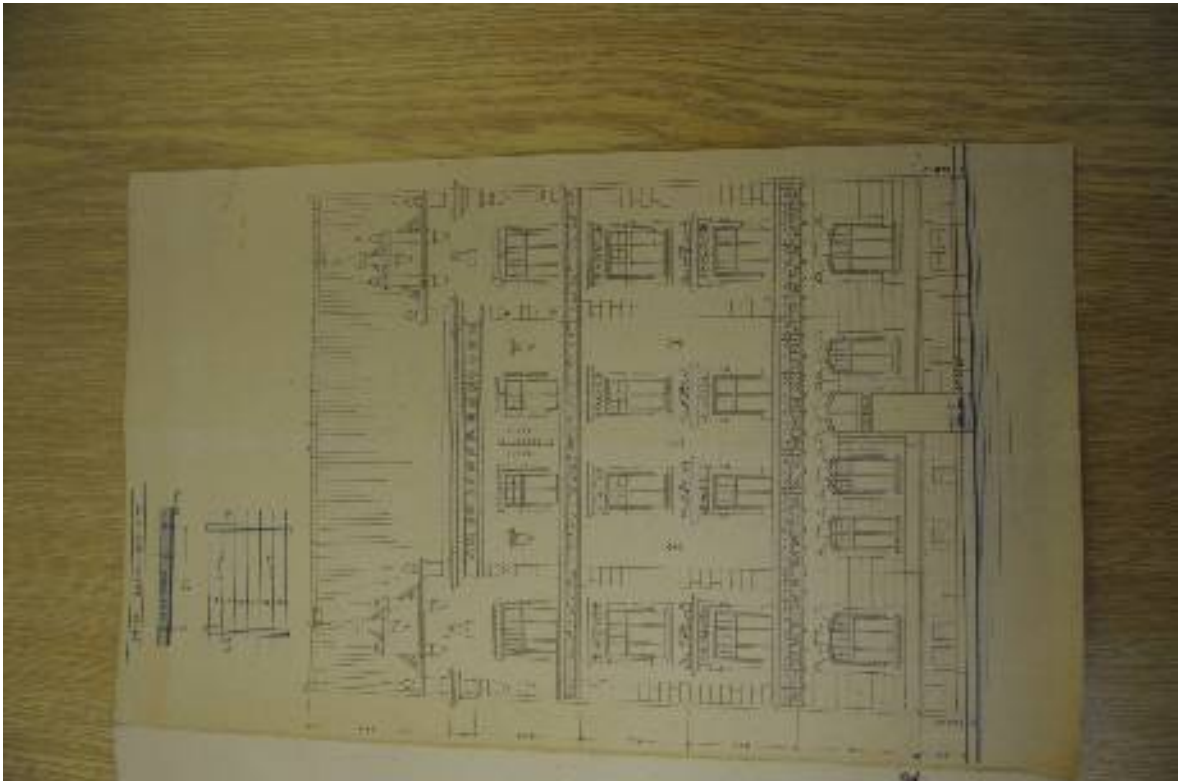
Obrazová příloha č. 15

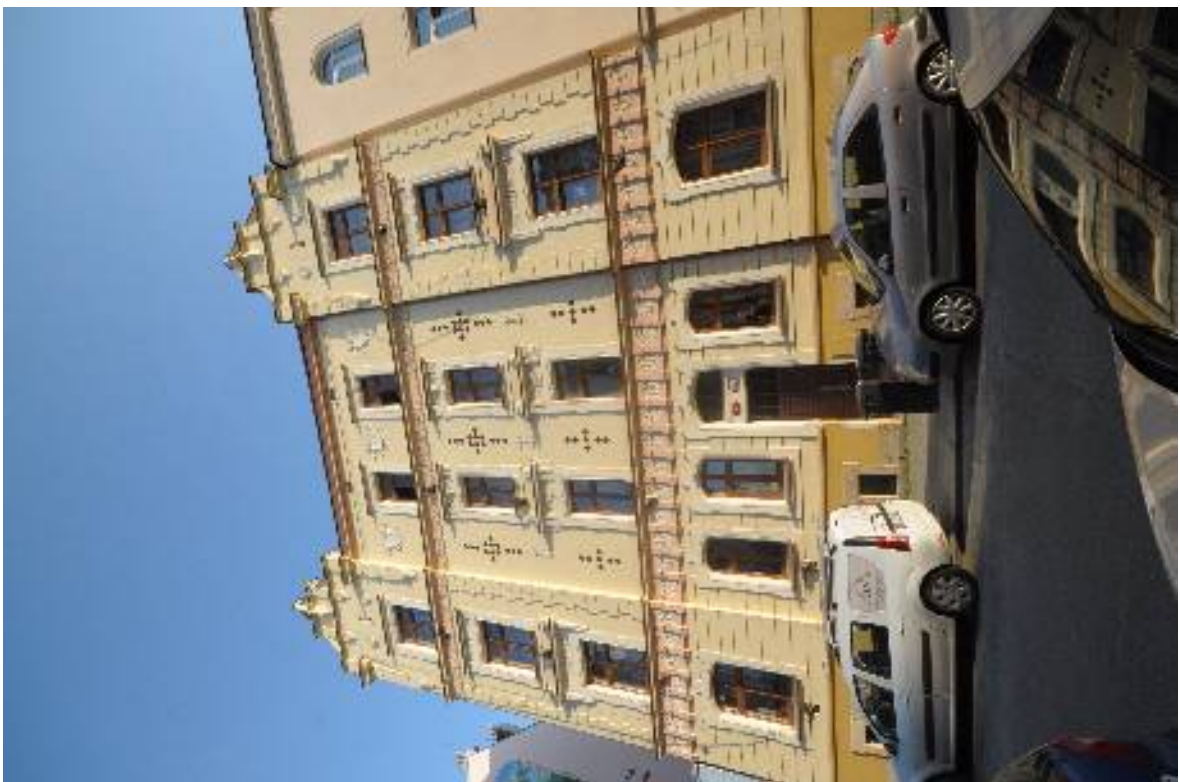
Obrazová příloha č. 16a

Obrazová příloha č. 16b

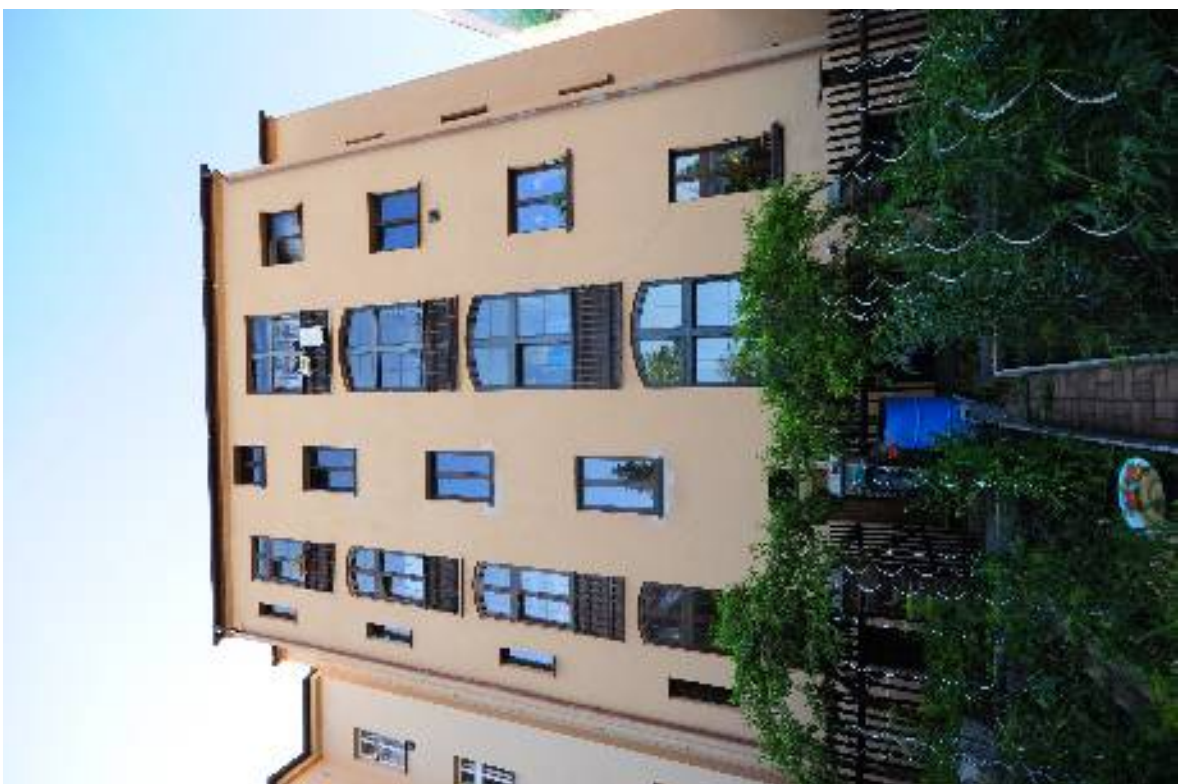
Obrazová příloha č. 19a

Ilustrace 1: Obrazová příloha č. 19 b

Obrazová příloha č. 20

Obrazová příloha č. 21

Obrazová příloha č. 22

Obrazová příloha č. 23

Obrazová příloha č. 24

Obrazová příloha č. 26

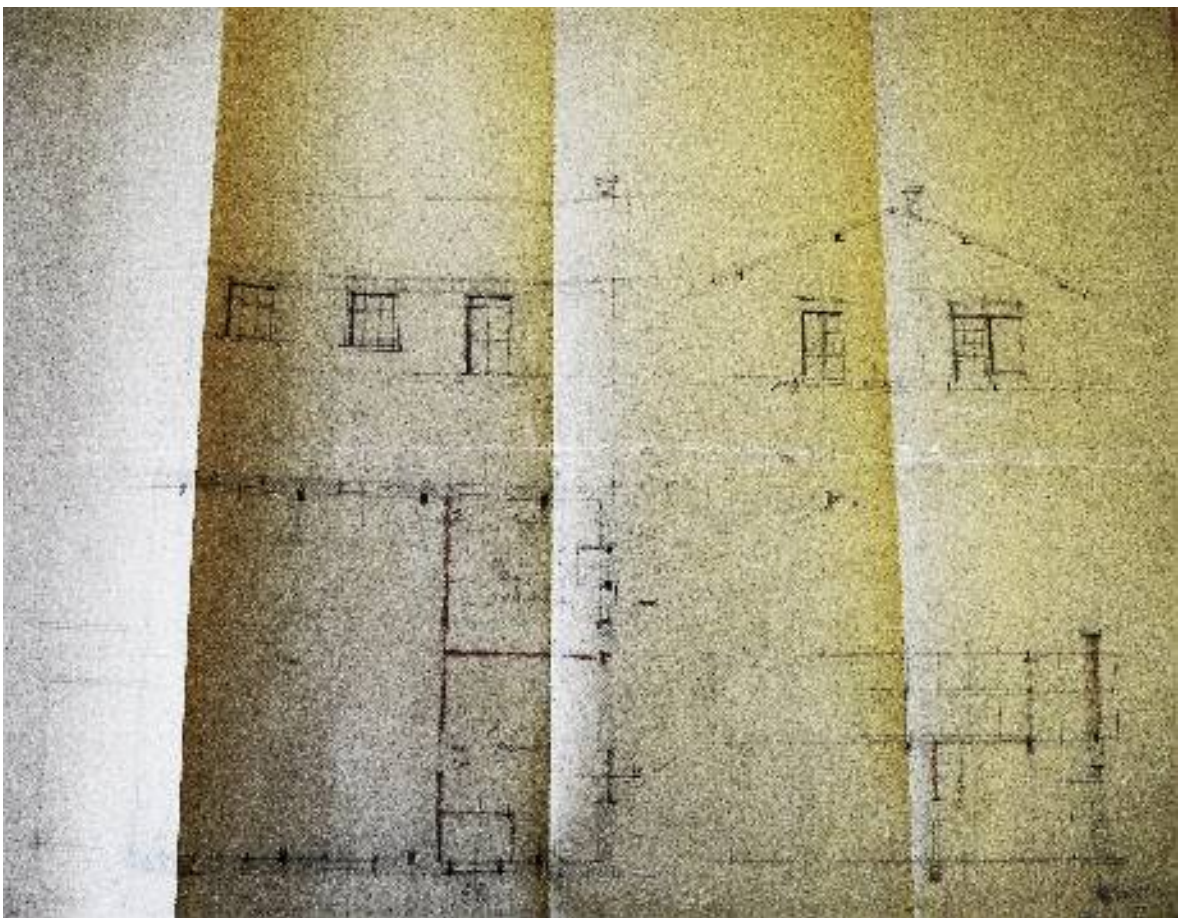
Obrazová příloha č. 26

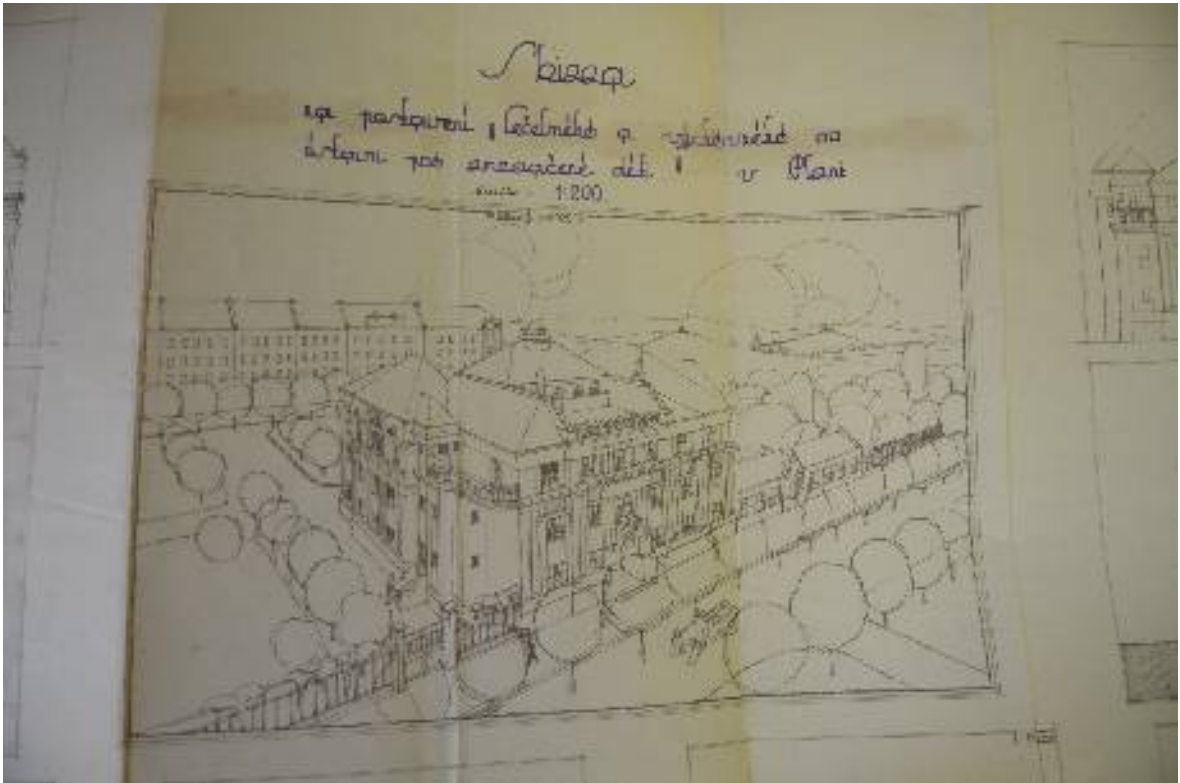
Obrazová příloha č. 27a

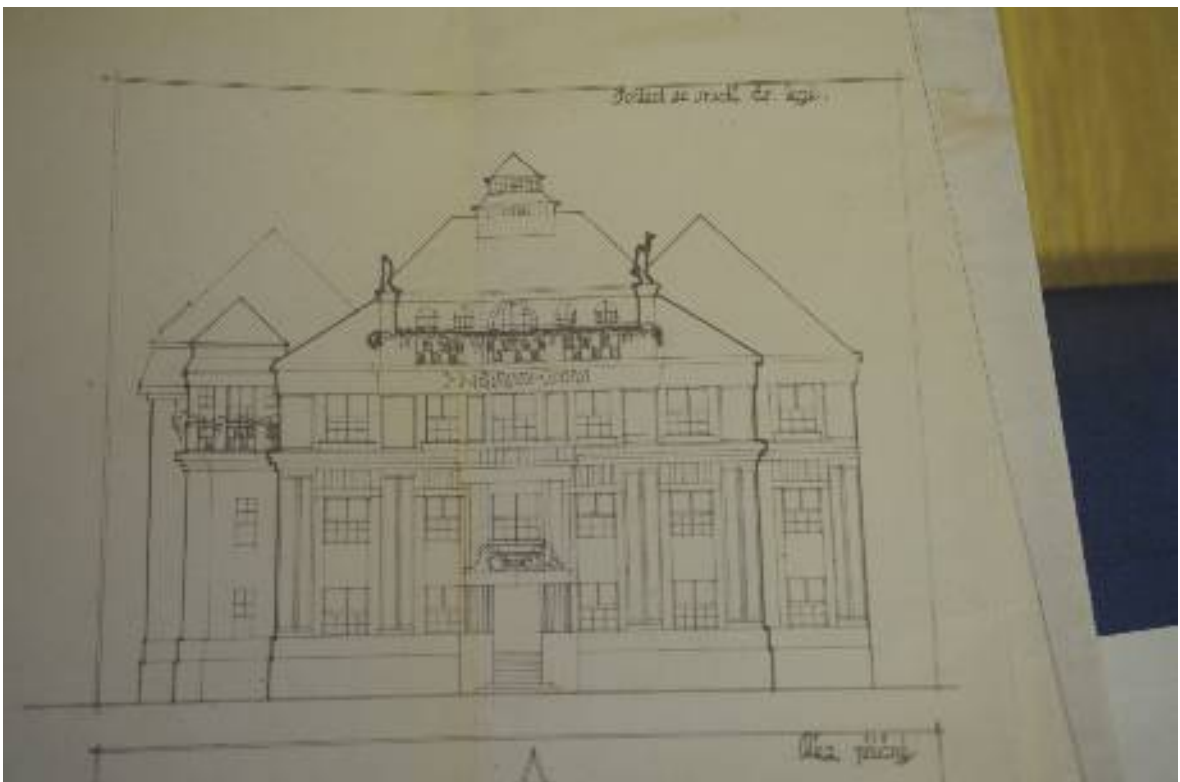
Obrazová příloha č. 27b

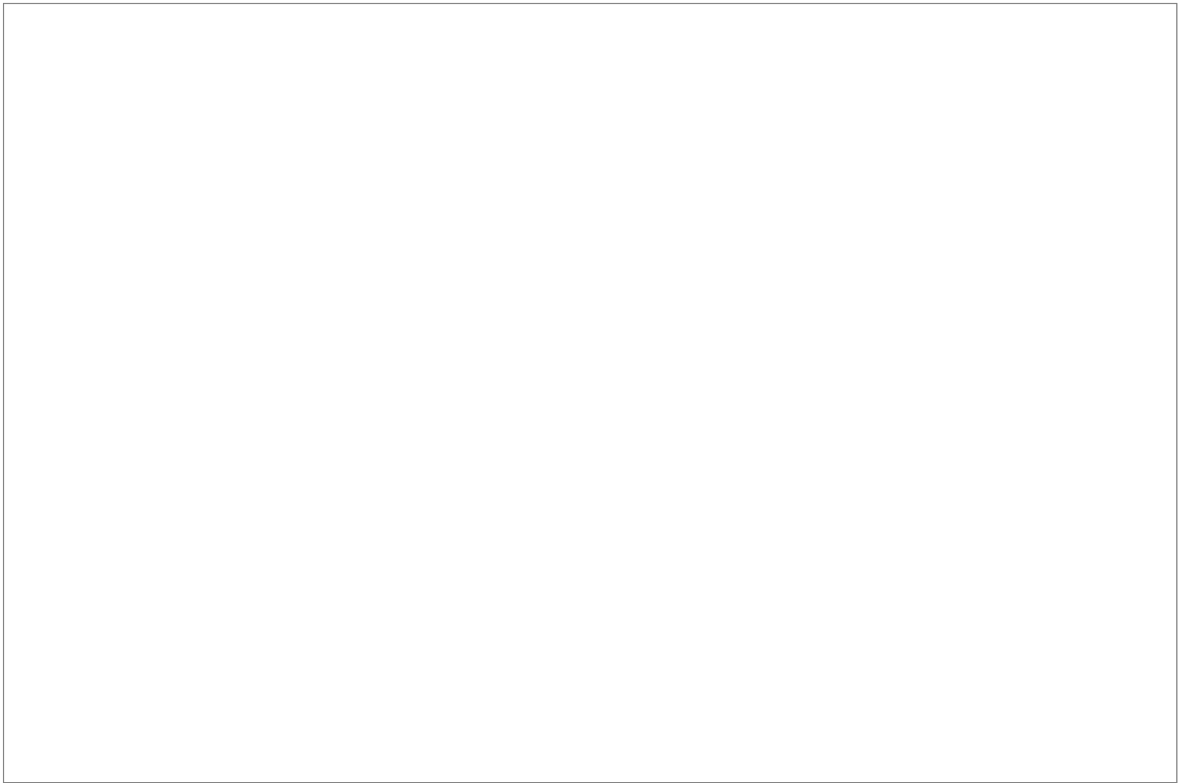
Obrazová příloha č. 28

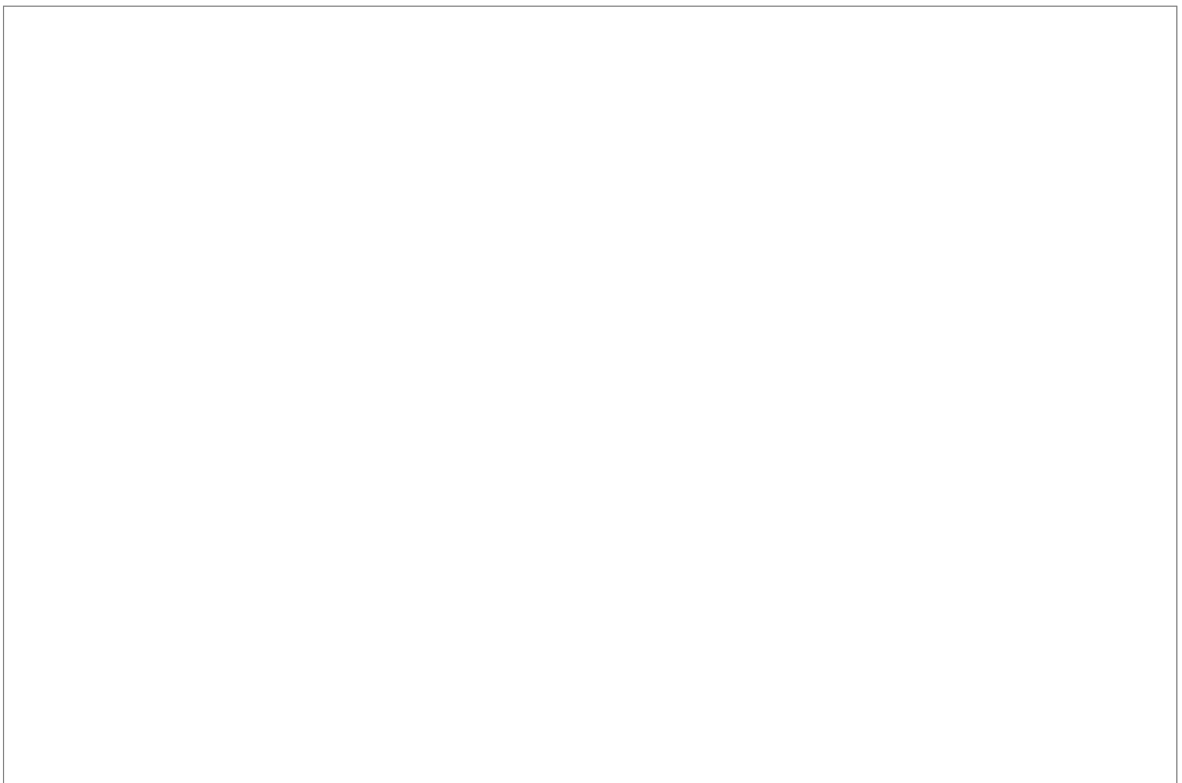
Obrazová příloha č. 29a

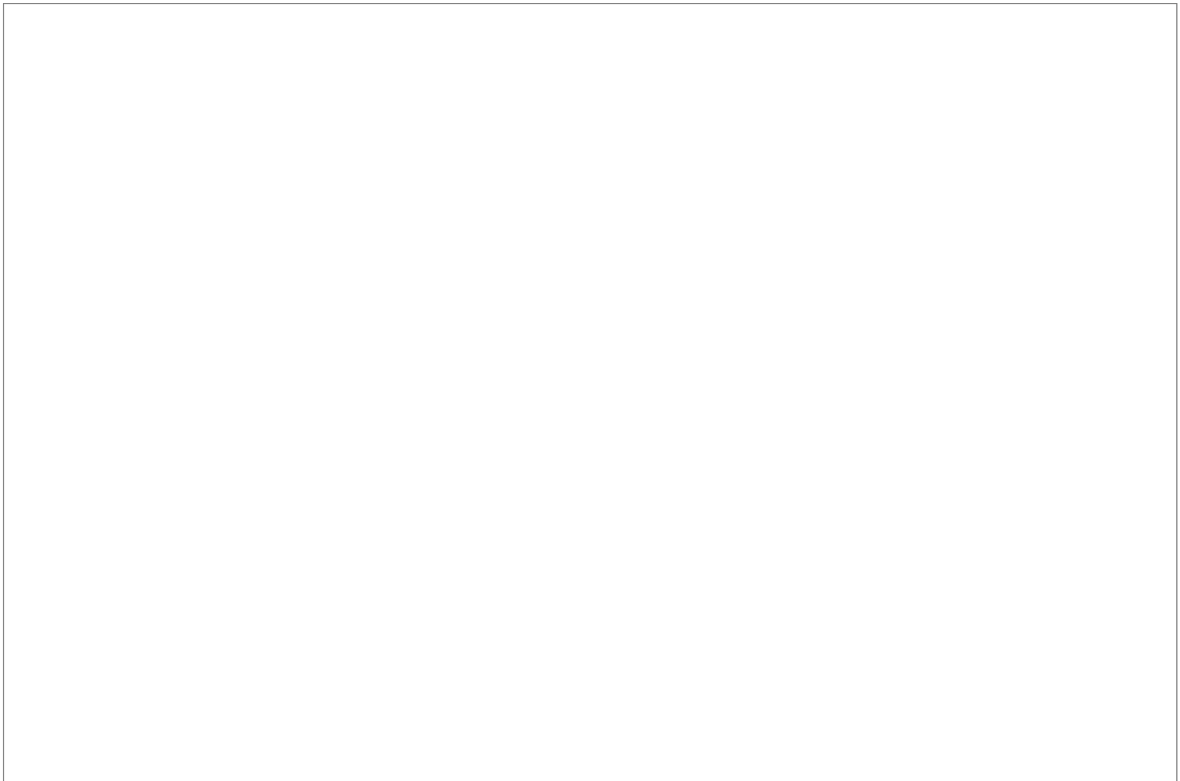
Obrazová příloha č. 29b

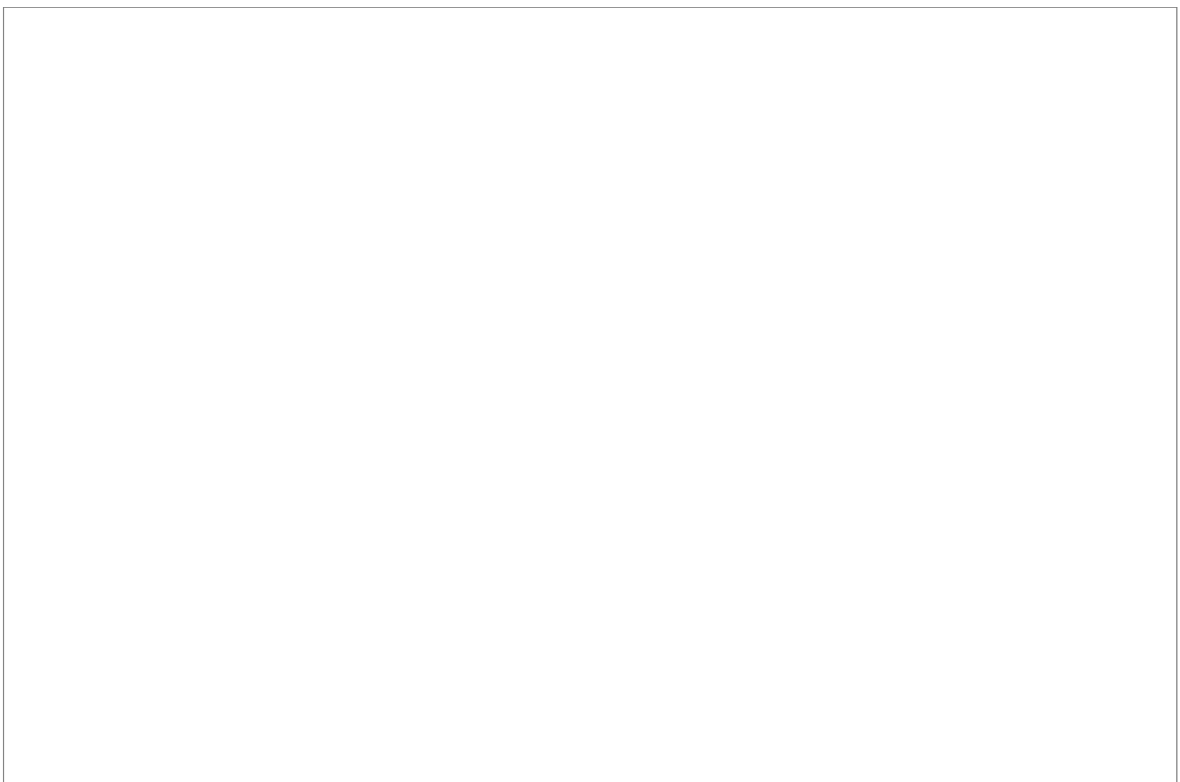
Obrazová příloha č. 29c

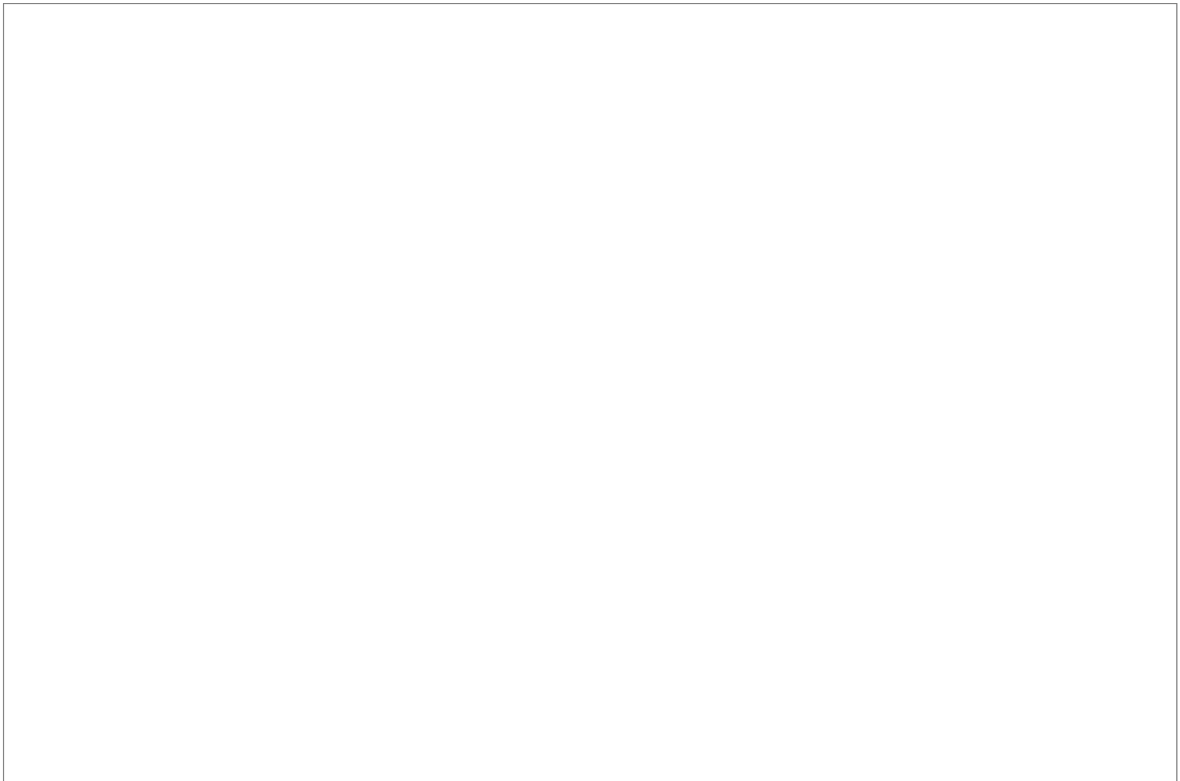
Obrazová příloha č. 30

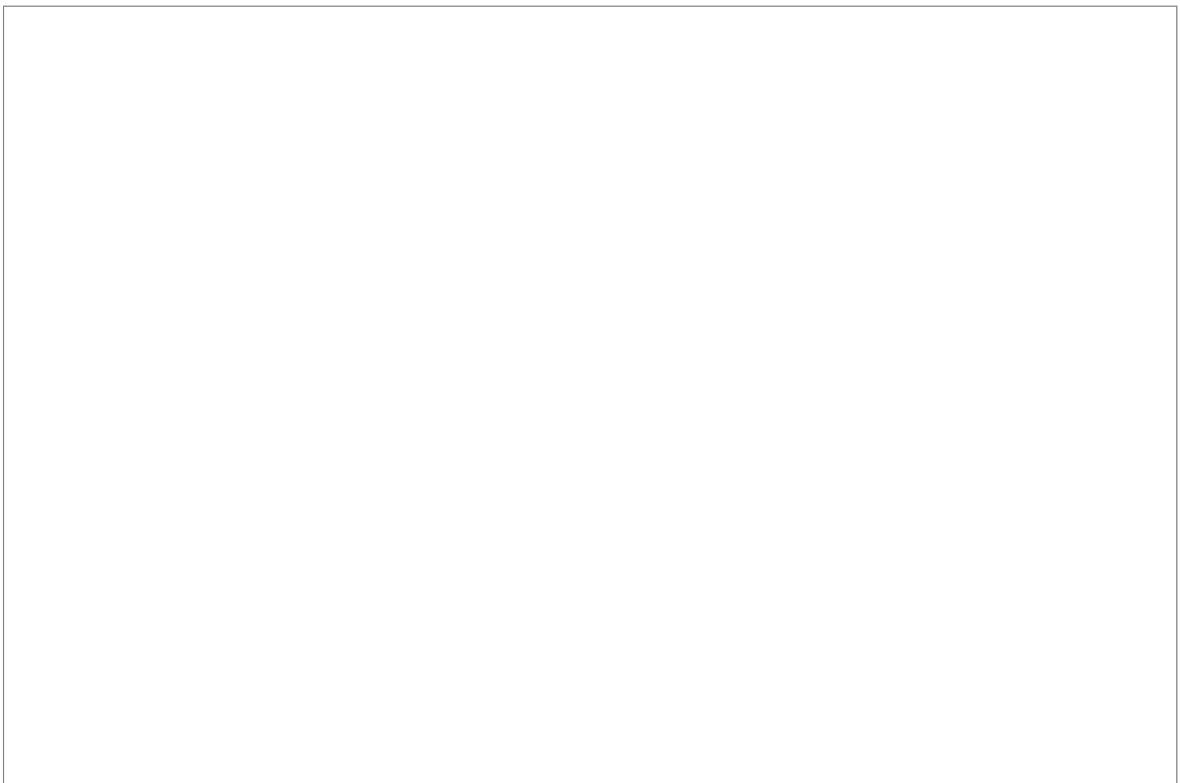
Obrazová příloha č. 31a

Obrazová příloha č. 31b

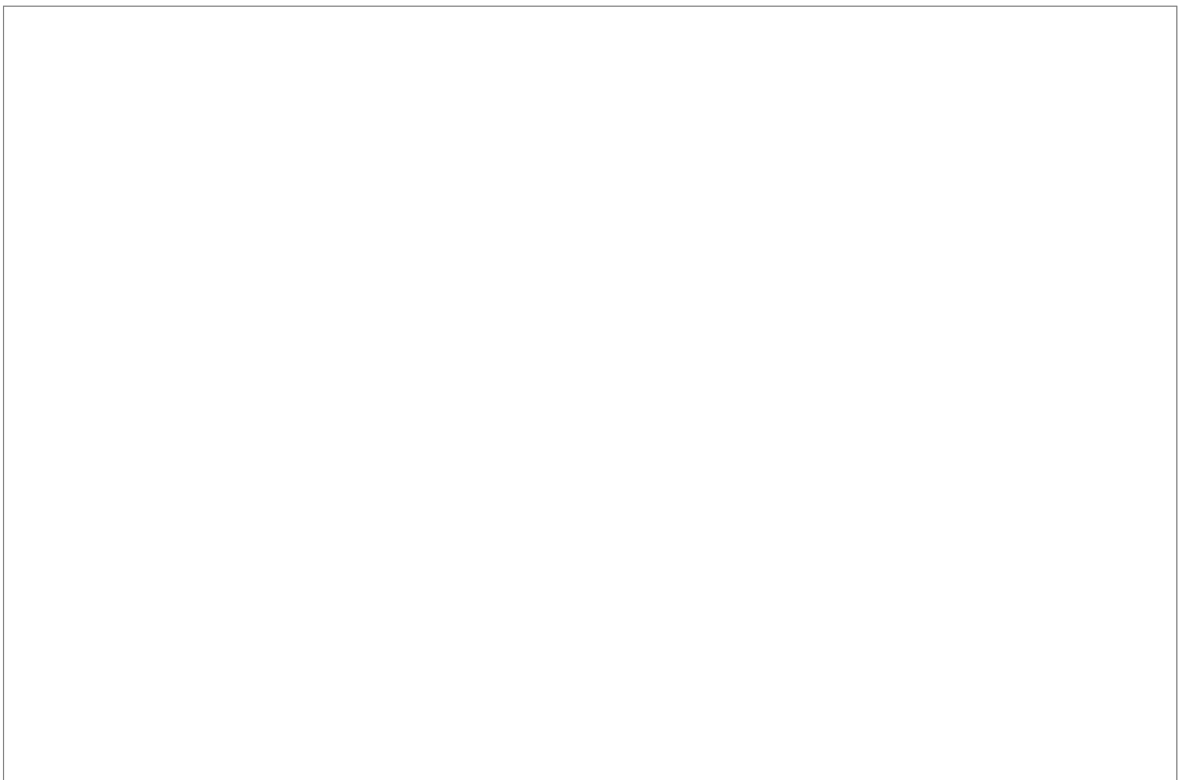
Obrazová příloha č. 32

Obrazová příloha č. 33

Obrazová příloha č. 34

Obrazová příloha č. 35

Obrazová příloha č. 36 In.: Plzeň na přelomu věků

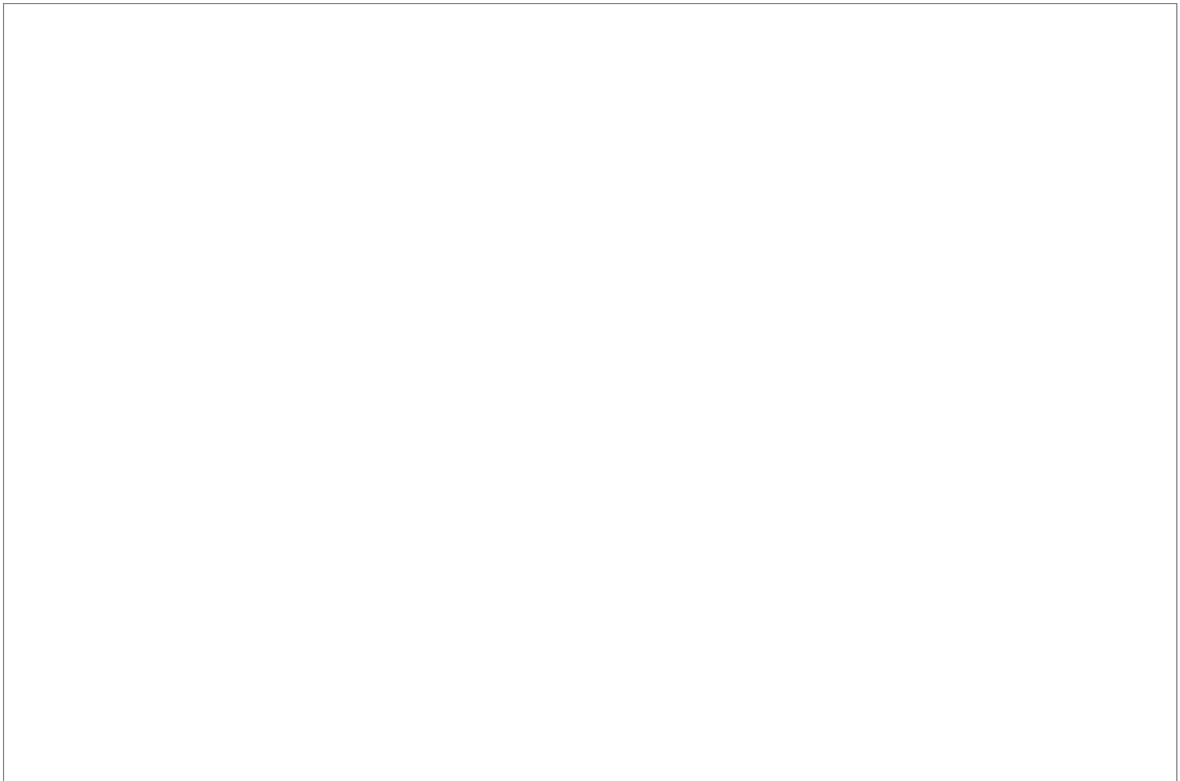
Obrazová příloha č. 37

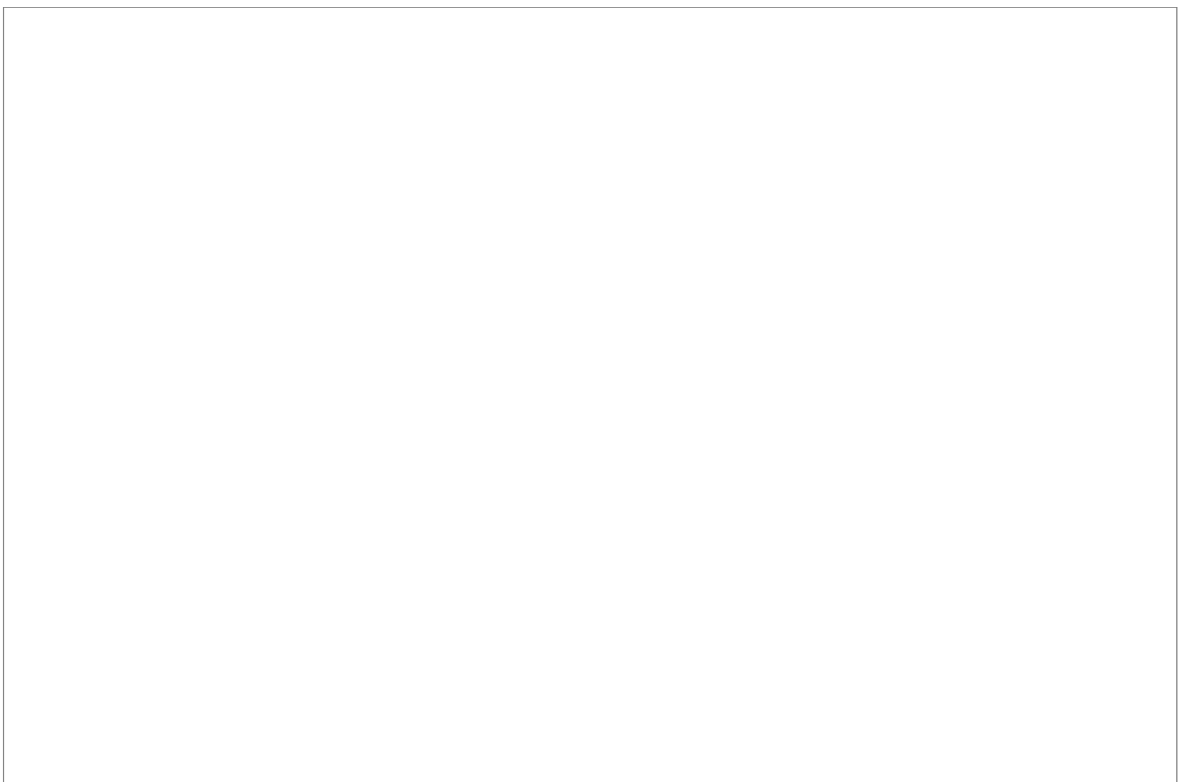
Obrazová příloha č. 38a

Obrazová příloha č. 38b

Obrazová příloha č. 39

Obrazová příloha č. 40